

Valašsko.33

historie - příroda - lidé - umění - události listopad 2014 | 2

Nad Kosmografií českou
Vojenské lazarety
Muzeum zkoumá květenu
Pozorování meteorů
Muzejní jubilanti
Šátek měšťanek

Jasénka slaví
Vynálezce Karel Jelínek
Firma Thonet a sport
Edice Soláň
Muzejní edukace
K odkazu J. Sousedíka

vlastivědná revue

Environmentální centrum Modrásek ve Valašském Meziříčí

V pátek 16. května 2014 v 19 hodin bylo zpřístupněno všem zájemcům o přírodu zrekonstruované a rozšířené environmentální centrum Modrásek. Slavnostní otevření proběhlo v rámci Meziříčské muzejní noci a podnětem k jeho vzniku bylo 130. výročí založení muzea ve Valašském Meziříčí.

Původní centrum EVVO Modrásek, umístěné v jedné místnosti v přízemí zámku Kinských, fungovalo od roku 2012 a i za krátkou dobu své existence si získalo velkou oblibu u veřejnosti. Díky novým úpravám se barevně sladil celý prostor a došlo k rozšíření centra o jednu místnost v přízemí zámku, která dosud sloužila jako uzavřený depozitář historických knih, a proto nebyla návštěvníkům přístupná. Myšlenka ekologického centra zůstává nadále stejná – zdarma a v duchu „hrej si a poznávej“ zpřístupnit všem zájemcům přírodovědné poznatky, a to po celou otevírací dobu muzea.

Rozšířené centrum je zaměřeno na prezentaci karpatského kulturního a přírodního dědictví s důrazem na přírodu v okolí Valašského Meziříčí i ve městě samotném. Z bohatých sbírek muzea je nově zpracována a představena geologie Valašska, naše domácí i cizokrajné dřeviny, vzácné rostliny i zvířata – např. nové preparáty *vydry říční* a *bobra evropského*. Motýli a další hmyz jsou tematicky rozděleni podle biotopů – míst, kde se s nimi můžeme setkat. Přestože je většina vitrín zaplněna předměty z muzejních sbírek, na své si přijdou i příznivci moderních technologií. Na dotykové interaktivní tabuli si vyzkouší přírodovědně laděné hry, doplňovačky a kvízy. Na nejmenší čekají edukativní hračky vyrobené z přírodních materiálů.

Přírodní vědy a environmentální vzdělávání patří mezi hlavní oblasti profilace Muzea regionu Valašsko. Ve Valašském Meziříčí chybělo komplexnější zázemí pro environmentální výuku, včetně turisticky atraktivnější dlouhodobé výstavy či expozice. Rozšířené centrum tak nabídne všem zájemcům prostor pro relaxaci i poznání na poli přírodních věd.

Rozšíření environmentálního střediska Modrásek bylo uskutečněno díky podpoře – grantu z rozpočtu Města Valašského Meziříčí na rok 2014 v oblasti kultury.

Jana Tkáčiková

(Foto Kamila Valoušková)

naše muzeum vydáváním tohoto časopisu navazuje na dlouhou tradici. Udržení kvality a směru časopisu je pro nás velkou výzvou, se kterou se snažíme se ctí vypořádat. Stejně jako všechna ostatní muzea ale čelíme na začátku 21. století mnoha dalším velkým výzvám. Možná největším za dobu své existence. Muzea vznikala v 19. století z potřeby posílit v lidech hrdost na jejich původ. Poskytováním informací (třeba i vydáváním časopisů) i vystavováním předmětů vztahujících se k minulosti v nich také posilovala sounáležitost s místem, kde žijí. Během následujícího století se ale objevili vážní konkurenti – nejprve rozhlas a televize, nakonec internet. Všichni čtyři teď bojujeme o svůj životní prostor. Informací či obrazového a zvukového sdělení je kolem nás tolik, že již pomalu vznikají i moderní choroby pramenící z informačního zahlcení. I styl práce v muzeu se změnil; musíme reagovat na stále rychleji ubíhající svět za zdmi našich zámků, který na nás klade skrze technologické parky a návštěvnická centra nabitá interaktivitami stále se stupňující nároky. Co jako muzeum můžeme moderní společnosti nabídnout teď? Jaká je naše role kromě uchovávání sbírek? Paradoxně stále tatáž, jako za celou dobu existence muzeí – zprostředkujeme zážitek spojený se sbírkovými předměty, jejich duchem, příběhem a poselstvím, které každý i ten nejmenší předmět nese. Muzea tak mají stále velmi silnou a nevyvratitelnou pozici v moderním světě, jen si ji musí ve stále tužší konkurenci umět obhájit a vydobýt. Jedním z našich hlavních úkolů je tak ukázat nastupující generaci, že má být na co hrdá a že stojí za to zůstat na Valašsku a vést zde svůj plnohodnotný život. Jsem velmi rád, že v muzeu pracují aktivní a kreativní lidé, kteří si důležitost muzejního poslání uvědomují a prokázali, že aktuální výzvy dokážou uchopit a pracovat na jejich naplnění.

Za redakci RNDr. Lukáš Spitzer, Ph.D.

obsah

Obsah, tiráž, úvodník (Lukáš Spitzer)	1
Z básnické tvorby Miloše Požára (Jakub Chrobák)	2
Čím je pro mne Valaško? (pracovníci MRV)	3
■ historie	
Návrat do doby pozdní renesance nad Kosmografií českou / Sbírká starých tisků a rukopisů ve valašskomeziříčském muzeu (Jiřina Fabiánová)	5
Zachyceno objektivem ••••• Velká válka na Valašskomeziříčsku aneb Co prozradí historické fotografie (Ivana Ostránská)	10
■ příroda	
Muzeum zkoumá květenu na Vsetínsku (Jana Tkáčiková)	12
Vizuální pozorování meteorů na vsetínském hvězdárně / Odborná činnost na Hvězdárně Vsetín (Pavel Svozil)	15
■ lidé a společnost	
Mezi zvířaty a lidmi aneb Ze života muzejního zoologa – rozhovor s RNDr. Karlem Pavelkou (Olga Mehešová – Karel Pavelka)	18
K poválečnému znovuzrození valašskomeziříčského muzea a k přebudování pobočky v Kelči (Josef Maliva)	21
K poselství RNDr. Bohumila Peroutky (Olga Mehešová)	23
S muzeem navždy svázání (Hana Jabůrková)	24
Ze zákulisí kavárničky Antonína Duřepka / Oblíbená i zatracovaná metoda „oral history“ (Ivana Ostránská)	26
■ lidová kultura a folklor	
„Englička“ – šátek vsetínských měšťanek (Eva Urbachová) / K publikační činnosti etnografky Evy Urbachové (Milada Fohlerová)	28
Ze života žen na valašském venkově (Milada Fohlerová) / Ženy na valašském venkově (Jiřina Veselská)	29
Miloš Kašík (1894–1974) (Radek Bryol)	31
Jubileum významné, byť nedožitě – K nedožitému 100. výročí narození Ludvíka Kunze (Karel Pavlišťík)	33
Na besedě ••••• Nářeční ukázky ze Lhoty u Vsetína aneb Jak sa dělajú brúsky... (Hana Goláňová)	34
Muzejní zpěvníček ••••• Zámecké zpívání (Jaroslav Kneisl)	35
Folklorní momentky ••••• Jasénka slavi "70" (Helena Galetková)	36
■ umění a průmysl	
Výtvarný vynálezce Karel Jelínek a jeho plastokaustika / Nahlédnutí do práce muzejního historika umění (Kamila Valoušková)	38
Pozdní chodec Miloš Šimurda (Tomáš Mikulaščík)	41
Výroba sportovních potřeb ve firmě Thonet (Jiří Uhlíř) / Spolupráce se sběratelem (Olga Mehešová)	42
Dvacetileté jubileum firmy ROBE (Ivana Ostránská)	47
■ události	
Naše přeshraniční spolupráce (Lukáš Spitzer – Ivana Ostránská)	48
Vyhodnocení čtenářské soutěže (Olga Mehešová)	49
E. Čermáková: <i>Pravěk Valaška</i> (Aleš Drechsler)	50
P. Mašláň – L. Plevová: <i>Sidonie</i> (Petr Odehnal)	51
Edice Solán – příspěvek k portrétům Valaška a Kysuc (Dalibor Malina)	52
Ohlédnutí ••••• Patnáct let Malířských cest kolem Soláně (Dalibor Malina)	53
Pozvánky ••••• Valašské Vánoce voní dřevem (Ivana Ostránská)	54
••••• Krása v dřevě ukrytá (Ivana Ostránská)	55
Škola a muzeum ••••• Muzejní edukace v praxi aneb Učení hrou / Jak se „vaří lektorák“ (Jitka Slezáková – Bohdana Orlová)	56
••••• K odkazu J. Sousedíka (Jaroslava Ševčíková – Pavel Mašláň)	58
Příroda s prožitkem ••••• Jabůčko – malovaný dar podzimu (Bohdana Orlová)	60
Obálka	
Navštivte: Environmentální centrum Modrásek ve Valašském Meziříčí (Jana Tkáčiková)	
V ateliéru: MgA. Jitka Skočková (Kamila Valoušková)	
Za tajemstvím depozitářů: Příběh beskydského <i>Dactylosca</i> (Kateřina Jančíková)	
Foto na titulní straně obálky	
Kosmografie česká – iniciála „N“ s postavou Mistra Jana Husa (Foto M. Ošťádal)	
Oman vrbolistý (<i>Inula salicina</i>) (Foto J. Tkáčiková)	
Karel Fridrich: Parýsky (1906) (Ze sbírek MRV)	
Vojenský lazaret v zámku Seilernů v Krásné za 1. světové války (Fotoarchiv MRV)	
Poezie v korunách stromů (Foto J. Husák)	

Valaško. 33

VALAŠSKO – vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valaško, příspěv. org.; IČ 00098574

Adresa redakce: Muzeum regionu Valaško, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, valassko@muzeumvalassko.cz

Odpovědný redaktor: RNDr. Lukáš Spitzer, Ph.D.

Výkonný redaktor: Mgr. Olga Mehešová

Technický redaktor: Mgr. Ivana Ostránská

Výtvarný redaktor: Břetislav Vašek

Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, Ph.D., Mgr. Radek Bryol, PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jaroslav Kneisl, PhDr. Dalibor Malina, Mgr. Václav Michalička, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., Eva Urbachová

Fotograf: Milan Ošťádal

Grafická příprava pro tisk: Břetislav Vašek, Karlova 1727, 756 61 Rožnov p. R.

Tisk: Muzeum regionu Valaško, příspěvková organizace Zlínského kraje, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín

33. číslo (listopad 2014/2) vychází 30. listopadu 2014 v nákladu 400 výtisků

Vychází 2x ročně

Distribuce: zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a zámek v Lešné u Val. Meziříčí, knihkupectví Kalouš ve Vsetíně, knihkupectví Bureš ve Valašských Kloboukách, Informační centra ve Velkých Karlovicích, na Soláni (Zvonice), v Karloince a ve Vsetíně

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

Dilema

*Láska? Je jenom pro život!
Přátelství? Na život a na smrt!
Sem tam se mýlím. Já idiot s
intelligenční vadou.
Když láska je k smrti na doživotí,
tak vůli ní, přátelství na smrt
zradou?*

Fotografie Roberta Goláně z dokumentárního cyklu „MiPo“

Požárova poezie je víc, než jen děláni krásných věcí ze slov. Je svébytným a neopominutelným způsobem existence, i když na něj třeba není hned vidět. V těch verších jsme účastníky obeznávání a poznávání člověka – nejen toho vypreparovaného, krásného, ne člověka-ideálu, ale lidské bytosti přistižené při svém živobytí. Možná proto ty básně rezonují-jsou ozvučnicí všeho, co si zakazujeme vidět, i když kdesi dole víme, že je to naše neoddiskutovatelná součást.

Jakub Chrobák

Miloslav Požár (*1946 v Náměšti nad Oslavou) pracoval mezi lety 1995–2008 ve vsetínském muzeu; nejprve jako asistent ředitele, poté jako kurátor geologického fondu a „výstavář“.

čím je pro mne Valašsko?

Josef KADLEČEK

domovník a výstavář

Zlé jazyčiska tvrdí, že tu na Valachoch končí chleba a začíná kamění. Nebo také, že Pán Bůh místo zeměků tu do pola rospál hrudy a kameně. Faktem je, pro naše předky se mnohdy Valašsko stávalo drsným krajem, zejména při obstarávání každodenního živobytí. Naštěstí dnes je to jiné a o to víc můžeme vnímat a vychutnávat nesmírnou nádheru neporušené přírody. Nepokazme si to, aby naši potomci nemuseli znova rozbít motykami ty valašské hroudy, kamení svážit na hromady mimo políčka a lopotit se od nevidím do nevidím.

Mgr. Olga MEHEŠOVÁ

historička umění a výkonná redaktorka Valaška, vlastivědné revue

Valašsko je krajem, kam mne souhra životních okolností přivedla za prací. Je to místo, s nímž se jako jedna z mnoha „naplavenin“ sžívám. Je to krajina (i lidé v ní), která je pro mne stále novým a neprobádaným územím a kterou díky svému zaměstnání prozkoumávám krok za krokem nejen po stezkách výtvarného umění, ale i při putování po stránkách našeho časopisu. A věřte mi, je stále co objevovat, nalézat, čemu se obdivovat, nad čím se radovat či si postesknout... Kdybych měla použít metaforu, přirovnala bych s nadsázkou Valašsko k cibuli... Sice se na první pohled jeví možná všední, drsné, prosté, ale při bližším „ohledání“ objevíte neokázalou krásu a množství slupek, vrstev, které tolik skrývají... A někdy svou štiplavou chutí a vůní možná vžene člověku do očí slzy, ale zároveň dodá životu tu správnou příchut'.

Mgr. Kamila VALOUŠKOVÁ

historička umění

Valašsko je mým rodným krajem, který mi dal možnost vkořenění se do jeho pestré krajiny i života.

Mgr. Jan HUSÁK

programový pracovník

Přestože jsem se narodil a žiji ve Valašském Meziříčí, jsem jen poloviční Valach. Po otci totiž pocházím z jižní Moravy, od městečka Klobouky u Brna ve Ždánickém lese. Vždy, když jsme tam přijeli na návštěvu, babička nás titulovala slovíčkem „Valaši“ a už jako dítě jsem vnímal ten výrazný rozdíl mezi Hanáckým Slováckem a Valaškem. Ale vždy jsem se cítil více Valachem.

Valaši jsou tvrdší lid, který si tolik nepotrpí na krajované kroje a okázalé průvody při lidových slavnostech. Zatímco na jižní Moravě se pije víno a meruňkovice, Valaši pijí slivovici. I hudba je jiná. Naši předkové žili v kopcovité krajině, která nic nedala zadarmo a díky tomu více vzhlíželi ke hvězdám a k Bohu. I dnes je tento rozdíl poznat, přestože se v dnešním ateistickém globalizovaném světě může zdát, že půdu ani Boha už k životu nepotřebujeme a vše potřebné koupíme v supermarketu.

Valašská krajina má v sobě kouzlo, které jinde v naší republice nenajdeme. Cítíme v ní svobodu, vítr a zvonce ovcí z nekonečných hřebenů Karpat. Vždyť právě Bes-

kydy jsou posledním vysokým výběžkem tohoto nejdelšího evropského horského pásma a nekončící horizontální linie beskydských hřebenů jsou balzámem pro oko i pro duši.

Nejkrásnější je Valašsko na přelomu jara a léta, kdy listnaté stromy jsou ještě oděny do světle zeleného hávu, na loukách rozkvétají vzácné orchideje, ovocné stromy kvetou bíle a růžově a všude je cítit radost a život. Také podzimní barvy Valaška dokážou poutníkovi učarovat.

Když jedu na kole jarní nivou řeky Bečvy, putuji v letním vedru na posvátný Radhošť, procházím se po podzimním jedlobukovém pralesi Mionší, nebo ujíždím na běžkách po hřebeni Soláně, cítím radost a pocit domova. Procestoval jsem už téměř 30 zemí světa, rok jsem žil ve Slovinsku. Přesto vím, že mé srdce patří na Valašsko.

Bc. Tereza KLANICOVÁ

programová pracovnice

Valašsko je můj domov. Kraj s tradicemi a silnými vazbami lidí na krásnou přírodu.

Valašsko jsou pro mě lidé se svérázným smyslem pro humor a dobrým srdcem.

RNDr. Karel PAVELKA

zoolog

Valašsko je pro mne malebným a zároveň i drsným krajem kopců a dolin, krajem rázovitých a dobrosrdečných lidí. Krajem dřevěnic a pastvin vonících bylinkami se stády oveček a krav. A ještě místy krásných lesů. Valašsko je také krajem mých předků, protože má rodiče, prarodiče... pocházeli z Velkých Karlovic.

Lenka SEITLOVÁ

průvodkyně

Čím je pro mne Valašsko? Dvěma slovy: druhý domov. Ale také vzpomínky na bezstarostné prázdniny strávené s babičkou a sourozenci na chalupě na Horním městě ve Vsetíně, překrásná krajina, dřevěnice, srdeční a přátelští lidé a nesnadné živobytí...

Rudolf DANAJOVIČ

programový pracovník

Čím je pro mne Valašsko?

Tuto otázku si kladiem skoro vždy, keď sa vraciam zo svojho bratislavského rodiska. A vždy si odpoviem jedinou rýchlou neviazanou odpoveďou " idem domov". Vymenil som veľké panelákové mesto za menšie mestečko.

Šeď za zeleň, roviny za kopce, anonymitu za otvorenosť, ústretovosť...

Mám vlastne oboje. Raz za čas načuchnutý a nabažený veľkomestom sa teším... teším domov.

Mgr. Jitka SLEZÁKOVÁ. Ph.D

lektorka, marketingová pracovnice

Valašsko není můj rodný kraj. Následovala jsem manžela za prací přes celou republiku. Rozhodnutí odstěhovat se 350 km daleko nebylo jednoduché. Má rodina a blízcí zůstali v Praze. Myslím na ně. Ale městský shon a přeplněné metro mi nechybí. Na pěkné prostředí se totiž zvyká snadno. Jako kulturní antropolog navíc ráda poznávám nové prostředí, lidi a jejich zvyky. Zdejší dědiny a kotáry důvěrně znám. A co je nejdůležitější, Valaši mě přijali. Sousedé, známí, kamarádi, kolegové. Je to třináct let. Dvě z našich dětí se tu narodily a jsou Valachy s tím správným přízvukem. Můj přízvuk se už asi nezmění. To mi ale nebrání pořádat v muzeu programy o valašských tradicích. Svého rozhodnutí nelituji.

Mgr. Kateřina JANÍČKOVÁ

kurátorka-geoložka

Valašsko je pro mě kopcovitá krajina lesů, luk a ticha. Místo s pohádkami a pověstmi vyprávěnými v krásném nářečí. Středobod mého malého dětského vesmíru, kterým zůstane navždy. Je třeba říkat víc?

Hana SPITZEROVÁ, DiS.

průvodkyně, dokumentátorka

Čím je pro mne Valašsko?

První myšlenka mi samozřejmě v hlavě proběhla o domově a rodině, prožila jsem na Valašsku velmi šťastné dětství a také je pro mne Valašsko plné nádherné přírody.

Pouto k Valašsku mám silné, narodila jsem se tady a rodiče a prarodiče nás často brali na procházky a výlety po okolí. Vzpomínek je strašně moc, je fascinující, že někdy stačí vůně, hudba nebo slovo a vybaví se nám něco z dětství. Dodnes když slyším odbíjet nějaké staré hodiny, vidím dům ve Lhotě, kam jsem jezdila jako malá často za prababičkou, nebo se procházím kolem Bečvy a hned je mi zase deset let a chytáme s dědečkem a bráchou do zavařovacích sklenic vranky...

Líbí se mi, jak v okolních vesničkách na vás stále dýchá kouzlo starého způsobu života, a pro místní obyvatele je to tak samozřejmostí. Někdy jsem měla i pocit, že čas v těchto místech utíká úplně jinak a hlavně není tak důležitý. Lidé vypadají spokojenější a nedopadá tak na ně ten každodenní městský stres. Bohužel doba je taková a všichni by se občas měli umět zastavit a nadechnout. Vždyť je tady tak hezky!

Ráda cestuji a poznávám nová místa, ale když se pak vracím zpátky, šimrá mě příjemně v žaludku a vím, že tady jsem doma. Člověk o tom asi nějak moc nepřemýšlí, a žije tam, kde je mu dobře, a pro mne tím místem asi vždy bude Valašsko.

Jednou mi někdo, kdo hodně cestoval a žil na různých místech, řekl, že tak nádherné louky jako tady u nás stejně nikde nejsou, a já se u toho usmála a ty nejkrásnější i pro mne jsou právě ty valašské...

Mgr. Bohdana ORLOVÁ

programová pracovnice, dokumentátorka

Když se vážněji zamýšlím nad tím, čím je pro mne Valašsko, přichází mi na mysl s úsměvem ono okřídlené konstatování „Je pro mne NEJ“ – NEJlepší místo k žití s NEJhezčí přírodou, místo, kde mám NEJlepší přátele a NEJbližší rodinu. Díky svému povolání programového pracovníka a dokumentátora souvisejícímu s prací s dětmi, širokou veřejností, ale i ceněnými přírodovědnými sbírkami však také mohu říci, že „Valašsko je mým chlebem“. Mou snahou je totiž „zprostředkovat“ Valašsko druhým – zejména v dětech probudit zájem o místo, ve kterém vyrůstají, posílit v nich pocit sounáležitosti s rodným regionem, kulturní, historické, ale i ekologické povědomí. Jsem ráda, že mohu žít v tak svěbytném regionu a nechat zde na oplátku zapuštěny také své kořeny.

Mgr. Ivana OSTŘANSKÁ

historička a technická redaktorka Valašska, vlastivědné revue

„Ti už mají svoje – a ty za své vzdory / vedle nich mít budeš jenom černé hory.“

Ty ti budou šumět stále do roboty / a přes všechny těžké klopy a sloty / milé tobě budou, Valášku ty starý, / že už nezatoužíš nikdy přes kotáry!

Klopí zraky Valach, rozvažuje chvíli, / vrtí sivou hlavou, k čaganu se chýlí / a pak Pámbíčkoví, jak to myslí, praví: / Ať už je to jak chce – dej nám Pámbu zdraví!

Pámbíčkem si pleskli na domluvu v dlaně – / a už čará Valach vrchem ke své straně, / ke svým horám černým jako perut vraní, / aby v nich tam zůstal navždy, do skonání ...“

Poznáváte? Ano, verše Valašské legendy Metoděje Jahna... Skláním se před jeho slovy a nezbyvá mi než doufat, že mě jednou ohlédnutí za životem na Valašsku přivede k podobně upřímnému vyznání.

RNDr. Lukáš SPITZER

zástupce ředitele a odpovědný redaktor Valašska, vlastivědné revue

Své „valašství“ člověk procítí často až ve chvíli, kdy jej život zanese do ryze nevalašských končin. Toto prozření následované rychlým nástupem hrdosti na svůj původ jsem si prodělal ve 3. ročníku na vysoké škole. Rozhodnutí nepokračovat ve své životní cestě po univerzitách v zahraničí, ale v Muzeu regionu Valašsko, bylo pak jedno z nejsnadnějších. Díky rozhodnutí zůstat na Valašsku jsem si mohl časem splnit i svůj sen – pořídit si chalupu s ovce-mi, orchidejemi, motýly a jalovci. Práce a zkušenosti nabyté v muzeu mi umožnily starat se o toto valašské dědictví nejen jen jako o dědictví předků, ale i jako o přírodní dědictví. Děkuji všem kolegům a přátelům, kteří mi v této činnosti pomohli a ve správný čas mě usměrnili.

Milan OŠTÁDAL

fotograf a ITC

Matematicky vzato je Valašsko můj domov na 100% (= zde jsem se narodil + zde žiji + zde to mám rád), geneticky je to jinak (25% Němec + 25% Čech + 50% Hanák) a pocitově jsem Valach tak ze 75%. Při cestě vlakem z Prahy až teprve za Valmezem přijde omamná vůně domoviny a tajuplnost valašských lesů, kde se úzkým údolím vine jako had železnice, tu teprve silně pocítím, kde jsem doma! Profesně pro mne Valašsko znamená mj. „vyzkoušení“ všech možností a pracovních příležitostí uplatnit se jako fotograf (průmyslový podnik, státní aparát, u soukromého podnikatele, soukromé podnikání, paměťová instituce). V údolí ze Vsetína na Karlovice se cítím nejpříjemněji z celého Valašska. Je to tím, že v Novém Hrozenkově se narodil a bydlel můj otec, děd i bába? Z žádného jiného místa na Valašsku nemám takový intenzivní pocit. Když stojím ve vsetínském „Shopping city süd“, v místě bývalých skláren, téměř zbožně se dívám na torzo plynojemu, které se ukrývá v azalkami zarostlém svahu nad Kauflandem. Ano, zde ve sklárnách učil můj druhý děd (národnost Němec) vsetínské skláře foukat termosky. Ten děd, který musel v roce 1938 narukovat k wehrmachtu, ač s jeho ideologií nesouhlasil, ten děda, který musel po válce nedobrovolně opustit Československo. Ten „Němec“, který při státem výjimečně povolené návštěvě rodiny v kapitalistické cizině – Západním Německu mi nabízel „zůstaň, jsi šikovný, najdeš si tu práci a bydlet můžeš zatím u mne“. Tehdy jsem mu řekl ne, já jsem Čech a mé místo je tam, kde jsem se narodil. Vidíte, a nakonec na tomto místě se silným nábojem sklářské historie stojí německý obchod... Ale i přes tyto okolnosti zde mám příjemné mrazení. Když jedu např. směr Haná, kde bych dle rodokmenu měl být na 50% doma, tak s přibývajícím rovinou ubývá můj pocit příjemna, který mám z valašských kopců, a cítím se tak nějak odhalené a bezbranné. Doma bylo a je pro mne jen na Valašsku – kopce jsou prostě kopce...

Mgr. Milada FOHLEROVÁ

kurátorka etnografických sbírek

Čím je pro mne Valašsko? Rodnou hroudou, která se mi chťe nechtě lepí na paty.

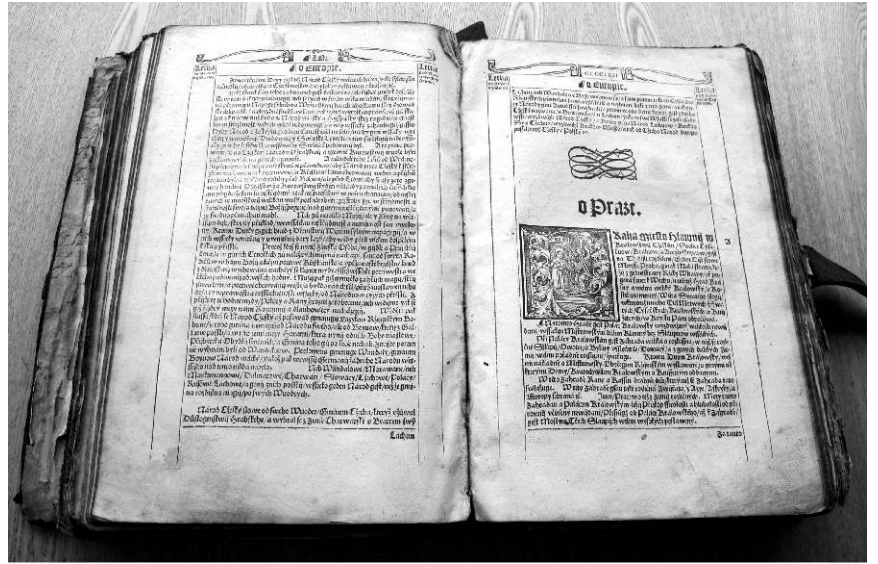

Návrat do doby pozdní renesance nad Kosmografií českou

Jiřina Fabiánová

V létě roku 1554 bylo v pražské tiskárně Jana Kosořského z Kosoře rušno. Sazeci vkládali podle předlohy do sázítka poslední litery stran, které byly upevněny do dřevěného rámu a následně vloženy do tiskařského lisu. Navlhčené obrovské archy papíru čekaly, až na ně budou vytištěna závěrečná slova Kosmografie české. Spěchalo se, vždyť práce už trvaly více než rok a nakladatel tohoto díla kněz Jan z Púchova byl značně netrpělivý. Vložil do Kosmografie velkou částku peněz, oslovil řadu mecenášů z řad české šlechty a vysokého úřednictva, kteří rovněž přispěli, a také se chtěl zalíbit samotnému císaři Ferdinandovi I. Habsburskému, jenž před ním vyslovil přání, aby se českému národu toto dílo do rukou dostalo. Nakonec se přece jen dočkal – v pátek ve den Povýšení Svatého Kříže 14. září Léta Páně 1554 bylo dílo zdárně dokončeno.

Co to vlastně byla ta Kosmografie, že zaujala samotného císaře? Slovo kosmografie je odvozeno z řečtiny, kde kosmos=svět, grafo=píši. Jedná se tedy o popis vzniku a vývinu světa z pohledu geografie a astronomie. Touto tematikou se zabývalo v minulosti několik autorů¹, avšak žánr kosmografie je nejvíc spojen se jménem německého učenice, hebraisty Sebastiana Münstera (1489–1552), který vydal v r. 1544 dílo *Cosmographia. Beschreibung aller Lender*. V r. 1550 vyšla Münsterova Kosmografie v latině a autor jeden její výtisk zaslal císaři Ferdinandovi. Výpravně ilustrované dílo, žánrově ve své době ojedinělé, zaujalo císaře natolik, že si přál, aby bylo přeloženo též do českého jazyka. Kněz Jan z Púchova si však na překlad netroufl, proto v této věci oslovil svého synovce, slovenského učenice, absolventa Karlovy univerzity Zikmunda z Púchova. Trvalo 4 roky, než byl překlad hotov a dílo mohlo být předáno do tiskárny.

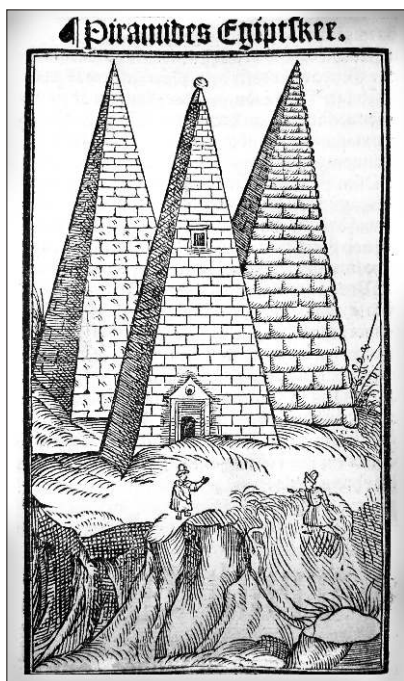
Ukázka písma v Kosmografii s textem o Praze (Foto M. Ošťádal)

Čest vydat tuto knihu dostala staropražská tiskárna, jejímž majitelem byl typograf Jan Kosořský z Kosoře (1510–1580). Kosořský patřil do tzv. severinsko-kosořské dynastie. Oženil se s Alžbětou Severinovou, dcerou tiskaře Pavla Severina z Kapí Hory, který vydal v r. 1529 a 1537 mj. známé a velmi oblíbené ilustrované bible „Severinky“. Po smrti tchána zdědil tiskárnu a s ní též veškerý fondus. Jan Kosořský zprvu vydával tisky drobnějšího rázu prothabsbursky zaměřené, avšak po r. 1547, po dvou letech všeobecného zákazu tiskařské činnosti v Čechách a na Moravě, se už neodvažoval vydávat neloajální literaturu a rozsáhlejší tituly poslušně poskytoval cenzurovaní.

V r. 1553 se Kosořského dílna začala připravovat na vydání doposud největšího českého tisku – Kosmografie české. Kosořskému bylo jasné, že se nemůže rovnat basilejské tiskárně, kde vyšlo v r. 1544 Münsterovo dílo. Jen pro zajímavost – v této knize bylo 520 textových dřevorezů a soubor 24 dvojlistových map, včetně vyobrazení Čech podle Klaudyánova jednolistu z let 1517–1518. Pozdější páté německé a latinské vydání Münsterovy Kosmografie z r. 1550 mělo dokonce 900 textových ilustrací! Proti tomu Kosořský disponoval pouze zděděnými asi osmi druhy písma a několika desítkami štočků. Nákup nového ilustračního materiálu nepřipadal v úvahu z finančních důvodů, neboť výrobu neúměrně prodražoval nákup papíru, jehož velká

Ukázky použitých iniciál v Kosmografii české (Foto M. Ošťádal)

■
Město obtékané vodou,
uprostřed vstupní brána
(Foto M. Ošťádal)

■ ■
Dřevořez s vyobrazením
baziliky
(Foto M. Ošťádal)

■ ■ ■
Obrázek vybuchlé sopky
(Foto M. Ošťádal)

■ ■ ■ ■
Egyptské pyramidy
(Foto M. Ošťádal)

▲
Iniciála „N“ s postavou
Mistra Jana Husa
byla v Kosmografii použita
několikrát.
(Foto M. Ošťádal)

spotřeba nebyla dána ani tak rozsahem textu, jako volbou textového písma – nejrozměrnějšího švabachu. Kniha tak nakonec měla 904 listů (tj. 1808 stran) při rozměrech (včetně vazby) 38,5 x 26 cm.

Jan Kosořský vyřešil nelehký úkol s ilustračním materiálem jednoduše. Aby se objem knihy dál nezvětšoval, použil v textu pouze okolo třiceti malých štočků většinou s náboženskými, ale též světskými motivy, např. město obtékané vodou, vybuchlá sopka aj.² Čtenáře zcela jistě zaujaly též čtyři menší obrázky obsahující kosmografický náboj (bazilišek, pyramidy, lidská monstra a černocho).

Nejpodstatnějším výtvarným prvkem v knize se však staly iniciály. Kosořský si pro tisk Kosmografie připravil 47 druhů iniciál, které pak použil v 1182 otiscích! Část z nich zdědil po svých tiskařských předchůdcích, část byla získána z mladoboleslavské dílny Jiříka Štýrsky. Některé z nich jsou až sedmicentimetrové, jiné dosahují výšky několika milimetrů. Jejich funkce je pouze optická, ale přesto důležitá. Vzhledem k jejich velikosti a bohaté zdobnosti mohl nabytý případný kupec dojmu, že se jedná o knihu ilustrovanou, o kterou byl vždy větší zájem. Škoda jen, že dávní sazeči neodhadli správně rozmístění iniciál i obrázků. Většinu z nich umístili v první třetině knihy. Závěrečné listy jsou o obrázky ochuzeny a stejně tak slabně počet iniciál.

Iniciály sice tvoří hlavní výtvarný prvek knihy, ale jejich značná neústrojnost a rozličná velikost narušovala grafický dojem. Kosořský se snažil tento problém vyvážit použitím stránkových rámců vytvořených z jednoduchých dvojníc. Prostor mezi nimi pak posloužil k tisku marginálií.³ Nahoře jsou strany ukončeny dovnitř stočenými linkami, mezi nimiž je šítek, ve kterém je uvedeno číslo listu. Tyto jednotící grafické prvky dodaly knize určitou eleganci a švih.

U iniciál však ještě chvíli zůstaneme. Pozornému čtenáři 16. století určitě neušly dvě iniciály, na nichž našel postavu Jana Husa. Jednalo se o akantové „N“ s polopostavou čtoucího Jana Husa, kterou tiskárna navzdory přísně cenzurovanému textu vpašovala do knihy dvacetkrát, a dále akantovou iniciálu „S“, kde je klečící Jan Hus vyobrazen v modlitební póze. Tímto činem Kosořského tiskárna skrytě naznačovala opoziční postoj, když už nemohla otisknout pasáže o husitských událostech, stejně jako zmínku o upálení Mistra Jana Husa a Jeronýma Pražského, která v původní Münsterově Kosmografii své místo našla.

Jak už jsme uvedli, vydání Kosmografie české bylo finančně velmi náročné a přispěla na ně řada vyšších zemských úředníků.⁴ Odměnou jim bylo umístění jejich erbů po třech stranách rozkládací mapy Čech, která byla zařazena v Kosmografii za listem 456. Tato cenná mapa byla bohužel z většiny exemplářů Kosmografie vytrhávána, aby ozdobila stěny příbytků.

Kosmografie česká Zikmunda z Púchova vyšla v nákladu okolo 300 kusů. Jednalo se o knihu poměrně drahou. Cena jednoho výtisku se vyšplhala na 2–3 kopy míšenských grošů. Vzhledem k tomu, že její obsah zaujal spíše měšťanské domácnosti (bohatá šlechta a šlechtičtí synkové četli spíše díla německá a latinská), není se co divit, že nešla tak rychle na odbyt. Doc. Petr Voit uvádí, že v r. 1559 bylo ještě 200 výtisků této knihy neprodáno.⁵ Přesto se nakonec v II. polovině 16. století dostávala k bohatnoucím měšťanům v Čes-

kém království. Že si této knihy čtenáři nesmírně vážili a vzorně o ni pečovali, o tom svědčí do dnešní doby dochovaných přes 80 ks výtisků, nalezených v městech a městečkách v celé naší vlasti.

Dva exempláře Kosmografie se dostaly též na Valaško a jsou uchovávány ve valašskomeziříčském muzeu. Jsou evidovány pod inventárními čísly L 301 a L 3209.

Tu první věnoval muzeu do sbírek v r. 1897 páter František Vytopil, druhá se dostala do muzea v 80. letech 20. století převodem z knihovny valašskomeziříčského gymnázia a existuje záznam, že byla nalezena v Bynině. O původních majitelích knih však nevíme nic. Pouze v exempláři č. L 301 najdeme na zadním předeštlí rukopisné podpisy Jana a Josefa Jelínkových, pocházející (podle písma) z 19. století. Můžeme si však trochu zaspékulovat.

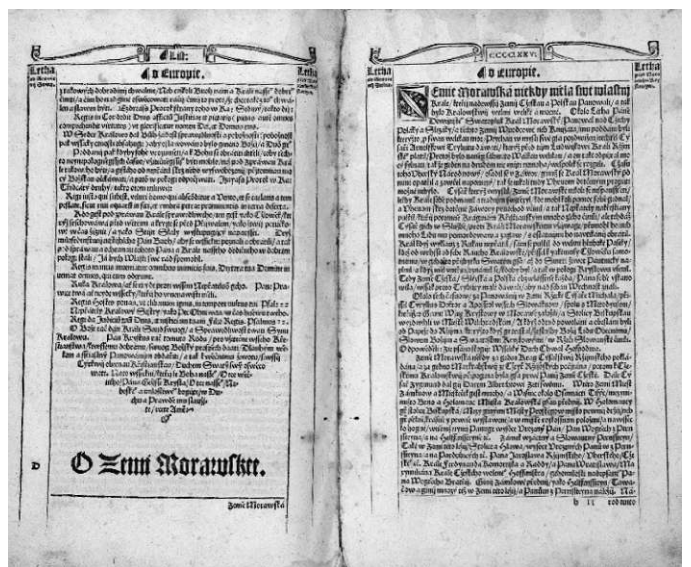
Valašské Meziříčí, nazývané v minulosti Meziříčí nad Bečvou, bylo v 16. století přirozeným centrem valašského regionu. Spolu s městečkem Krásnem zažívalo dobu rozkvetu. Od r. 1548 se stal novým majitelem panství Vilém st. ze Žerotína, který podobně jako ostatní Žerotínové podporoval vzdělanost. Ve městě bohatli vlastníci právovarečných domů či cechovní mistři, zvláště soukeníči a barvířští. Mnozí z nich si proto mohli dovolit kupovat drahé knihy: např. bohatý měšťan, soukeník a od r. 1577 člen městské rady Rafael Holil. Nebo vzdělaný vážený měšťan a přední člen Jednoty bratrské Jan Sivý, otec kronikáře Ondřeje Sivého (nar. 1593). Možná právě v těchto vzdělaných rodinách neváhali vynaložit peníze za nákup drahé knihy. Ale nechme dohadů. V každém případě vypovídají muzejní exempláře o tom, že byly hodně čteny. Listy jsou na koncích roztrpené, často neodborně podlepované, některé dokonce chybí. Obě knihy mají původní koženou vazbu, pravděpodobně z konce 16. století, na níž rovněž zapracoval zub času. Vzácná mapa Království českého u obou exemplářů schází. Přes značnou sešlost (nebo možná proto) si uchovaly obě knihy vznešenost a jistou oduševnělou krásu.

S nesmírnou úctou a respektem, ale i zvědavostí opatrně obracíme stránky této knihy a objevujeme svět našich předků.

Začneme titulním listem. Na něm stojí nahoře umístěný plný název díla *Kosmographia Česká. To gest wyspánij / o položenij Kragin neb Zemij obyčejijch Národuow wsseho Swieta / a Hystorygij podle počtu Leth naněm zběhlých / prwé nikdá tak pospolku w žádném Jazyku newidaná*. Pod větším názvem je umístěna velká titulní ilustrace: český lev se znaky korunních zemí v kruhovém medailonu, nahoře s letopočtem 1554.

Po předmluvách nakladatele Jana z Púchova a překladatele Zikmunda z Púchova věnovaných císaři Ferdinandovi I. a vysvětlujících, proč a za jakých podmínek bylo toto dílo vydáno, následují erby cenzorů a pak už samotný text. Žánr kosmografie, jak už bylo napsáno, shrnuje vznik a vývoj světa. Začíná stvořením světa, potopou... a pokračuje dál popisem známých kontinentů a zemí. Zabývá se jejich dějinami, geografii, přírodou, kulturní historií a zvyky. Tak postupoval i autor *Cosmographie* Sebastian Münster. Zikmund z Púchova dostal od rukou latinskou verzi tohoto díla z r. 1550. Jeho překlad je docela věrný, avšak značně rozšířil texty týkající se Čech, Prahy a Moravy a také svými slovy vychválil vládnoucího císaře Ferdinanda I. a rod Habsburků, vyzdvihuje jejich ukotvenost v katolické víře. Snad právě proto v době pobělohorské přimhouřili censoři oči nad iniciálami s Janem Husem a nedali Kosmografii českou na index zakázaných knih.

Pojďme se podívat na některé zajímavé pasáže z knihy. Jedna část Kosmografie je např. věnována velkým zámořským objevům. Najdete tu popis

■ Začátek Cortézova dopisu papeži o objevování nových ostrovů – na obrázku papež s praporem a knihou v rukách (Foto M. Ošťádal)

■ Ukázka písma v Kosmografii s textem o zemi moravské (Foto M. Ošťádal)

cest Kryštofa Kolumba, Ameriga Vespuccioho či Fernao Magalhaese a také dopisy Fernanda Cortéze papeži o objevování a dobývání nových ostrovů a zemí. Jak asi musel být čtenář šestnáctého století udiven, když četl tato slova: „...do Jukatány nás pustiti nechtěli / protož jsme museli odjeti. Nedaleko od tohoto ostrova uhlédli jsme jiný ostrov / kterýž obyvatelé Olloan jinak Coluacan jmenují / na jehožto břehu jsme na šest set oděncův všecko s zlatými štíty a lučištěmi našli / chtějíce toho brániti abychom k zemi nepřistavili lodi. Protož celou noc tu čekajíce / ráno jsme pokojs nimi učinili / že jsme od nich přijati byli / když rozuměli / že nedarmo než za jiné věci zlata žádáme. V tomto ostrově železa žádného není / než zlata je velmi mnoho a lacino / z něhož oni lučiště, voštěpy, šipky, pavězy / a jiné mnohé věci dělají... Odtud na sto vláských mil k poledni trefili jsme na tři ostrovy malé / tu jsme na největší z nich vešli / a našli / že jsou děti své / jednomu lvu z mramoru vytesanému / na sloupě postavenému obětovali / a jemu se modlili / a krev dítek svých do úst lili / srdce pak spálili...“

Neméně zajímavé bylo pro suchozemského čtenáře popisování různých mořských příšer, např.: „...jiné opět potvory mořské jsou mrzké / některé mají co slon zuby po stranách / zespod veliké / a jiné rohy hrubé / a zrak ohnivý hrozný...hlavu mají čtyřhranou s velikou a dlouhou bradou / než zadku jsou malého...“

Tam, kde se autor dostal na neprobádané území, neváhal dát místo i nepřilíh podloženým faktům. Mohl vycházet pouze z poznatků, kterých bylo do počátku 16. století dosaženo.

Nejbezpečnější půdu pod nohama měl Münster při popisu zemí a krajů evropských. Věnoval pozornost každému sebemenšímu knížectví, markrabství, popsal větší evropská města a život v nich. Zikmund z Púchova na jeho práci samostatně navázal, jak už bylo uvedeno, v textech týkajících se českých zemí, Moravy, Prahy a jiných měst Českého království. Věnoval také větší pozornost české historii v kontextu se světovými dějinami. Proto také Kosmografie dostala přívlastek česká.

Zikmund z Púchova se pustil odvážně též do charakteristiky našeho národa a jeho slova nebyla jen lichotivá. Posudte sami: „Národ český jest od Boha velikými dary přirozenými / vnitřními i zevnitřními / jako jeden obdařen / než že sami toho znáti na sobě neumějí / a k tomu se skrz učení svobodná vésti dáti nechtí. Protož jiným národům hloupým podobní zvostávají. Kdyby národ český v jídle a pití mírný býti / a učením svobodným rozum a mysl svou osvěcovati chtěl / a ve věcech válečných šlépějí předkův svých následovati / v bratrské vespolek lásce přebývající: národ by vláský převedl / kterýžto pro svou střídmost zdá se býti na světě nejmoudřejší. Neb národ český jest většími od přirození ctnostmi vnitřními i zevnitřními obdařen. Ale co jest to platno / když se pak k tomu nevedou...“

Musíme připomenout, že stejně kritický v charakteristice národů byl též Sebastian Münster, který např. pochválil Germány za jejich píli a pracovitost, ale zároveň je přísně pokáral za to, že „...mnozí Germánové nyní na hodech

a kvasích jsou velmi stateční / zvláště že celý den a noc sedajíce / ustavičně pijí a konvice vysušují. A nemohou žádných svateb / hodův ani jakých kvasův nastrojiti / aby se nespili / hanba mluvíti...“

Svazky Kosmografie české patří k velmi cenným sbírkovým předmětům ve valašskomeziříčském muzeu. I po 460 letech mají co vypovídat. Přinejmenším o tom, jak rychle se mění svět a přesto některé skutečnosti zůstávají stejné...

Použitá literatura:

ČERNÁ, Marie. *Stručné dějiny knihtisku*. Praha, Šolc a Šimáček, spol. s.r.o., 1948.

DOMLUVIL, Eduard. *Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna*. Brno, 1877.

DOSTÁL, František. *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*. Krajské nakladatelství v Ostravě, 1962.

Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století. Praha, 1939–1967.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů, 2006.

VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí I*. Praha: KLP, 2013.

VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha, 1926.

1 Např. Ptolemaiovo dílo *Cosmographia* (vytištěná v r. 1475), *Cosmographie introductio* M. Waltzemüllera (vytištěná v r. 1507) anebo *Cosmographicus liber* Petra Apiana (poprvé vytištěná v r. 1530)

2 Tyto štočky zdědil Jan Kosořský po Pavlu Severinovi, který jimi vyzdobil svá tištěná díla, včetně biblí. Největší z nich je obrázek *Stvoření světa* v šesti medailonech, použitý též v Kosmografii české.

3 V Kosmografii se jedná o marginálie slovně chronologické anebo jde o písmenné rozřadovače oddílů

4 Bylo jich celkem 15. Mezi nimi např. Vilém z Rožmberka, Ladislav Lobkovic, Jáchym z Hradce, Jaroslav z Pernštejna aj.

5 VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí I*. Praha: KLP, 2013, s. 382.

Sbírka starých tisků a rukopisů ve valašsko- meziříčském muzeu

Sbírka starých tisků a rukopisů valašskomeziříčského muzea patří k ojedinělým na Valašsku, a to nejen svou velikostí, ale zejména historickou hodnotou. Svůj základ má v knihovně Občanské záložny Valašské Meziříčí, která vznikla v roce 1872. Roku 1884 darovala záložna veškerý knihovní fond čítající asi 2 000 ks právě založené Musejní společnosti, resp. muzeu Valašské Meziříčí. Z knihovny byly postupně vyčleněny nejstarší knihy a rukopisy, z nichž vznikla samostatná sbírka „staré tisky a rukopisy“.

Další cenné přírůstky do této sbírky získalo muzeum ještě koncem 19. století a následně počátkem století dvacátého, kdy sbírku obohatil dary páter Eduard Domluvil, dlouholetý předseda Musejní společnosti. Ve třicátých letech věnoval muzeu řadu starých tisků meziříčský lékař František Benda. Od padesátých let je sbírka spravována odbornými pracovníky muzea, kteří do ní včlenili část místní gymnaziální knihovny se vzácnými starými tisky vydanými nejen v českých, ale též v zahraničních věhlasných tiskárnách. V posledních letech byla sbírka cílevědomě doplňována dary, popř. nákupem starých tisků a rukopisů od obyvatel regionu.

Mezi nejobětavější kurátory sbírky patřila bezesporu Alena Studeníková, která ji v sedmdesátých letech 20. století odborně zpracovala. Na její práci navázala v r. 1994 Mgr. Jiřina Fabiánová, za jejíž působnosti přibývalo ve fondu několik velmi vzácných exponátů, uspořádala řadu besed a přednášek na téma knihtisk, připravila několik výstav, napsala dvě publikace týkající se tohoto muzejního fondu a řadu článků.

V současné době je evidováno ve fondu téměř 2 500 kusů starých tisků a rukopisů. Většinou se jedná o tisky vydané do roku 1800, avšak v případě kramářských písní a rukopisů jsou zařazovány do sbírky i vydání ze století devatenáctého. Pro celý tento fond platí, že přes rozdílnost místa vzniku téměř všechny předměty pocházejí ze sběrné oblasti Valašskomeziříčska, Rožnovska, Vsetínska, popř. Frenštátska a vypovídají tak o kulturní úrovni regionu.

Celá sbírka se volně člení do několika skupin. Nejobsáhlejší je soubor náboženské literatury, který obsahuje mj. 60 kusů českých biblí (mezi nimi jsou i dva prvotisky, Bible benátská z roku 1506, Bible „melantriška“ z let 1560/61 aj.), dále významnou kolekci Třanovského kancionálu, včetně prvního vydání jeho Cithary sanctorum z roku 1636, soubor vzácných postil aj.

Počet kusů světské literatury naučného či zábavného obsahu je nepoměrně menší, avšak o to zajímavější. Za připomenutí stojí, že muzeum vlastní Matthioliho Herbář vydaný v roce 1562 u Jiřího Melantricha z Aventýnu, Hájkovu Kroniku českou z roku 1541, Münsterovu Kosmografii českou z roku 1554, či Práva a zřízení Markrabství moravského vytištěné v roce 1545 u olomouckého tiskaře Jana Olivetského atd.

V souboru rukopisů najdeme mj. fragmenty glagolského rukopisu s liturgickým textem z přelomu 14. a 15. století anebo faktograficky velmi cennou knihu cechu ševcovského z Rožnova pod Radhoštěm s prvními zápisy z roku 1642.

Fond kramářských písní zahrnuje přes 800 kusů drobných tisků uchovávaných buď jednotlivě, anebo v tzv. špalíčcích. Jedná se o historicky cenný doklad o lidové literatuře.

Sbírka starých tisků a rukopisů patří k chloubě muzea ve Valašském Meziříčí. V současné době je několik desítek vzácných knih vystaveno v zámku Kinských ve stálé expozici „Staré knihy vyprávějí“ a pro školy jsou připraveny lektorské programy s tematikou knihtisku. Další exponáty z depozitáře obohacují průběžně historické výstavy anebo doplňují výstavy výtvarné ukázkami výzdoby tištěné a rukopisné knihy. Objevují se požadavky badatelů, kteří se zajímají např. o staré učebnice, lékařské knihy, překlady biblí apod. Veřejnost je seznamována s muzejní sbírkou formou článků v časopisech, popř. drobnými publikacemi. Aby byla sbírka ještě víc zpřístupněna badatelské obci, byl celý fond počítačově zpracován včetně fotodokumentace a nejčtenější staré tisky jsou kompletně digitalizovány.

Jiřina Fabiánová

Kosmografie česká patří k našim největším knihám. (Fotoarchiv MRV) ■

Bibliografie J. Fabiánové s tematikou starých tisků:

Melantrichovy tisky ve sbírkách muzea ve Valašském Meziříčí. In: *Kustod*. Vsetín: OVM, květen 1996.

Benátská bible. In: *Kustod*. Vsetín: OVM, květen 1998.

První vydání Třanovského Cithary sanctorum. In: *Valaško, vlastivědná revue*, 2001, č. 5.

Smutný konec tiskaře Jana Olivetského z Olivetu. In: *Valaško, vlastivědná revue*, 2001, č. 7.

Dílo evangelického kněze a básníka Jiřího Třanovského v muzejních sbírkách. In: *Valaško, vlastivědná revue*, 2002 č. 9.

Poslyšte písničky veselé i truchlivé v Škarnicově tiskárně ve Skalici na světlo vydané. In: *Valaško, vlastivědná revue*, 2004, č. 12.

Muzeum Valašské Meziříčí – průvodce sbírkami. Fabiánová, Jiřina, úvod, texty ke 4 muzejním sbírkám a muzejní knihovně. Vsetín: Muzeum regionu Valaško, 2004.

Za tajemstvím depozitářů. Nový zákon z r. 1497/98. In: *Valaško, vlastivědná revue*, 2006, č. 17.

Příběh české tištěné bible. Valašské Meziříčí: Muzeum regionu Valaško a Knihovna Františka Bartoše Zlín, 2007.

Písničky veselé i truchlivé na světlo světa vydané. Valašské Meziříčí: Muzeum regionu Valaško a Muzejní společnost, 2009.

Jiří Melantrich – český tiskař a nakladatel. In: *Valašský deník*, 14. 3. 2011.

Vzpomínka na básníka Jiříka Třanovského. In: *Valašský deník*, 26. 3. 2012.

Čtyři sta let od vydání dvou slavných českých biblí. In: *Valašský deník*, 15. 1. 2013.

Velká válka na Valašsko- meziříčsku aneb Co prozradí historické fotografie

Smutek a beznaděj z Velké války na obyvatele Valašska sice nedoléhal přímo, neboť na jeho území přímé boje neprobíhaly, přesto na připomínky tohoto válečného konfliktu, který v Evropě vypukl před sto lety, narážíme dodnes na každém kroku. Takička v každé obci totiž najdeme památníček se jmény těch, kteří na daleké fronty narukovali, ale už se nikdy nevrátili a místo jejich skutečného odpočinku tak zůstane už asi nejspíš navždy neznámé... Přestože se přes Valašsko nepřehnal fronta, umíraly i zde stovky vojáků. Ve zdejších městech totiž byly veřejné budovy často zabrány pro potřeby vojenských lazaretů, kam se z bojišť odváželi ranění. Do Valašského Meziříčí, kde bylo vybudováno přes dva tisíce provizorních lůžek, je přivázely sanitní vlaky na bývalé krásenské nádraží, odkud se koňskými povozy rozváželi do jednotlivých lazaretů. V meziříčském zámku Žerotínů se kurýrovalo dokonce na osm stovek Turků z východní fronty, přes dvě stovky z nich však v našem městě našly i místo svého posledního odpočinku. O nich se dochovalo zajímavé svědectví z pera L. Christa: *„...nosili ošklivé zmačkané šedohnědé uniformy s podivně skládanými špičatými čepicemi. Byli věčně hladoví a chodili s ostatními vojáky po Meziříčí i Krásně žebrot. ... K nám se naučil chodit docela pravidelně jeden Turek na obědy. Když přišel, tak se v síni před dveřmi vyzul a bos vešel dovnitř. Čepici ovšem nechal na hlavě. Tak to u nich bylo zvykem. ...“*

Ivana Ostřanská

(Fotografie z Fotoarchivu MRV)

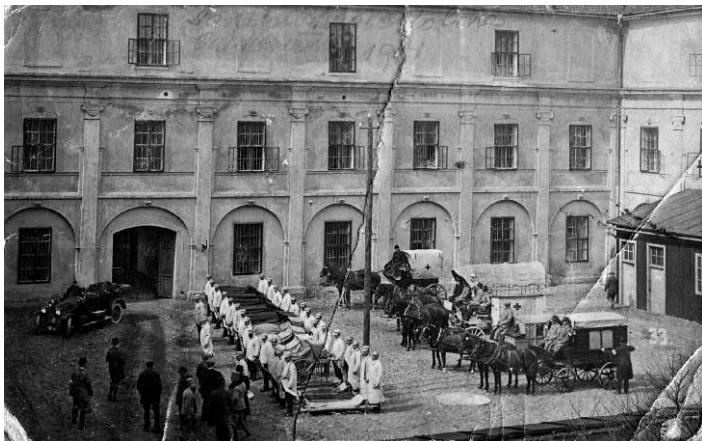
Do blízkosti meziříčských lazaretů přivázely raněné vojáky sanitní vagony.

Lehce zranění pokračovali z krásenského nádraží do lazaretů po svých...

... ostatní čekali na převoz sanitními vozy taženými koňmi.

Potřebám vojenského lazaretu sloužila ve Valašském Meziříčí řada veřejných budov, mezi nimi i gymnázium.

■ Další z rozsáhlých lazaretů byl v budově zámku Žerotínů.

■ ■ Provizorní špitál bychom tehdy našli i v budově Zemského ústavu pro hluchoněmé, kde vojáci užívali k bohoslužbám tamější kapli.

■ ■ ■ Naopak Turci se scházeli k pravidelným modlitbám ve své modlitebně v gymnáziu.

■ ■ ■ ■ Pro potřeby lazaretu byl načas zabrán i zámek Seilernův v Krásné (dnešní zámek Kinských).

■ Ve fotoarchivu místního muzea je dochován také válečný snímek lazaretu, který byl v meziříčské sokolovně.

■ ■ Leopold Christ ve své kronice na zmíněného tureckého vojáka zanechal dalším generacím krásnou vzpomínku v podobě této kresby.

Sám voják si k malému Poldíkovi vybudoval vřelý citový vztah, neboť, jak se Christ domnívá, nejspíš na něj někde daleko doma čekal podobný klučina. Dočkal se?

Muzeum zkoumá květeny na Vsetínsku

Jana Tkáčiková

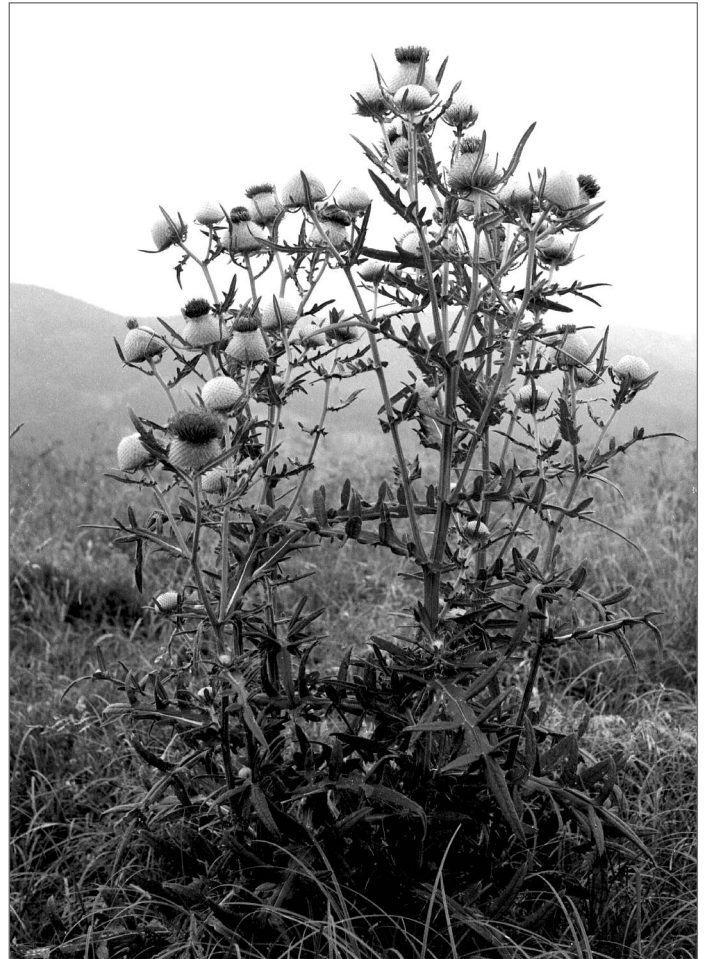
Studujete biologii? Sbíráte nebo fotíte rostliny a tvoříte doma herbář? Nebo Vás zajímá příroda kolem a všimáte si přitom, co zajímavého kde kvete? Pak Vás jistě zaujme informace, že muzeum ve spolupráci s neziskovými organizacemi spustilo v roce 2013 několikaletý projekt zaměřený na průzkum květeny na území vsetínského okresu. Přesněji, pouze na té části okresu, která nespadá pod hranice CHKO Beskydy (zde už mapování proběhlo).

Hlavním pramenem pro poznání květeny Vsetínska je totiž už více než 70 let starý rukopis, vydaný pouze v několika málo kopiích vlastním nákladem autora – *Květena okresu vsetínského a valašsko-meziříčského* z roku 1936 Gustava Adolfa Řičana, který vyžaduje aktualizaci. Přestože je tento rukopis uložen v knihovně muzea, běžně se nepůjčuje, a tak povědomí o bohatosti flóry většina zájemců o botaniku čerpá ze souhrnné přírodovědné publikace *Příroda Valašska* (Pavelka & Trezner, 2001) nebo kapitoly Flóra a vegetace v knize *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko* (Nekuda [ed.], 2002).

Pohled do historie

Valašsko bylo až do 19. století botaniky téměř nedotčeno. První floristické práce, které se okrajově dotýkají tohoto území, jsou německy psané regionální květeny: *Květena Rajnochovic* od Daniela Slobody (1868) a *Květena Nového Jičina* od Josefa Sapetty (1865, 1868). Další zmínky můžeme nalézt v první kritické flóře Moravy a rakouského Slezska *Flora von Mähren und österr. Schlesien* z let 1883–1886, jejímž autorem je Adolf Oborny. Prvním botanikem, který se systematicky zabýval květenou Vsetínska, byl v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století Jan Bubela. Nejdůležitější Bubelovy práce zůstaly bohužel v podobě rukopisu *Rostlinstvo květeny vsetínské* z roku 1879 a *Rostliny na Valašsku rostoucí* – nedatováno. Rukopisy jsou uloženy v Muzeu regionu Valašsko. V letech 1883 a 1885 prozkoumal část dnešního Vsetínska Eduard Formánek. Svá pozorování zahrnul do první česky psané *Květeny Moravy a rakouského Slezska*. V okolí Pržna a Růždky botanizoval v prvním desetiletí 20. století učitel Julius Macháček – s jeho sběry se dnes můžeme setkat v našich největších herbářích. Aktivním floristou byl v oblasti Hostýnských vrchů a Moravskoslezských Beskyd na přelomu 19. a 20. století farář František Gogela, který kromě četných publikací sestavil také tzv. Valašský herbář, který věnoval Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí.

Na počátku 20. století nastoupil do služby ve sboru v Hovězí u Vsetína evangelický kazatel Gustav Řičan, který zhodnotil Bubelův bohatý informační materiál, starý už několik desetiletí. Publikoval práce o rozšíření některých fyto geograficky (fyto geografie je věda studující rozšíření rostlin) významných druhů na Vsetínsku a první vegetační studie z oblasti Valašska. V závěru

Pcháč bělohavý (*Cirsium eriophorum*) je statná ostnitá bylina, které se lidově říká „valašská růže“ a často bývá námětem pro lidové umělce. (Foto J. Tkáčiková)

života shmul veškerá floristická data do *Květeny okresu vsetínského a valašsko-meziříčského* (1936) a tato práce dodnes zůstává, jak už je zmíněno výše v textu, hlavním pramenem pro poznání zdejší květeny. K dalšímu poznání přispěl předčasně a tragicky zesnulý Vladimír Krist. Po 2. světové válce publikují floristické a fyto geografické práce také přední bryologové Josef Duda a Valentin Pospíšil.

Soustavnější výzkum pokračoval po založení přírodovědných oddělení muzeí ve Valašském Meziříčí, Zlíně a v Novém Jičíně. Při revizi geobotanické mapy Moravy a při fyto ceno logickém (fyto ceno logie studuje rostlinná společenstva metodou zápisu fyto ceno logických snímků) snímkování lesních společenstev koncem šedesátých let nashromáždili bohatý floristický materiál Robert a Zdena Neuhäuslovi. V posledních desetiletích publikuje floristické údaje z území např. Martin Dančák a další profesionální botanikové z moravských univerzit. Velké množství nových údajů získali při rozsáhlém výzkumu mokřadní vegetace v západních Karpatech Michal a Petra Hájkovi. Značný objem dat, který bude ještě nutno zpracovat, přineslo mapování biotopů soustavy Natura 2000. Rozsáhlejší floristické databáze z území se nacházejí v Muzeu regionu Valašsko a na Správě CHKO Beskydy v Rožnově p. R.

Sítové mapování

Metoda sítového mapování je známá a vyzkoušená na mnoha místech nejen v ČR. Zjednodušeně řečeno jde o potvrzení určitého druhu na určitém území, v tomto případě v mapovacím čtverci. Síť evropských mapovacích čtverců je definovaná a jako gisovou vrstvu ji lze položit přes turistickou mapu nebo letecký snímek území. Území okresu Vsetín je rozděleno podle středoevropské mapovací sítě do polí velkých 6' zeměpisné šířky a 10' zeměpisné délky, která jsou v rámci území dále rozdělena na 4 x 4 stejně velká (zhruba 2,8 x

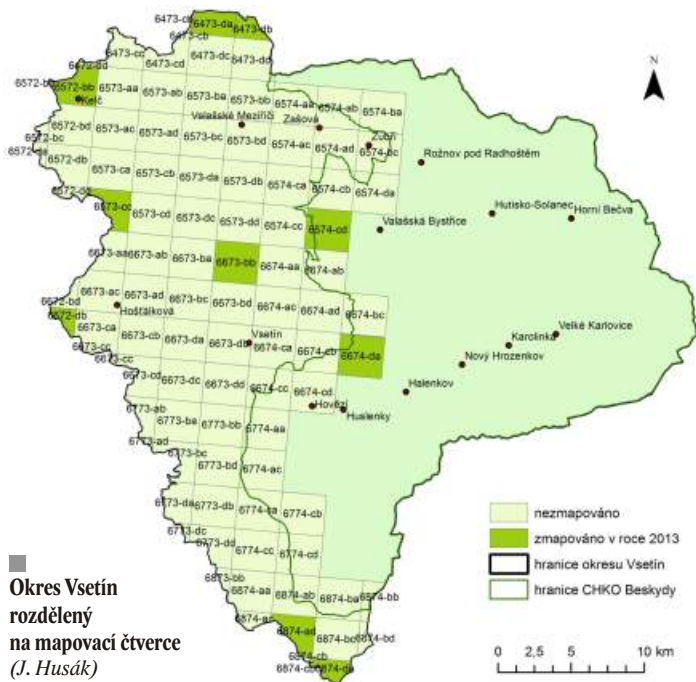
▼ Z vyšších nadmořských výšek bývá často splavována **kýchavice bílá Lobelova** (*Veratrum album* subsp. *lobelianum*), kterou můžeme najít v pobřežních porostech podél Bečvy. (Foto J. Tkáčiková)

▼ Teplomilnější a suchomilnější **oman vrbovitý** (*Inula salicina*) tvoří nápadné porosty s jasně žlutými květy. (Foto J. Tkáčiková)

▼ Prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*) je na Vsetínsku poměrně běžně rostoucí orchidej na podmáčených loukách. (Foto J. Tkáčiková)

■ Na náplavech podhorských potoků, na vlhkých pastvinách, v příkopech, ale třeba i na okrajích polí podél Bečvy roste ohrožený **pryšec tuhý** (*Euphorbia stricta*). Tento pryšec roste hlavně na sv. Moravě, ve zbytku ČR je vzácný. (Foto J. Tkáčiková)

■ Ohrožený **černýš rolní** (*Melampyrum arvense*) rostl v minulosti jako plevel v obilí (odtud i jeho jméno). Z polí byl postupně vytlačen a dnes jej najdeme spíše na výslunných stráních. (Foto T. Kašpar)

Okres Vsetín rozdělený na mapovací čtverce (J. Husák)

3,0 km) políčka = mapovací čtverce nebo také kvadráty. Celkem má okres Vsetín zhruba polovinu území pokrytou Chráněnou krajinnou oblastí Beskydy, zbývající část okresu tvoří 45 celých mapovacích čtverců a 42 částecných čtverců.

Přínos celé akce spočívá především ve vytvoření obsáhlého souboru floristických dat včetně chráněných a ohrožených druhů z území, které leží na okraji zájmu botanického výzkumu. Současná doba je velmi rychlá a rychlé jsou i změny ve využití krajiny – např. stavby rodinných domů nebo rychlostních silnic. Hrozí tak reálné nebezpečí zničení lokalit ohrožených rostlin často jen z důvodu, že o nich nevíme. Správné posuzování především stavebních záměrů v krajině vyžaduje aktualizaci poznatků o regionální flóře s využitím literatury, herbářů a také podrobného a systematického floristického průzkumu okresu Vsetín. Výsledky je možné dále propojit s již obdobnou metodou síťového mapování prozkoumaným sousedním územím – CHKO Beskydy a CHKO Bílé Karpaty. Přínosem je také probíhající spolupráce a výměna zkušeností mezi univerzitními botaniky a zájemci o botaniku z řad studentů a regionálních floristů.

V průběhu příštích let je snaha zdokumentovat pomocí síťového mapování celé území okresu Vsetín mimo CHKO Beskydy a zjištěné výsledky postupně zveřejňovat na webové stránce www.mapovaniivs.cz, kde najdete zajímavé nálezy rostlin, komentáře k nálezům i rady k určování složitějších skupin. Můžete se zapojit a budete vítáni! Spolupráci si můžete nastavit podle vlastního uvážení. Můžete nám posílat fotografie rostlin – rádi Vám je určíme a sdělíme, jestli jde o vzácný druh nebo běžný plevel. Pozor, i mezi plevele je však řada těch, které jsou na pokraji vyhynutí! Můžete se stát mapovatelem a podrobně prozkoumat Vámi vybranou lokalitu, což může být dobrým základem pro středoškolskou SOČku nebo bakalářskou práci.

A co se nám zatím povedlo?

V roce 2013 a 2014 během prvních dvou let probíhajícího mapování jsme probádali 21 mapovacích čtverců rozmístěných na území okresu tak, aby zachytily co největší odlišnosti v květeně – od nejteplejší severozápadní části okresu (Kelečsko) až po okraj Vsetínských vrchů a Javorníků s horskými rostlinami.

Shromáždili jsme více než 5000 údajů o jednotlivých rostlinách. Z těchto údajů je více než 50 rostlin zařazeno v některé z kategorií ohroženosti (v tzv. červených seznamech rostlin). Výrazná je skupina vstavačovitých neboli orchidejí. Jsou to většinou nápadné a vzhledově atraktivní rostliny, které jsou

často vítaným objektem pro hledáček fotoaparátu. Zároveň jsou orchideje dobrými indikátory zachovalosti biotopu. Zjednodušeně řečeno, orchideje nám ukazují, zda je louka nebo les „v pořádku“, zda je o ně dobře pečováno. Z lesních orchidejí jsme potvrdili výskyt okrotice dlouholisté (*Cephalanthera longifolia*) a vemeníku dvoulistého (*Platanthera bifolia*). Tyto lesní orchideje rostou převážně v zachovalých dubohabřinách, které původně lemovaly svahy Bečvy a svahy podél větších přítoků Bečvy. Vemeník roste také na kosených zachovalých loukách nebo v lesních lemech. Z lučních druhů jsme potvrdili vstavač mužský (*Orchis mascula*), což je jedna z nehojnějších lučních orchidejí Vsetínska, a to zejména v jižní polovině okresu. V severní části kolem Valašského Meziříčí je tento vstavač mnohem vzácnější, což souvisí s tím, v jakém stavu jsou zdejší louky. Z orchidejí rostoucích na lučních mokřadech jsme ověřili prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*) a krušík bahenní (*Epipactis palustris*). Oba druhy jsou opět hojnější v jižní polovině okresu, v severní části jsou vzácné. A poslední orchidejí, kterou jsme zaznamenali, je prstnatec Fuchsův (*Dactylorhiza fuchsii*) rostoucí jak na podmáčených loukách, tak v lesních lemech.

Zajímavé rostliny se objevily také na Kelečsku a v okolí obce Jasenice u Valašského Meziříčí – tato místa vsetínského okresu leží v teplejší Moravské bráně nebo je zde specifický vápencový podklad (Jasenice). Očekávali jsme zde více teplomilných druhů, což se nám i potvrdilo. Černýš rolní (*Melampyrum arvense*), modřelec chocholatý (*Muscari comosum*), plicník měkký (*Pulmonaria mollis*) a růže galská (*Rosa gallica*) – jsou teplomilné druhy se statusem ohrožení, ale rostlin, které vyžadují teplá a suchá stanoviště (např. slunné suché stráně, lomy, železniční tělesa apod.) je mnohem více.

Přestože se v krajině pase už minimálně, vymizela tradiční pastva a přepásání kosených luk v době otav, některé rostliny typické pro pastviny kolem nás stále rostou. Hojně jsou stále ty, které dokázaly využít místa v jistém ohledu podobná pastvinám – ruderalní plochy s pravidelně narušovaným povrchem půdy. Naopak velmi vzácné jsou všechny hořce a hořečky. Na několika málo místech jsme našli hořeček brvitý (*Gentianopsis ciliata*), jeden z posledních relativně hojnějších „hořců“.

To, zda a jak se v krajině hospodaří, ukazuje druhové spektrum polních plevelů. Plevel, převážně archeofyty (tedy ty, které k nám přicestovaly ještě před objevením Ameriky), patří mezi rostliny rychle ustupující z okolní krajiny stejně tak, s jakou rychlostí mizí malá políčka a záhumenky. Nálezy rmenu smrdutého (*Anthemis cotula*), nepatrnce rolního (*Aphanes arvensis*) a úporku pochybného (*Kickxia spuria*) jsou ojedinělé nálezy svědčící o vzácnosti těchto druhů v okolí Valašského Meziříčí.

Z mokřadních rostlin vázaných na prameniště a podmáčené louky jsme kromě orchidejí potvrdili také výskyt ohroženého druhu kozlík celolistý (*Valeriana simplicifolia*), který roste převážně v karpatské části Moravy.

V zachovalých dubohabřinách vsetínského okresu stále roste roztroušeně na více lokalitách lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*), která je spolu s orchidejemi také uvedena ve vyhláše zákona o ochraně přírody č. 114/1992 Sb. Ve zbytcích zachovalých jedlobočin, které rostou ve vyšších nadmořských výškách, si zaslouží zvýšenou pozornost jedle bělokorá, která je hostitelem ohroženého jmelí bílého jedlového (*Viscum album* subsp. *abietis*). Z dalších lesních druhů jsme potvrdili výskyt ohrožené biky žlutavé (*Luzula luzulina*), která roste v karpatské části Moravy a pouze vzácně proniká na západ do východních Čech. Z horských druhů pak kýchavici bílou Lobelovu (*Veratrum album* subsp. *lobelianum*), která je často splavována z vyšších nadmořských výšek.

Rádi bychom tímto projektem oslovili co nejširší botanickou obec, včetně milovníků přírody a valašské krajiny. Pokud Vám tedy záleží na nějakém pěkném místě a chcete se podělit o své vlastní nálezy a zjištění, neváhejte a zapojte se do projektu!

Vizuální pozorování meteorů na vsetínské hvězdárně

Pavel Svozil

Letos o prázdninách uplynulo přesně 20 let od prvního odborného pozorování meteorů vsetínskými astronomy. V současnosti je sledování meteorické aktivity – vizuálně a nověji také prostřednictvím pasivního radaru nebo videokamery – hlavní astronomickou odbornou činností, které se na Hvězdárně Vsetín věnujeme. Jednu z metod pozorování, a to vizuální, si představíme na následujících řádcích.

Počátky sledování meteorů na Vsetíně

Je zřejmé, že meteory, kterým se někdy romanticky říká létavice či padající hvězdy, sledovali už naši předchůdci na hvězdárně v 50. až 70. letech minulého století. Pravděpodobně se však jednalo pouze o pozorování meteorů v rámci „kochání se“ krásami noční hvězdné oblohy. Nepodařilo se zde totiž nalézt žádné dokumenty nebo záznamy o tom, že by tato pozorování byla nějak odborně zaměřena či zpracovávána. A pamětníci, kteří by nám mohli něco z těchto dřevních časů hvězdárny objasnit, už bohužel nejsou mezi námi.

K tomu, aby současná generace vsetínských hvězdářů začala pozorovat meteory, vedlo hned několik důvodů. Hlavně jsme chtěli dělat nějakou odbornější astronomickou činnost, z níž bychom po zpracování získali takové výsledky, které mohli následně využít také další astronomové v České republice, ale i jinde ve světě. Druhým důvodem bylo, že koncem roku 1992 přiletěla do centrálních oblastí Sluneční soustavy, a tedy i do blízkosti planety Země, kometa 109P/Swift-Tuttle, která je mateřským tělesem meteorického roje Perseid. V následujících letech pak bylo možné pozorovat zvýšenou aktivitu meteorů tohoto nejznámějšího roje. A na začátku léta roku 1994 se k nám dostala zpracovaná pozorování meteorů od kolegů z valašskomeziříčské hvězdárny. Po zjištění, že nejde o nic složitého, jsme se začali připravovat na vlastní pozorování. Sehnali jsme si potřebné informace a návody, vše nastudovali a v polovině prázdnin se domluvili na první zkoušce svých schopností.

V noci z 1. na 2. srpna 1994 zalehla šestičlenná skupina „lovců meteorů“ na zahradě hvězdárny poprvé do spacáků pod hvězdnou oblohu. Zahradou se začaly ozývat známé meteorářské výkřiky „Stopa!“, jež oznamovaly, že někdo z pozorovatelů právě spatřil přelet meteoru. Kromě pracovníka hvězdárny Pavla Svozila patřila většina z prvních pozorovatelů k nejzkušenějším a nejaktivnějším členům tehdejšího astronomického kroužku III. A tak tomu bylo i v dalších letech.

Po úspěšné zkoušce jsme 10. srpna za soumraku vyrazili do kopců nad hvězdárnou na louku na hřebeni nedaleko chráněné lokality Ježůvka, k prvnímu ostrému pozorování. Bylo jím sledování meteorického roje Perseid v době maxima jeho aktivity. Pozorovali jsme dvě noci za sebou a z noci 11./12. srpna již byly do databází meteorů přijaty naše první zpracované výsledky.

Pozorovací místo Ježůvka jsme pak využívali dalších 13 let – hlavně každoročně o prázdninách ke sledování Perseid. Méně aktivní meteorické roje se většinou pozorovaly z areálu hvězdárny.

Na jaře roku 1995 vznikla na vsetínské hvězdárně Sekce meziplanetární hmoty Bolid, která se svou činností zaměřila nejen na pozorování meteorů, ale také komet. Svůj název Bolid získala po označení mimořádně jasných meteorů, které lze na obloze spatřit jen výjimečně.

Vizuální metoda pozorování meteorů

Vizuální metoda je nejstarším, nejznámějším a zároveň i nejjednodušším způsobem sledování meteorů. K pozorování není potřeba žádného dalekohledu ani jiného přístroje. Pozorovatel si vystačí jen se svým zrakem a drobným základním vybavením.

Základní pomůcky k vizuálnímu pozorování meteorů: tužky, hodinky (nejlépe digitální), baterka s červeným světlem, protokoly na zápis meteorů a mapy hvězdné oblohy (Foto E. Březina)

Nezbytností k úspěšnému pozorování je samozřejmě také příznivé počasí a dobré podmínky v podobě co nejméně přesevětlené hvězdné oblohy. Snahou současných meteorářů tak je vyjít dříve za padajícími hvězdami co nejdál od měst a dalších zdrojů světelného znečištění. Nejlépe až na hřebeny vzdálenějších kopců, kde je obloha nejen tmavší, ale obvykle zde na ni bývá i velmi dobrý výhled.

A jak probíhá samo pozorování? Při přeletu každého meteoru zaznamenává pozorovatel do protokolu především jeho příslušnost k některému z meteorických rojů, jež jsou v době pozorování aktivní, popř. zdali se nejedná o tzv. sporadický meteor. Dále je nutné zapsat jasnost meteoru. Dříve se také zaznamenávala rychlost meteoru na obloze a přesný čas přeletu, což sloužilo k následnému nalezení shodných meteorů mezi jednotlivými pozorovateli.

V průběhu pozorování se rovněž zapisují všechny změny podmínek: změny oblačnosti a mezní hvězdné velikosti (jasnosti nejslabší viditelné hvězdy na obloze) a také tzv. efektivní čas pozorování vyjadřující časovou ztrátu při zaznamenávání všech informací do protokolu.

Při následném zpracování se dále doplňují zeměpisné souřadnice místa pozorování, přesný čas začátku a konce pozorování, souřadnice středu sledované oblasti na obloze a další informace.

Zpracované výsledky pozorování zasiláme do Společnosti pro Meziplanetární Hmotu (SMPH), ve které je vedena databáze českých pozorovatelů meteorů, a zejména pak do International Meteor Organization (IMO). Zde se pozorování z celého světa postupně vyhodnocují a ze získaných dat se vytvářejí například analýzy hodinových frekvencí jednotlivých meteorických rojů

anebo se sledují změny jejich populačních indexů. Ty určují, o kolik se zvýší počet viditelných meteorů roje, jestliže vzroste mezní hvězdná velikost o 1 magnitudu (tedy 2,5 krát).

V současnosti už můžeme zásluhou internetu čerstvě zpracovaná data vkládat online přímo do předpřipravených tabulek na www stránkách IMO a během několika minut je tak srovnat s výsledky dalších pozorovatelů z Evropy, Ameriky nebo třeba z Číny.

Perseidy a další meteorické roje

Už v počátcích našeho meteorářského snažení jsme se rozhodli, že se budeme věnovat hlavně pozorováním v obdobích okolo maxima aktivity nejvýznamnějších meteorických rojů. Až na několik výjimek způsobených nepříznivým počasím jsme každoročně v srpnu sledovali Perseidy.

Z dalších významných rojů byly v průběhu uplynulých let pozorovány Lyridy (vždy v dubnu), komplex čtyř rojů Aquarid (v srpnu), a dále v říjnu Orionidy a v polovině listopadu Leonidy. Občas jsme však sledovali také meteory z rojů s mnohem exotičtějšími názvy – například Kappa Cygnidy nebo Alfa Capricornidy.

Názvy získaly meteorické roje podle svých radiantů, což jsou malé oblasti na obloze, z nichž meteory vlivem perspektivy jakoby vylétají. Pojmenování rojů je pak odvozeno od souhvězdí, popř. nějaké jasnější hvězdy v blízkosti radiantu.

V březnu roku 2000 vyzkoušel autor tohoto článku pozorovat meteory komplexu rojů Virginid vizuálně se zakreslováním, kdy se spatřené meteory, resp. jejich dráhy na obloze, zakreslují pomocí pravítka co nejpřesněji do speciálních hvězdných map v gnomonické projekci. Jednalo se však jen o ojedinělý pokus a metodu se zakreslováním jsme již nadále při pozorování meteorů nepoužívali.

Expedice za pozorováním meteorů

V noci z 18. na 19. listopadu 2002 podnikli vsetínští pozorovatelé svoji nejnáročnější výpravu za meteory. Se snahou dostat se nad podzimní mlhu a nízkou oblačnost absolvovala pětice nadšenců nejprve půlnoční výšlap „v plné polní“ z Rožnova pod Radhoštěm až na vrchol Radhoště, odkud se nám pak podařilo napozorovat mimořádné maximum aktivity roje Leonid.

Blízkost města s jeho světelným znečištěním stály v roce 2008 za změnou pozorovacího místa, když jsme Ježůvku vyměnili za dojíždění na Marušku, což je kopec nad obcí Hošťálková. Na jeho vrcholu je klimatologická stanice ČHMÚ s malým domečkem, kde máme při pozorováních potřebné zázemí. Správcem stanice je Milan Čermák, bývalý člen astronomického kroužku na naší hvězdárně.

Maruška, kopec nad obcí Hošťálková, na jehož vrcholu je klimatologická stanice ČHMÚ s malým domečkem, kde od roku 2008 mají vsetínští hvězdáři pro svá pozorování potřebné zázemí. (Fotoarchiv Hvězdárny Vsetín)

Na konci prázdnin roku 2008 uspořádala Společnost pro Meziplanetární Hmotu ve spolupráci s Hvězdárnou Vsetín právě na Marušce celostátní Letní pozorovatelskou expedici LEPEX 2008, na níž se meteory a komety sledovaly po několik nocí za sebou. Další expedice s označením LEPEX se pak na Marušce i za naší účasti konaly také v letech 2010 a 2011. Délka expedice v září 2011 se ale díky nepříznivému počasí nakonec smrskla jen na jeden víkend místo obvyklého týdne až 10 dnů.

V minulých dvou letech se nejmladší generace vsetínských meteorářů pod vedením pracovníka hvězdárny Miroslava Jedličky zúčastnila pozorovatelských expedic ve Vrchteplé na Slovensku.

Na závěr trocha statistiky

Během předchozích 20 let sledovalo na Vsetíně meteory už přes 30 pozorovatelů, z nichž 14 odesílalo (a odesílá) svá pozorování k publikování do SMPH a IMO. K nejpilnějším pozorovatelům patřili Pavel Svozil, Emil Březina a Jiří Srba. Každý z nich má v databázích zaregistrováno více jak 1000 meteorů.

Kromě zkušebních nebo cvičných pozorování byly meteory sledovány v 60 nocích, v průběhu kterých byly získány záznamy o přeletu bezmála 9000 meteorů. Vsetínská skupina pozorovatelů meteorů tak v uplynulém období patřila k neaktivnějším v celé České republice.

Vizuální metoda pozorování meteorů však má patrně svá nejlepší léta už za sebou. Od počátku tohoto století je totiž stále více nahrazována sledováním pomocí nejrůznějších technických zařízení. V případě vsetínské hvězdárny to jsou pasivní radar a videokamera. Přesto zůstává vizuální sledování meteorů jedním z mála způsobů astronomických pozorování, kde najdou díky jeho nenáročnosti ve velké míře uplatnění také amatéři.

Nakonec, pohled na meteory letící mezi hvězdami má pořád své kouzlo, protože když na nebi spatříme padat hvězdu, měli bychom si rychle něco přát. A pak už jen čekat, jestli se přání splní...

Odborná činnost na Hvězdárně Vsetín

Činnost vsetínské hvězdárny je už od jejího otevření v roce 1950 zaměřena především na vzdělávání a popularizaci astronomie a dalších přírodních věd. Pracovníci hvězdárny se však také snaží realizovat nejrůznější odborné programy – hlavně astronomické a meteorologické.

V posledních dvou desetiletích je velká část astronomických odborných aktivit hvězdárny věnována oblasti výzkumu meziplanetární hmoty. Kromě vizuálního pozorování, které je popsáno v hlavním článku, zde meteory sledujeme rovněž pomocí pasivního radaru a videokamery.

Projekt radarového pozorování meteorů SMRST (Small Meteor Radio Scatter equipment, čti smršť) byl zahájen v červnu 2009. Naše přijímací anténa dokáže zachytit signály ze vzdáleného vysílače, které se mezitím odrazily od ionizovaných stop meteorů při jejich průletu atmosférou. Jde o společný projekt se Společností pro Meziplanetární Hmotu.

Videokamerou se meteory na Vsetíně začaly sledovat v únoru roku 2013 zásluhou Miroslava Jedličky. Kamera, která je namířena východním smě-

rem, automaticky snímá každou noc oblohu. Přitom je schopná detekovat přelety jasnějších meteorů. Vsetínská kamera je součástí Česko-Slovenské sítě CEMeNt (Central European Meteor Network).

V srpnu 2010 začal Pavel Svozil vizuálně pozorovat komety, resp. pomocí malých teleskopů zjišťovat u komet jasnost, difuznost a úhlové velikosti komy a případných ohonů.

V areálu hvězdárny jsou dvě stanice patřící Českému hydro-meteorologickému ústavu. Jednou z nich je klimatologická stanice, na které se od roku 1957 měří teplota a vlhkost vzduchu, směr a rychlost větru, množství atmosférických srážek, výška sněhové pokrývky, délka slunečního svitu a další meteorologické prvky.

Na druhé stanici se od začátku roku 1998 sleduje znečištění ovzduší na Vsetíně, konkrétně koncentrace tzv. suspendovaných částic PM10 (drobounké pevné částice s velikostí menší než 10 mikrometrů).

Už po několik desítek let je v areálu hvězdárny rovněž počítač blesků, který dokáže zaregistrovat bleskové výboje typu oblak – země do vzdálenosti až 20 kilometrů.

I když nejde o typickou odbornou činnost, nelze z tohoto výčtu vynechat fotografování, a to jak meteorologických jevů (různé druhy oblačnosti, bleskové výboje, halové jevy atd.), tak vesmírných objektů (např. Slunce, komety, ale i mlhoviny či hvězdokupy) a astronomických úkazů (zatmění nebo zákryty těles). Členové sekce Astrofoto se dokonce se svými snímky v minulosti několikrát velmi dobře umístili v astrofotografických soutěžích.

Pavel Svozil

Meteory z roje Perseid zachycené na snímku s dlouhou expozicí
(Foto F. Bruenjes)

Bleskový výboj nad Vsetínem při bouři 5. května 2001
(Foto E. Březina)

Mezi zvířaty a lidmi

aneb
Ze života muzejního zoologa

RNDr. Karel Pavelka (17. 12. 1955 ve Vsetíně) vystudoval Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor odborná biologie se zaměřením na systematickou zoologii (1976–1980). Rigorózní zkoušku složil v roce 1983. Kvalifikaci si doplnil studiem na Ústavu aplikované ekologie České zemědělské univerzity Praha v Kostelci nad Černými lesy (1984–86). Od roku 1981 pracuje ve vsetínském muzeu na pozici kurátor-zoolog a spravuje rozsáhlý muzejní sbírkový fond zoologické podsbírkky (ryby, obojživelníci, plazi, ptáci a savci) zahrnující přes 6 000 evidenčních čísel (tj. více než 40 000 kusů sbírkových předmětů). Specializuje se na sledování výskytu obojživelníků (*Amphibia*), plazů (*Reptilia*), ptáků (*Aves*) a savců (*Mammalia*) ve sběrné oblasti muzea a přilehlých regionech severní a střední Moravy. Sedm let vedl jako ředitel Okresní vlastivědné muzeum Vsetín (1997–2004), dále působil jako vedoucí přírodovědného oddělení.

Karle, před 33 lety jsi nastoupil do tehdejšího Okresního vlastivědného ústavu Vsetín. Jak vzpomínáš na své počátky v muzeu?

Jako čerstvý absolvent jsem měl to štěstí, že jsem se proti svému očekávání nakonec přece jen uplatnil v regionu svého bydliště. Muzeum se tehdy nabízelo v naší oblasti jako jedna z mála možností zaměstnání v mém oboru. Ještě ve vojenské uniformě jsem náhodně potkal na vsetínském nádraží někdy v létě roku 1981 Lubomíra Kučírka, vedoucího přírodovědného oddělení, který mi nabídl místo zoologa ve Valašském Meziříčí, kam jsem nastoupil 1. října 1981. (Pracovny byly tehdy v přístavku zámku Kinských, protože budova zámku byla v dlouhodobé rekonstrukci.)

Práce muzejníka je poměrně rozmanitá a poněkud náročná, neboť vyžaduje nejen odpovídající vysokoškolské vzdělání v oboru, ale i mnohé dovednosti a kompetence, které se získávají praxí. Těžištěm práce přírodovědného pracovníka je terénní výzkum. Které z výzkumů považuješ ve své profesi za zásadní?

Terénní výzkumy prvotně slouží k získání sbírkových předmětů, ale v případě obratlovců je tímto způsobem shromažďováno mnoho tzv. neautentických poznatků ve formě zápisků o výskytu a početnosti jednotlivých druhů obojživelníků, plazů či ptáků a jejich chování.

Při instalaci výstavy „Příroda v muzeu“ ve vsetínském zámku v roce 2004 (Fotoarchiv MRV) ■

Vlastní zahájení práce zoologa bylo poměrně ostré. Přírodovědci se tehdy podíleli na Záchranném výzkumu Frenštátské kotliny, který souvisel s plánovaným budováním dolů na černé uhlí ve Frenštátě pod Radhoštěm a okolí. Cílem tohoto krajského výzkumného úkolu bylo postihnout stav krajiny a lidských sídel před začátkem těžby. Příprava začala již v roce 1981 – její součástí bylo pro mne i školení v determinaci pohlaví a pohlavní aktivity drobných savců, které jsem absolvoval u Dr. Jana Zejdy, CSc., předního odborníka na tuto skupinu živočichů na Ústavu obratlovců ČSAV v Brně.

Hned následujícího roku jsem se tedy s ostatními kolegy oddělení vydal koncem května poprvé na terénní výzkum v oblasti Čertova mlýna a Kněhyně. Ubytování jsme bývali vždy na chatě Lesů ČR na úbočí hory Tanečnice s příhodným názvem Zmrzlý. Sledování probíhalo v tehdy ještě navrhované přírodní rezervaci, kde mělo muzeum vymezeny čtyři výzkumné plochy ve zbytcích původních horských lesů. Měl jsem možnost poznat důvěrně jednu z přírodně nejceněnějších oblastí Beskyd, již se mnohdy říká beskydská učebnice ekologie. Zároveň jsem byl konfrontován i s vlivy lidské činnosti, především emisí z ostravsko-karvinské průmyslové aglomerace a jejich vlivů na lesy a krajinu. Kromě fyzicky hodně náročné práce jsem prožil i řadu krásných zážitků z nádherné a divoké přírody i při pozorování živočichů a jejich stop. Spával jsem nejen na lovecké chatě, ale často i ve spacáku na loveckém posedu na Kněhyni. Protože hned brzy ráno jsem musel mapovat ptáky na zde vymezené desetihektarové ploše v původní horské smrčtině, abych se stihl ještě přesunout na Čertův mlýn a do 10 hodin dopoledne (limit pro sčítání ptáků dle hlasových projevů) počítat ptáky na druhé stejně velké ploše, tentokrát v horské bučině na jihovýchodním úbočí této hory. To vše za silné rosy a v hustém porostu kapradiny, která sahala až po pás. Podařilo se mi nejen pozorovat třeba dvojici stop rysa na čerstvém sněhu, ale na Čertově mlýně jsem měl štěstí vidět nějakých 10 vteřin toto plaché zvíře přímo.

Intenzivní průzkum savců a ptáků pokračoval na těchto plochách i v roce 1983, zatímco v následujících letech jsem již sledoval systematicky hlavně ptáky na dalších mnou vymezených plochách, kdy jsem si přibral zachovalé porosty na Čertově mlýně i zbytky horských smrčtin na Radhošti. To jsem již do oblasti zajížděl sám. Zachycení kvantitativních poměrů hnízdních ptačích populací ve zbytcích původních lesů na vrcholech Beskyd v letech 1982–1996 považuji za svůj zásadní výzkum. Vždyť jsem byl prvním a zatím jediným, kdo např. podchytil přesnou mapovací metodou hnízdicí ptactvo v této oblasti v plošně omezených horských smrčtinách a také v níže se nacházejících horských bučinách. Po zpracování výsledků to bude mým přínosem pro budoucnost. Částečně jsem ale již poznatky získané studiem publikoval v odborných člancích nebo prezentoval na odborných konferencích.

Prvním mým samostatným odborným úkolem bylo sledování rozšíření myšice temnopásé ve sběrné oblasti muzea v letech 1982–1984. Druhu, který se tehdy šířil ze severu a v naší oblasti měl jižní hranici rozšíření.

Přínosným byl pro mne i pro zvýšení prestiže muzea úkol koordinace sledování a evidence hnízd čápa bílého v Severomoravském kraji, který jsem zajišťoval v letech 1982–1984.

Po ukončení výzkumu drobných savců v centrální oblasti Beskyd jsem hledal jiné větší téma. Vzhledem k prozkoumanosti Vsetínských vrchů jsem si vybral průzkum rozšíření drobných zemních savců v Javorníkách, který jsem prováděl pomocí sklapovacích, ale především zemních padacích pastí v letech 1987–1996. Jedním z cílů úkolu bylo rozšíření znalostí o výskytu vzácných drobných savců – myšivky horské a rejska horského – v tomto pohoří.

V letech 1992–2012 jsem pak dlouhodobě sledoval kvantitativně avifaunu na rybnících u Choryně a Hustopečí nad Bečvou. Rovněž dlouhodobě jsem evidoval výskyt obojživelníků a plazů ve sběrné oblasti, ať při výjezdech za savci či ptáky, nebo při cílených návštěvách lokalit výskytu těchto skupin živočichů.

Za zmínku stojí i můj přínos k evidenci zeleně rostoucí mimo les. Jednalo se o mapování a kategorizaci stromové a keřové zeleně, které muzejní přírodovědci prováděli spolu s dalšími externími spolupracovníky pro Okresní národní výbor v 80. letech. Šlo o práci trochu tak mimo můj obor. Pozitivem bylo pro mne poznání dalších míst regionu. Negativem pak již tehdy částečně získaný pocit, že mnohdy jde o marnou práci. Ne vše se tehdy podařilo uhlídat před motorovými pilami.

Rovněž jsem potěšen, že jsem mohl v rámci práce v muzeu sledovat ptactvo na povodněmi zpřírodněném toku Bečvy mezi Choryní, Kladeruby a Hustopečemi nad Bečvou (2008–2013).

Změnily se za uplynulých 30 let metody terénního výzkumu, popř. jejich vyhodnocování, způsoby dokumentace či případné prezentace výsledků výzkumu?

Metody práce se postupem času samozřejmě měnily a vyvíjely. Zejména u ptáků převládalo především kvantitativní sledování, kromě klasických metod začala i sčítání na bodových transektech s přesnější charakteristikou prostředí na každém sčítacím bodu. Nyní se evidují i hodinové seznamy zjištěných ptačích druhů na určité lokalitě. Jsou ovšem i další metody využívající moderní techniku. Jde např. o sledování výskytu velkých šelem pomocí fotopastí nebo zjišťování hlasové aktivity sov pomocí kontinuálních celonočních nahrávek zvuků diktafony rozmístěnými na vhodných místech. Změnily se také možnosti získávání přírodnin – aktivní odchvy vyšších živočichů vyžadují kromě povolení ochranářů i tzv. projekty pokusů dle zákona na ochranu zvířat proti týrání, které musí být schváleny Ministerstvem zemědělství. Vzhledem k administrativní náročnosti se ve velké většině nyní muzejní zoologové omezují u drobných savců pouze na sběr nálezů uhynulých živočichů.

Tradicí v našem muzeu je, že přírodovědci dokumentují přírodu regionu pomocí fotografií. Jaké jsou tvé vlastní zkušenosti s pořizováním foto-dokumentace v terénu?

Fotodokumentace je nedílnou součástí práce v terénu. Později se k ní přidružila i videodokumentace. Většinou se jednalo o souběžně vykonávanou činnost při prováděných terénních šetřeních, méně často o cílené návštěvy určitých oblastí, kdy byla tato práce hlavním účelem terénního výjezdu. Spolu s preparátorem i dalšími pracovníky se tak podařilo rozšířit klasický a později i digitální fotoarchív přírodovědného oddělení až na nyníjších cca 16 000 položek.

Jednou ze základních činností přírodovědců v muzeu je prezentace poznatků získaných v terénu především v expozicích a na výstavách – jaké jsi v muzeu realizoval?

V roce 1983 jsem otevřel svoji první výstavu s názvem „Dravci a jejich ochrana“. Tehdy ožehavé a zároveň atraktivní téma. Nádherné, ještě čer-

nobilé fotky dravců z volné přírody a citlivé výtvarné dotvoření výstavy přinesly nejen hodně návštěvníků ve Vsetíně, ale i prezentaci výstavy na dalších místech tehdejšího Severomoravského kraje i Moravy (Nový Jičín, Příbor, Frýdek-Místek, Prostějov a Jihlava). První výstava byla podle počtu jejich prezentací také mojí nejúspěšnější výstavou a svou reprízu v aktualizované a doplněné podobě měla v roce 1996 v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. K mým dalším autorským výstavám patřily výstavy „Ferdinand Hradil a jeho sbírka ptáků“, „Beskydské pralesy“, „Příroda v muzeu“ a „Velká voda“ a spolupracoval jsem i na dalších výstavách s přírodovědnou tematikou.

Svoje zjištění z terénu jsi zprostředkoval veřejnosti také publikovanými příspěvky, přednáškami a exkurzemi pro školy a veřejnost. Díky Tvé iniciativě vznikly svého času populární přednáškové bloky.

Přednášky pro veřejnost jsem organizoval již na začátku 80. let 20. století. Významný byl cyklus přednášek pro veřejnost s názvem „Za poznáním přírody u nás a ve světě“, který byl realizován v letech 1996–2011 (celkem asi 140 přednášek). Převažovala exotická témata od biologů, kteří cestovali většinou individuálně bez pomoci cestovních kanceláří. Přednášeli zde pracovníci vysokých škol, výzkumných ústavů, muzeí, soukromých firem i dalších organizací. Spektrum přednášejících doplňovali i přírodovědci našeho muzea s převážně regionálními tématy. Návštěvníci mnohdy získali tipy na realizaci svých dovolených či již konkrétní poznatky pro již zvažovanou návštěvu vybrané země. Nechyběly ani postřehy ze života společnosti dané země, jejího náboženství i památek.

Muzejní edukace patřila do jisté míry vždy k práci muzejního odborníka. Věnoval ses také výchovně-vzdělávací činnosti?

Již od svých počátků v muzeu jsem se zapojil do práce s mládeží. Kromě vedení ornitologického kroužku při tehdejší Domě pionýrů a mládeže ve Vsetíně jsem pracoval i v přírodovědné komisi při Okresním domě pionýrů a mládeže ve Valašském Meziříčí. Její náplní byla především každoroční organizace a hodnocení soutěží Biologická olympiáda ve dvou věkových kategoriích. S ODPM ve Valašském Meziříčí jsme úzce spolupracovali i při organizování přednášek, exkurzí do přírody, případně jsme pro ně dělali akce v muzeu. Časté byly i přednášky přímo na školách.

V zákulisí muzea probíhají mnohé činnosti, o nichž většina návštěvníků nemá ani tušení. Náleží k nim např. odborné zpracování sbírkových fondů, jejich legislativně ukotvená evidence a správa (CES – centrální evidence sbírek). O muzejnících se také někdy říká, že jsou to „stěhováci s titulem“...

Méně zázivnou stránkou pro terénní přírodovědce je právě práce v kanceláři. K těm nepatří přímo fyzické zpracování terénních sběrů, i když v případě živočichů nejsou vůně deroucí se z otevřených tělních dutin či z konzervačních látek přímo libé. Nejméně příjemných zážitků ve mně ovšem zanechala katalogizace – ubíjející činnost při vyplňování karet na stroji (dnes v PC). Katalogizace spočívá v odborném zpracování sbírkového předmětu zapsaného do sbírek. Často jsme katalogizaci doháněli ještě před Vánoci i Silvestrem, protože se jednalo o splnění plánovaných počtů kusů, které bylo kontrolováno a také odměňováno.

Další nepřijemnou zkušeností bylo několikrát stěhování sbírek a depozitářů související s rekonstrukcemi muzejních budov. První stěhování jsem zažil v letech 1981–1982 ze zámku Žerotínů do zámku Kinských. Netýkalo se tehdy přírodovědy, ale sbírek z oblasti společenských věd. Další stěhování následovalo ze zámku Kinských do zámku v Lešné. Po dalších letech se stěhovaly především preparáty ptáků a savců ze zámku Lešná do bývalé školy v Lešné-Jasenících, pak zase do zámku Kinských. Koncem 90. let 20. století získalo muzeum do pronájmu depozitář v bývalých kasárnách ve Valašském Meziříčí, kde jsme dočasně, přestože se nejednalo o ideální ob-

■ ■ ■
Pracovníci bývalého Okresního vlastivědného muzea Vsetín
v atriu přístavku zámku Kinských
– přestávka během úklidu zámku Kinských
po dokončení jeho rekonstrukce v létě roku 1988
(Foto M. Langer)

■ ■ ■
Z pravidelné akce „Vítání ptačího zpěvu“ dne 1. 5. 2002
v Panské zahradě
(Foto M. Janiš)

■ ■ ■
Odchyty ptáků v Beskydech v sedle Maňáky pod Tanečnicí, září 2005
(Foto T. Kašpar)

jekt, umístili část sbírek. Jedno z posledních stěhování přírodovědných fondů bylo přemístění všech geologických sbírek ze zámku Lešná do pronajatého prostoru v bývalých kasárnách, které se letos přemístily snad již definitivně do zámku Kinských. Když počítám pouze stěhování přírodovědných sbírek, tak jsem se za dobu práce v muzeu účastnil šesti stěhovacích akcí.

Jsi členem několika odborných nevládních organizací. Každé kolegiální setkání je obohacující, neboť má muzejník možnost si se svými kolegy porovnávat své zkušenosti a poznatky, vzájemně se inspirovat...

V rámci bývalého Severomoravského kraje existovala zoologická sekce, kde se každoročně pořádaly výjezdy muzejních entomologů a zoologů organizované zoologem Slezského zemského muzea v Opavě Bohuslavem Benešem. Pro nás tehdy mladé šlo o získávání cenných zkušeností z muzejní kancelářské i terénní praxe od zkušenějších kolegů. Rovněž celostátní semináře muzejních zoologů se konaly a konají každoročně dosud a měly podobný ráz. Měli jsme možnost poznat různé kouty naší země i různorodá prostředí a význačná chráněná území. A také mnoho vzácných kolegů, z nichž mnozí již bohužel nejsou mezi námi.

Ve svém volném čase poměrně intenzivně pracuji v České společnosti ornitologické na monitoringu výskytu ptáků chráněných evropskou tzv. ptačí směrnici v CHKO Poodří i jinde a již od roku 1990 jsem zapojen v evropském programu sledování významných ptačích území. Za nejpřínosnější považuji naše téměř celoroční kvantitativní sledování ptáků rybníků v CHKO Poodří od roku 1992 až dosud. Od roku 2003 také pravidelně organizuji odchytnou a kroužkovací akci *Acrocephalus* v Bartošovicích v CHKO Poodří.

V současnosti jsi služebně nejstarším odborným pracovníkem v našem regionálním muzeu a můžeš uplynulých 33 let zhodnotit nejen z pozice zoologa-kurátora, ale zčásti i z postu bývalého ředitele a vedoucího oddělení. Jak se dle Tvého názoru změnilo muzeum za poslední generaci a co naopak zůstává konstantami specifické práce muzejníka, jež je pro mnohé z nás celoživotním koníčkem i posláním.

Povolání nejen muzejního zoologa, ale všech muzejních specialistů vyžaduje plné zapojení. Člověk je muzejníkem i ve svém volném čase, nikoli pouze během pracovní doby.

Jsem z generace, která se začala učit pracovat na počítači až po absolvování vysoké školy v praxi. Digitalizace práce přinesla nové možnosti zpracování i prezentace poznatků získaných v terénu. Rovněž fotografické metody přešly během několika let z filmového média na médium digitální, totéž se dělo u videa. Osobně kvůli tomu netrpím nějakou lítostí, i když fotografie je mým koníčkem od gymnázia a doma v koupelně jsem udělal tisíce černobílých fotografií. A druhou velkou změnou je internet a jeho fungování. To je velký fenomén. Před třetici lety jsme prováděli sledování hnízd čápa bílého v celém státě kromě vlastních návštěv hnízd i za pomoci údajů od lidí bydlících v okolí hnízd nebo od místních národních výborů, které jsme oslovovali telefonicky nebo korespondenčními listy. Letos uskutečněné mapování se událo především na internetu, kde ornitologové i zájemci z řad veřejnosti zadávali na letecké mapě jednotlivá hnízda, k nimž doplňovali získané informace o přítomnosti dospělých čápů nebo mláďat a nahrávali digitální fotografie. Co však přetrvává a přináší ovoce i v digitálním věku z dřívější nedigitální doby, jsou pracovitost, soustavnost, přesnost a poctivost muzejníkovy práce.

Karle, děkuji Ti za zajímavý rozhovor, který umožní čtenářům nahlédnout do odborné (i dobrodružné) práce muzejníka-zoologa. Také bych Ti chtěla poděkovat nejen za dlouhodobé působení v redakční radě Valašska (od č. 1–28), ale i za podporu, kterou jsi z pozice ředitele časopisu věnoval a stál u jeho zrodu.

Olga Mehešová

Výběr z bibliografie RNDr. K. Pavelky je uveden na odkazu: <http://www.muzeumvalassko.cz/kontakt/adresar/karel-pavelka/publikacni-cinnost/>

K poválečnému znovuzrození valašskomeziříčského muzea a k přebudování pobočky v Kelči

Josef Maliva

Jaroslav Kříčka se svojí sestrou (uprostřed) a rodinou Josefa Malivy, autora nové expozice v Kelči v roce 1958 (Z archivu autora článku)

Ještě před ukončením vysokoškolského studia v roce 1953 společně s kolegou, jenž rovněž ukončil studium historie umění doktorátem z filozofie, hledali jsme praktické uplatnění v některé blízké galerii. Jeho vítr zavál do Čech, mne zaujala nabídka zlínského (někdejšího gottwaldovského) Krajského národního výboru (KNV), kde hledali pracovníka pro zřízení Krajské galerie. Za dva měsíce po nástupu do nabídnutého zaměstnání byl jsem povolán k povinné dvouleté vojenské službě a své místo postoupil jsem příteli, staršímu kolegovi PhDr. Michalu Plánkovi. Když jsem se po dvou letech vrátil z vojny, připadlo mi nemorální požadovat místo kamaráda, který už i s rodinou bydlel ve Zlíně. Proto jsem přijal nabídku práce v muzeu ve Valašském Meziříčí, relativně dostupným vlakem z Olomouce, kde u mé matky pobývala moje manželka s naší malou dcerkou.

Tak jsem se od 1. 11. 1955 stal vedoucím okresního muzea, „ředitelem“, odborným, ekonomickým i technickým pracovníkem v jedné osobě (a k tomu na několik let bezplatně i dozorcem, uklízečkou a vrátným), s platem 1116 Kč měsíčně. Do práce jsem zpočátku denně dojížděl rychlíkem z Olomouce. Prvním mým úkolem bylo převzetí inventáře od v místě váženého učitele ve výslužbě, pana Bohumila Kašíka, který v muzeu „bačoval“ se svým starším přítelem panem Wimmrem. (Muzejní sbírky po přestěhování muzea v letech 1949–1950 do nových prostor krásenského zámečku ležely dosud netknuty v uzamčených skříňích a bednách.) Můj předchůdce nesl můj nástup s nelibostí, předávání sbírek (přes 12 tisíc sbírkových předmětů a knihovny s počtem asi 5 500 svazků knih a starých tisků) v nevytápěných místnostech ze zdravotních důvodů odmítal, stále vše odkládal a komplikoval. Prostory muzea zaujímaly v té době asi polovinu 1. patra zámku, druhou část patra měla k dispozici mateřská školka oddělená od muzea jen prosklenou přepážkou v středové chodbě. Přístavek a přízemí zámku obývalo několik rodin a v jedné místnosti přízemí byl uložen archiv. Mansardová střecha zámku zakrývala rozměrné prostory všemi obyvateli přístupné půdy, kde jsem později našel bedny s neinventovaným materiálem: parožím, pocházejícím ze zámku v Lešné u Valašského Meziříčí, s paleontologickým materiálem údajně ze štramberského muzea a s řezbářskými vzorníky z místní dřevařské školy.

Rozšířit muzejní prostor se záhy podařilo díky podvodu, ke kterému se mohu po letech s radostí přiznat. Poté, co se do jiného objektu odstěhovala mateřská školka, a dříve než do uvolněných prostor byly dislokovány kanceláře geodezie, posunul jsem, za fyzické pomoci příznivce muzea, strojevdce pana Richarda Jeřábka, prosklenou dělicí přepážku chodby tak, abychom získali další dvě místnosti pro muzeum. Zástupce geodezie pak po prohlídce prostor shledal zbývající místnosti jako nedostačující a dislokační komisí bylo

vyhověno naší žádosti, aby celé patro připadlo muzeu. Vyhověno bylo později i mé osobní žádosti o přidělení jedné místnosti z čtyřpokojevého bytu v přístavbě užívaného osamělou vdovou. Tato malá místnost (bez možnosti vytápění, sloužící dříve jako špižárna) o rozloze 3x4 m², ke které jsem připojil o málo větší skladiště, kde bylo možno i topit, posloužila pak jako byt pro naši rodinu.

Prvořadým úkolem vedoucím k oživení činnosti muzea, prováděným souběžně s přípravou stálé muzejní expozice, bylo pořádání uměleckých výstav. Na první rozsáhlé výstavě (převzaté od kolegy, jenž byl ředitelem Krajské galerie v Hradci Králové) se veřejnost seznámila s rozsáhlým dílem malíře Antonína Hudečka. Větší zájem byl však o další výstavy valašských umělců, Jaroslavy Hýžové, Ambrože Špetíka, Ludvíka Šnajderky, Františka Hlavici, Josefa Hapky, Jindřicha Vohánky a dalších, nebo o výstavu valašskomeziříčské gobelinářské dílny. Vysokou návštěvnost měly i výstavy převzaté z pražského Náprstkova muzea, například o africkém řezbářství, anebo akce přibližující problematiku v té době aktuálního letu do vesmíru. Hlavním cílem bylo však vybudování regionální vlastivědné expozice, což se realizovalo v kooperaci s Krajským vlastivědným muzeem ve Zlíně. Pro historickou část vypracoval jsem libreto i scénář a získal výtvarnou i technickou spolupráci pracovníků zlínského muzea. Přírodovědný úsek expozice řešil tuším L. Krejčárek a F. Skrášek, biolog krajského muzea. Přispěla též etnografka Věra Kovářů. Nové vitríny podařilo se mi získat v Praze velice levně po ukončení jisté zahraniční výstavy. Něčím, co v té době nebylo v muzeích obvyklé, měla se stát literárně historická část expozice, která by zachycovala knižní tvorbu zdejších rodáků, jako byl Metoděj Jahn, Čeněk Kramoliš a jiní. Realizace expozice trvala řadu týdnů. Závěrečná část vystihující „výdobytky socialismu“ zůstala jen v teoretické podobě a nahradily ji produkty místní sklárny s dominantní sochou skláře při práci od Ambrože Špetíka a ukázky současných prací místní gobelínky.

Ještě den před otevřením muzea byl jsem pozván ke „kádrovému pohovoru“. Jeden z náměstků předsedy Okresního národního výboru (jenž nedopatřením neobdržel z muzea pozvánku), mne jako nestraníka obvinil ze „zpátečnictví, klerikalismu a z propagace náboženských idejí, což je neslučitelné s činností ředitele muzea“. Na pozvánce, kterou náhodně uviděl u předsedy ONV, našel totiž na reprodukci staré valašské chalupy zdobící pozvánku u letopočtu vyřezaného na kozubu pod střechou dřevěného stavení drobné litery L. P (nebo snad A. D. ?). Myslím, že jsem tehdy udělal ze sebe pitomce, který litery považoval za iniciály jména dávného chalupníka a nikdy neslyšel výraz „Léta Páně“ nebo Anno domini. Snad mi tento „zločin“ nebyl ani zapsán do kádrového posudku. Na druhé straně pozitivním výsledkem, jenž se dostavil na nátlak inspektora pro kulturu KNV ve Zlíně po

■ **Archeologická expozice muzea ve Valašském Meziříčí v roce 1957**
(Z archivu autora článku)

■ ■ **Expozice historie v muzeu ve Valašském Meziříčí v roce 1957**
(Z archivu autora článku)

otevření muzejní expozice, bylo rozhodnutí zástupců ONV zaměstnat manželku, která veškeré pomocné práce vykonávala do té doby bezplatně, na poloviční úvazek jako pracovní sílu pro dozor a úklid. To bylo začátkem léta 1957. Konečné zhodnocení nové muzejní expozice se dostavilo v následujícím roce, kdy tato expozice byla zařazena v celostátní soutěži mezi čtveřicí neúspěšnějších a v našem kraji získala 1. cenu. 20. prosince 1958 jsem obdržel čestné uznání a knižní dary od předsedy školského odboru KNV. Je třeba popravdě říci, že na dobrém výsledku práce se podílela hlavně podpora, kterou jsem měl ze strany ředitele krajského muzea, dr. Zdeňka Strmisky, podporujícího týmovou práci, a víceletá spolupráce již zmíněného nezištného spolupracovníka muzea, otce známého našeho etnografa z brněnské univerzity pana Richarda Jeřábka (1902–1970), sběratele a odborníka na numismatiku, který po náročné práci strojvůdce přicházel často do muzea, aby pomohl radou i svojí fyzickou silou, a také pomoc dalších místních příznivců muzea.

Okruh podporovatelů a milovníků muzea se postupně rozšiřoval a netvořili ho jen naši přátelé výtvarníci, jako byla rodina paní Jaroslavy Hýžové, Ambrož Špetík, Jindřich Vohánka či Josef Hapka, ale jejich jména se mi z paměti již vytratila.

V dalších měsících se podařilo rozšířit prostor muzejní pobočky v Kelči, dokonce získat též kancelář vstřícného pana Valentina Majdlocha, předsedy místního národního výboru. Dosavadní prostor muzea tvořila jediná místnost s menší předsiní. Sbírkový materiál pobočky byl však pozoruhodný. Obsahoval unikátní rybí faunu třetihor a obsažnou sbírku archeologických artefaktů vytvořenou díky sběratelskému úsilí tamního záslužného vlasti-

vědného pracovníka, hudebního skladatele a pedagoga pana Jaroslava Očenáška (1901–1968). Pan Očenášek se zajímal o archeologii a historii obce, byl varhaníkem, skladatelem chrámové hudby, hudbou o nedělních doprovázel bohoslužby a byl kapelníkem lidového souboru. S tím se mi nesrovnávala jeho hlavně poválečná aktivita v místní organizaci KSČ. Vědělo se, že poté, co byl 14. září v roce 1949 vyláčen na odlehlé místo, aby mu byl předán údajný archeologický nálezy – kam místo něj zašel místní poštovní doručovatel Jan Valíček, jenž byl na místě zastřelen – odstěhoval se pan Očenášek, snad hned druhý den, z obce a nikdo nevěděl (nebo mi nechtěl říct), kam. (Od roku 1950 pracoval v městském archivu ve Zlíně, kde snad bydlel jeho bratr.) Událost byla zveřejněna místním tiskem a prezentována jako protikomunistický akt diverzní skupiny Světлана Makyta poslané ze Západu. Říkalo se, že Očenášková (nevydařená) vražda měla zastrašit ostatní místní strany. Následovalo zatýkání režimu nepohodlných osob, místních živnostníků a majetnějších zemědělců, takzvaných „kuláků“, proběhlo jejich obvinění ze spolčení s protistátní skupinou a byli odsouzeni na mnoho let do vězení. Jistě zajímavé téma i pro dokumentaci v muzejní expozici (nicméně šeptala se i jiná verze celé události). Proto moje cesta vedla na okresní velitelství SNB, kde jsem požádal o kopie dokumentů pro muzejní expozici. Záhy jsem pochopil, proč mi bylo řečeno, že tyto dokumenty jsou přísně tajné a nelze je zveřejnit. Jedna sekvence začleněná do filmu Vojtěcha Jasného *Všichni dobří rodáci* naznačuje, že pokyn k zavraždění pana Očenáška vyšel od okresních komunistických funkcionářů. Dnes i mezi některými nestrannými obyvateli koluje i jiná verze příběhu, že totiž šlo o odvetu za to, že pan Očenášek přivedl udáním do vězení místního faráře.

Ve sbírkách muzea, o které již několik let po Očenáškově odchodu nikdo nepečoval, nacházela se vedle zmíněných archeologických a paleontologických nálezů (včetně nádherných zvoncových pohárů z mohyl v lese u Němetice a u lesa „Lišky“ nedaleko Kelče) také řada keramických exponátů charakteristické rajnochovické dílny a něco historických připomínek z minulosti městečka.

Prostor muzea v Kelči se mi podařilo rozšířit o další tři místnosti a záhy také o čtvrtou - původně úřadovnu pana předsedy MNV, v jehož budově se muzeum nacházelo. Místnosti byly upraveny svépomocí a díky pracím příznivců muzea a z financí národního výboru byly vybaveny zčásti novými vitrinami. Hlavní váhu připravované expozice kladl jsem na zanikající a pro obec příznačné dýmkařské řemeslo. V tomto směru byl mi nápomocen již letitý důchodce pan Josef Both, který mi trpělivě vysvětloval celý proces výroby a po čase věnoval muzeu i svůj starý „drechsl“, řadu nástrojů, dýmek i zajímavou písemnou dokumentaci. Řadu dalších dýmkařských exponátů darovala i paní Pitrunová a další. Jako novou součást muzea jsem realizoval také pamětní síň místních rodáků, bratří Kříčků. Neocenitelnou pomoc nám poskytla paní Marie Kleinová, někdejší poštmistrová v. v., přítelkyně rodiny Kříčků. Jejím prostřednictvím jsme získali potřebné písemné i hmotné dokumenty. Poté jsem v Praze navázal kontakt se sochařem Josefem Antkem (1911–1991), žákem Bohumila Kafky na pražské Akademii, rodákem z blízkých Rajnochovic, jenž svá sochařská studia započal v řezbářském oddělení Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí u profesora Miloše Bublíka. Jednalo se o vytvoření pamětní desky bratří Kříčků pro Kelč, která by byla odhalena na jejich rodném domě současně s otevřením nové muzejní expozice s pamětní síní. Rozhodující hlas patřil lidosprávním funkcionářům, kteří myšlenku na vytvoření pamětní desky přijali za svou (patrně v souvislosti se zdůrazňovanou Kříčkovou inspirací ruskou hudbou). V Kelči jsem objevil také amatérského ornitologa, rolníka pana Hradila a v jeho malém jednopokojovém bytě prosáklém naftalínem mne uchvátilo množství vycpanin snad všech ptáků, kteří se v minulosti v tomto regionu vyskytli. Do skromného prostoru muzea jsme získali pouze malou ukázkou. Jako celek by se bohužel takové depositum nesměstnalo, a tak získání sbírky bylo zatím jen příslibem, ale došlo k němu až za některého mého nástupce.

V odborné přípravě přispěl také ing. Kunovský a několik nápisů kaligraficky provedl dr. Michal Plánka. Otevření muzea bylo spojeno i s příjezdem Jaroslava Kříčky a jeho sestry Pavly. Podrobnosti z mé paměti již odvál čas. Jen stará fotografie připomíná krásné chvíle v přítomnosti oněch dvou milých sourozenců.

Někdy na sklonku léta 1958 přišla mi nabídka na obsazení odborného místa v krajské galerii ve Zlíně. Rozvázání dosavadního pracovního poměru mi však zaměstnavatel podmínil získáním adekvátní náhrady na moje místo ve Valašském Meziříčí. Štěstí se záhy dostavilo v podobě dipl. biologky Sylvy Kuličkové, jejíž manžel – snad vyšší důstojník – byl povolán do Valašského Meziříčí. Do vedení muzea se tak dostala odbornice na problematiku parazitních červů moravských žab a kádrově spolehlivá osoba (jejíž jméno nalezneme v seznamech spolupracovníků STB pod reg. č. 4699 a krycím jménem Pionýr). Muzeum bylo okamžitě personálně obohaceno také o administrativní pracovníci a pracovníky pro úklid a dozor. Předávání sbírek trvalo do počátku května 1959, kdy jsem byl již pracovníkem krajské galerie.

Obě valašská muzea mi zůstala jen mlžnou vzpomínkou, kterou jsem si oživil při výstavě malíře Vlado Bathoryho, kterou jsem v Meziříčí zahajoval na jaře roku 1996. Tehdy mne paní dr. Alena Podzemná provedla místnostmi krásenského zámku a já se s velkou radostí seznamoval s muzejní expozicí instalovanou v té době již na podstatně vyšší výtvarné, technické i odborné úrovni, i s prostorami zámku, nově vybavenými ústředním vytápěním, a s novými sbírkovými fondy, s několika starými Schlattauerovými gobelíny a výrobky krásenských skláren získanými z podnikové vzorkovny (v době, kdy jsem o jejich získání pro muzeum jednal, byly uloženy ještě na půdě továrny). Když jsem po mnoha letech v letošním roce navštívil Kinského krásenský zámek ve Valašském Meziříčí, byl jsem přímo nadšen expozicí přizpůsobenou požadavkům současného muzejnictví a především sbírkou valašskomeziříčských gobelínů (s originály Schlattauerových prací, dílem provedených podle návrhu Jana Kotěry, citlivě vybranými gobelíny od Kučery i od současných autorů). Snad by do expozice patřil i nerealizovaný návrh *Dívka se švihadlem* od Mikuláše Medka nebo některá práce někdejšího výtvarného vedoucího dílen Jindřicha Vohánky. Stejně tak na mne pozitivně zapůsobily i nejstarší realizace osvětlovacího skla (např. secesní cylindry na petrolejové lampy), sklářské nástroje i doprovodné vzácné kusy nábytku. Naplňuje se tak i dávná myšlenka naší generace, že muzeum mělo by být živým organismem společnosti a jeho náplň by měla souznívat s aktuálním tempem doby.

Kulturně bohatý region vsetínského Valaška zasloužil by si snad ještě jednu expozici, kterou by byla samostatná okresní galerie, ve které by se návštěvníci setkali s díly mnoha místních autorů, i těch, kteří byli zdejšími prostředím inspirováni, a kde by se střídaly výstavy současných umělců i díla autorů vzdálených kulturních center, jež by rozšiřovaly výtvarný obzor zejména dorůstající mládeži.

O autorovi článku:

Doc. PhDr. Josef Maliva (narozen 7. 1. 1931 v Olomouci) studoval dějiny umění a estetiku na Univerzitě Palackého v Olomouci (1949–1953, V. Richter, B. Markalous) a studium zakončil doktorátem z filozofie. Po dvouleté vojenské službě nastoupil do funkce ředitele valašskomeziříčského muzea (1956–58), pak působil krátce jako vedoucí oddělení Krajské galerie ve Zlíně a poté zastával post ředitele i v Domě umění v Hodoníně (1959–67). Od roku 1967 byl zaměstnán v univerzitním prostředí: na PdF UP v Olomouci jako odborný asistent a docent pro dějiny umění (do 1996), na FaVU VUT v Brně jako vedoucí kabinetu teorií a dějin umění (1995–97) a na katedře dějin umění FF UP v Olomouci jako vědecký pracovník (1999–2001). Působil i jako soudní znalec pro výtvarné umění od r. 1989. Specializuje se na renesanční skulpturu na Moravě a na umění 20. století. Vydal několik učebnic dějin výtvarného umění.

K poselství RNDr. Bohumila Peroutky

Olga Mehešová

*„Zelenou barvou mědi prohlížíš si Vsetín
V paměti mnohé z ohňů, očí v tvářích kopců
Jak tížil říjen v roce devětašedesátém
Proč pohnout rafijemi zpátky nechce se ti
Ó věži zámecká ten popel není smytý
Ukaž co viděly tvé pukliny, tvé nýty
Térovou bránou z níž se člověk nenavrácí
Bohumil Peroutka se chystá k emigraci
Odchází ze země již vládnou lidé choří
Dívám se s tebou dolů a na nádvoří hoří
Dívám se nahoru a v nebi ani škvíra
Z dopisu Bohumila hrdlo se mi svírá
Byly to divné roky, snad chyběla mu víra
Zdá se to dávno, dávno netlačí nás k zemi
A stejně v ramenou ta tíž /.../“*

(Blues o věžích a lidech, hudba a text: Jan Žamboch)

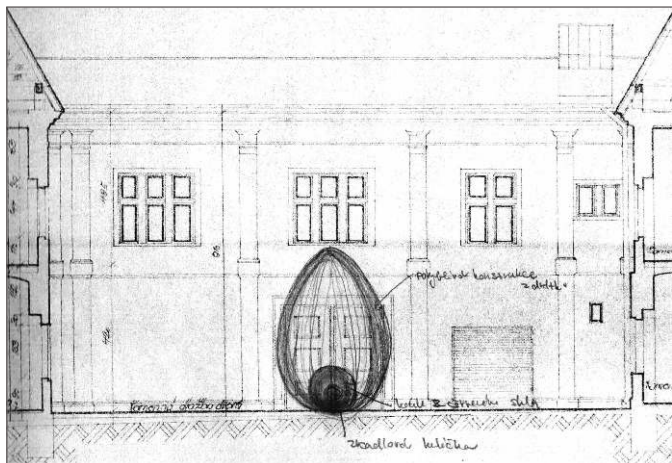
Letos uplynulo 45 let od tragické události, k níž došlo 28. října 1969 v atriu vsetínského zámku, kde se pokusil svůj život ukončit 43letý odborný pracovník a bývalý ředitel Vlastivědného ústavu Vsetín RNDr. Bohumil Peroutka. Pod tlakem vnějších zpolitizovaných okolností byl vystaven mezní životní situaci a dohnán tak k sebezníčajícímu činu. Zvolil smrt sebeupálením a stal se jednou ze symbolických zápalných obětí své doby – politicky vypjatých let 1968–69. Po převozu do vsetínské nemocnice na následky těžkých popálenin 30. října zemřel.

V květnu 2009 měl na ČT2 premiéru dokumentární film *Vsetínská pochodeň – Bohumil Peroutka z cyklu Neznámí hrdinové – Pohnuté osudy*, který vznikl v Redakci aktuální publicistiky. Dokument oslovil širokou veřejnost a v celostátním měřítku zmedializoval tragický životní příběh RNDr. Bohumila Peroutky, který byl mimo region (a dokonce už mnohdy i mimo Vsetín) neznámou osobností.

Jedním z oslovených byl i letošní jubilant akademický sochař Václav Cigler (nar. 21. 4. 1929 ve Vsetíně), mezinárodně uznávaný sklářský umělec žijící v Praze, který v roce 2010, kdy mu bylo uděleno čestné občanství města Vsetína, zpřístupnil veřejnosti ve spolupráci se vsetínským muzeem a Městem Vsetín v atriu zámku pietní instalaci díla nazv. *Pocťa RNDr. B. Peroutkovi*. Mohutný „památník“ tvoří dvojice kruhových objektů umístěných na střed atria. Nad křehkým zrcadlovým kruhem (ø 2,5 m) posazeným na dlažbě nádvoří se vznášejí ve výšce kolem 7 m mohutná kovová obruč (ø 10 m) zavěšená na ocelových lankách. Minimalistická instalace geometrických tvarů svým rozměrem a rozmístěním umělecky pojednává celý prostor nádvoří a vnímavé diváky doslova vtáhne do atmosféry ticha. Pomyslně je „obejme“ ve vzdušném válcovitém prostoru „vymezeném“ kruhem obruče,

S muzeem navždy svázání

Hana Jabůrková

Zprostředkovat studentům poselství činu RNDr. B. Peroutky se ve vsetínském muzeu pokouší edukační program *Prostor, čas a zrcadlení*, během něhož žáci vytvářejí návrhy pietních instalací či památníků ze skla a kovu, které doplňují o výstřední legendy; např. D. Poláchová ze vsetínského ZUŠ přiblížila své dílo takto: „Ve větru pohybující se vejcovitá konstrukce z drátů vrhá stíny na červenou kouli (uvnitř). Pokud by svítilo slunce, paprsky by procházely mezi dráty a dále červenou koulí, až by se odrazily od zrcadlové kuličky (zcela uprostřed). Odražené světlo má evokovat plameny.“

soustředí je v této centrální kompozici kolem ústředního zrcadla a oni se pozastaví v běhu všedních dní zahledění do zrcadlového obrazu, který se z hladiny za denního světla mění za noci v temnou bezdnou hlubinu... Tato působivá instalace neustále proměňuje prostor atria souhrou a souvztážeností obou objektů s fasádou vnitřního dvora a zámeckou věží. Zrcadlení, odlesky, hra světla a stínů vytváří úchvatné proměny místa během střídání denních i ročních dob.

Autor instalace vytváří prostřednictvím svého díla v zámeckém atriu „prostor k zamyšlení“. Umožňuje návštěvníkovi spirituální vnímání tohoto profánního místa, u něž tvůrce znovu nalézá a zpřítomňuje jeho historickou paměť, konkrétní tragickou dějinnou událost, kterou v atriu připomíná také pamětní deska od valašskomeziříčského sochaře A. Špetíka z roku 1994.

Václav Cigler: *Pocita RNDr. B. Peroutkovi* (Foto M. Ošťádal, 2010)

1 Dostupné z [www: http://www.zambosi.cz/cz/texty/blues-o-vezich-a-lidech](http://www.zambosi.cz/cz/texty/blues-o-vezich-a-lidech) cit. 2014-10-07.

Vždy jsem z legrace tvrdila, že zřejmě zůstanu po celý svůj aktivní pracovní život, stejně jako Japonci, pro které je fluktuace osobním selháním, věrná prvnímu zaměstnavateli. Nakonec jsem se s ním po dlouhých třiceti letech přece jen rozloučila. V roce 2011 nastal čas pro změnu!

Do té doby jsem v soukromém životě ani ve svém muzejním zaměstnání nikdy neměla pocit vnitřní nerovnováhy. Při práci jsem se setkávala většinou s rozumnými kolegy a utvářela s nimi zdravé pracovní vztahy ve zdravém pracovním prostředí. V českých zemích byla a jsou zaměstnání v muzejních oborech charakteristická podprůměrnými mzdami a nepříliš povzbudivou perspektivou. Proto takoví, kterým jde o tučné výděly či jen o povrchní společenskou prestiž bez úsilí proniknout do hloubky tohoto oboru nebo mu dokonce věnovat kus svého srdce, muzejnictví brzy opouštějí. A zůstávají stálci, kterým chci vzdát svůj hold a věnovat jim následující řádky.

S **Břetislavem Dadákem** (6. 5. 1936 – 19. 5. 2014) jsme se, bohužel, letos v květnu navždy rozloučili. Troufám si napsat, že můj dlouholetý redakční a muzejní kolega odešel z tohoto světa proto, že jeho život ztratil vinou plíživé nemoci starců smysl a řád. Smyslem jeho života byla totiž aktivní a neúnavná tvůrčí činnost – ať už se věnoval muzejnímu výstavnictví, redakční práci, publicistice nebo odbornému poradenství ve všech těchto oborech.

Byl stejně jako já zrozený ve znamení býka. Proto jsme se asi tolik vzájemně uznávali a chápali své pracovní počínání, i když to někdy navenek vypadalo na vzrušený souboj dvou vznětlivců, prosazujících si každý svou pravdu za každou cenu. Jenže když se slovní přestřelka uklidnila a aréna znovu uhrabala, zjistili jsme, že jsme se oba shodli na tomtéž – na konečném výsledku, který nás oba těšil. Každá stránka nového čísla Valaška byla doslova vypiplaná a každý nový výtisk jsme pak oba milovali jako svoje společné dítě.

Hodně mě také Břeťa v oblasti grafické přípravy tiskovin naučil. Mému vlastnímu obsahovému cítění skladby textů a obrazového doprovodu dodal

Etnografka Eva Urbachová s Břetislavem Dadákem na dobové fotografii při třídění fotodokumentace (Z archivu E. Urbachové)

nutná typografická pravidla a svůj charakteristický výtvarný rámeček. Však se o této práci sám vyjádřil: „Má to stejný základ: hromadu materiálu prostě poskládat, aby se to dobře četlo a prohlíželo, nic se nehledalo a jedno s druhým nerušilo.“ Myslím, že se nám to i dařilo.

Až vezmete do ruky některé ze starších čísel vlastivědné revue Valaško, vzpomeňte také na ty, kteří stáli u jejich zrodu. Jedním z nich byl Břetislav Dadák – věčný optimista, světoběžník a zanícený propagátor kulturního života nejen na Valašsku. Člověk, který byl rád na světě.

Paní etnografka **Eva Urbachová** oslavila letos 2. září své úctyhodné 90. narozeniny. Na zasloužený odpočinek odešla už před dlouhými dvaceti lety, ale dodnes spolu udržujeme vzájemný přátelský kontakt. Byla vlastně první z kolegyně a kolegů, s nimiž jsem se ve vsetínském muzeu seznámila. Ode dne mého nástupu do zaměstnání se dobrovolně stala mou odbornou poradkyní ve věcech muzejních i regionálních (na Vsetín jsem se totiž přistěhovala z Ostravy až po ukončení studií). I když v té době už dospěla do regulérního důchodcovského věku, přesto pořád pilně pracovala, alespoň na zkrácený úvazek. A tak jsem ji mohla „zažít“ ještě v plném pracovním nasazení. A jsem

■ S muzejními přáteli ve Zlíně – Malenovicích (zleva doprava: B. Dadák, A. Prudká, H. Jabůrková, K. Pavlišťák a E. Urbachová) (Fotoarchiv autorky článku)

za to vděčná osudu. Zasvětila mě do tajů odborného zpracování sbírek, jejich revize v depozitářích, terénního výzkumu, přístupu k muzejnímu výstavnictví i odborné publicistice. Ještě dlouho po jejím odchodu z muzea jsme spolu navštěvovaly zajímavé pamětníky, lidové výrobce či osobnosti lidové kultury, jakou byla i nám oběma milá a vždy usměvavá zpěvačka „hečných“ písní z Karolinky – Stanovnice, paní Rozálie Orságová.

Její poslední národopisnou expozici z muzejních sbírek, které z větší části sama sesbírala a odborně zkatalogizovala a zdokumentovala – „Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích“, už ovdává nemilosrdná doba inovací a rekonstrukcí vsetínského muzea. Její dříve vydané odborné publikace a příspěvky v národopisných a muzejních časopisech a sbornících však nadále slouží zájemcům k obeznámení s tradiční lidovou tvorbou a kulturou na Valašsku. S muzejníky nejen vsetínskými je paní Eva Urbachová jako pečlivá jazyková korektorka také neustále v pracovním kontaktu.

A tak není divu, že je stále váženou čestnou členkou České národopisné společnosti (od roku 2005), nositelkou Ceny města Vsetína (2003) a ceny Zlínského kraje Pro Amicis Musae za významný přínos kulturnímu rozvoji regionu (2012).

Vážená paní Urbachová, přijměte ještě dodatečně touto formou blahopřání k Vašemu životnímu jubileu od všech čtenářů Valaška – vlastivědné revue. Většina z nich si vlastně ani neuvědomuje, jak přísně bdíte nad všemi texty, které jim redakce v tomto časopise předkládá, protože čistota a správnost českého jazyka a důslednost v dodržování jeho pravidel je Vám vlastní. Ať Vás tato práce těší i nadále!

■
Naše Božka
(Foto Karla Běťáková,
roz. Spáčilová)

Své kulaté šedesátiny oslavila letos 13. září výtvarnice **Božena Spáčilová**. Do vsetínského muzea nastoupila v roce 1989 a působila zde až do svého odchodu na odpočinek v roce 2013. Zpočátku její dosavadní profesionální průpravě někteří dlouholetí muzejníci příliš nedůvěřovali, i když jejím předchozím pracovištěm bylo propagační oddělení národního podniku MEZ Vsetín. Obor modelářství a návrhářství obuvi, který vystudovala v letech 1970 – 1974 na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti, nebyl pro běžnou muzejní praxi přece jen tím nejpožadovanějším základem. Naše nová kolegyně však velmi brzy prokázala osobní vlastnosti a schopnosti pro práci v muzeu nepostradatelné. Řemeslo muzejního výstavaře je velmi rozmanité a je ho možné postupně vybrušovat, pokud však vlastníte dostatečnou dávku výtvarného citění, samostatnosti, zručnosti, důslednosti, trpělivosti, a v neposlední řadě i kolegiality. Neboť co odborný muzejní pracovník – to originál, a s každým z nich je třeba spolupracovat! A tak se z pracovitě Božky Spáčilové stala záhy výtvarnice, bez níž si práci svou, ani svých dalších tehdejších kolegů snad ani nedokážu představit. Na všem, čím se muzejní expozice i výstavy mohly pochlubit ve všech pobočkách Muzea regionu Valaško, jste mohli najít pečeti jejího výtvarného a aranžérského rukopisu.

To, že se se ctí a vervou sobě vlastní zhostila kvalitní práce, svědčí stovky instalovaných výstav, které si za čtvrt století zapsala na své muzejní konto, rovněž pak neskutečné množství plakátů, pozvánek, průvodních skládaček k výstavám, návrhů a realizací nejrůznějšího propagačního materiálu nejen pro okresní muzeum, ale také pro jiné kulturní a společenské instituce na Vsetínsku, Valašskomeziříčsku a Rožnovsku. Své aranžérské zkušenosti a pomocnou ruku nabídla nescetněkrát a nezištně sama tam, kde ji o to požádali a kde ji skutečně potřebovali.

Je dobře, že při plném pracovním vyčerpání nepamatovala ani na svůj umělecký růst. Časem se začala více věnovat i své vlastní výtvarné tvorbě, kterou představila na několika samostatných i společných výstavách. Jednou z nejrozsáhlejších pak byla výstava v domovské Zámecké galerii ve Vsetíně, kterou připravila ke svým padesátým narozeninám v roce 2004. Páteří této autorské výstavy byly textilní obrazy zhotovené technikou voskové batiky – technikou, která je jí nejvlastnější a která už navždy bude charakterizovat její osobitý umělecký projev. Stejně tak, jako náměty jejích obrazů – láska, mateřství, propojení lidské duše s přírodou a vesmírem, duchovní rozhovor se všemi živými bytostmi světa...

Boženko, přeji Ti za všechny, kteří s Tebou prožili kus muzejního života, kteří Tě mají rádi a váží si Tvé vykonané práce, k Tvému životnímu jubileu co nejvíce dobrého zdraví a životní energie, aby sis mohla co nejdéle užívat plodného a potěšujícího stáří – jak sis to ostatně vždycky sama přála. Ať se Ti také splní přání být „starou moudrou sovou“!

Ze zákulisí kavárničky Antonína Duřpeka

S Květoslavou Duřpekovou nejen o tatínkovi

Ivana Ostránská

■ **Nezapomenutelný pan Duřpek**, vždy noblesní a s květinou v klopě, jak si jej všichni, kdo jej znali, pamatují.

Valašské Meziříčí spolu s Krásnem by pravděpodobně nedosáhly nikdy takového věhlasu, kdyby neležely na křižovatce cest – ať už to byly v dávných dobách prastaré cesty obchodní, nebo v době průmyslové revoluce nově zrozené cesty železniční. A bylo to právě staré krásenské nádraží, které se stalo zdejším občanům na podzim roku 1884 pomyslnou branou do světa – právě tehdy zde byla totiž zahájena doprava na trati Hranice na Moravě – Valašské Meziříčí.

V nádražní restauraci, jejímž nájemcem se ve 30. letech 20. století stal Antonín Duřpek, si krátili volnou chvíli jak cestující při čekání na vlak, tak sem rádi přicházeli i místní „jen tak pobýt“. Pan Duřpek se narodil 5. června 1889 v Plumlově v rodině ševce. Pocházel z deseti dětí, z nichž ne všechny se dožily dospělosti, a on sám byl pojmenován po svém starším zemřelém bratru, což celý život nelibě nesl. Po otci se měl také vyučit ševcem, nakonec se mu ale podařilo přesvědčit rodiče, aby ho dali na „číšnicku“. Lásku k této profesi snad získal na svatbě své starší sestry, své první pracovní zkušenosti ale získával až v zahraničních letoviscích a lázních – aby zde mohl obsluhovat, naučil se dokonce sám cizím řečem. Po vzniku samostatného Československa se ale vrátil zpět do vlasti, oženil se a usadil se v Olomouci-Černovíře. Tam se také narodilo jeho jediné dítě, Květoslava Duřpeková (nar. 1921). V Olomouci se však dlouho kvůli neshodám s místními nezdržel a když v novinových inzertech zjistil, že ve Šternberku je možné si pronajmout nádražní restauraci, neváhal a s rodinou se opět stěhoval. Zde poprvé totiž mohl předvést své číšnické umění, kterému se naučil v cizině, a hosté skutečně přicházeli stále ve větším počtu, až se nakonec šternberská nádražní restaurace stala oblíbeným místem schůzek olomoucké smetánky. Toulavé boty však pana Duřpeka nenechaly dlouho pobýt na jednom místě, a tak s nabídkou pronájmu krásenské nádražní restaurace, na železniční křižovatce, odkud se rozjížděly vlaky do pěti směrů, přišla v jeho kariéře nabídka, která se neodmítá.

Nádražní restaurace v Krásně se stala pro pana Duřpeka vítanou příležitostí, jak předvést své profesní kvality před místními obyvateli i návštěvníky Valaška, zde také mohl konečně naplno uplatnit své zahraniční zkušenosti, na které nikdy neprestal být náležitě pyšný. Hned po svém příchodu do města si dal dle vlastního návrhu vyrobit u valašskomeziříčské firmy nový reprezentativní příborník, hosté se jen hrnuli také na vynikající kuchyni paní Duřpekové. Ta vstávala ještě za tmy, aby stihla napéct moučníky a navařit dobroty pro zákazníky z prvních ranních vlaků, kteří si pro předem objednané a již připravené balíčky pouze vyskočili z vlaku a mohli cestovat dál. Ale i sama nádražní restaurace II. a III. třídy se měla čím pochlubit; hosty den co den vítaly čerstvé květiny na stolech pokrytých bílými nažehlenými ubrusy,

nad kterými se vznášela vůně specialit paní domácí, nejčastěji gulášové a dršťkové polévky. Na zdech visely obrazy valašských výtvarníků a spokojeným zákazníkům servíroval jídlo či kávu v porcelánovém servisu s monogramem AD, na zakázku vyrobeným v karlovarské porcelánce, personál restaurace pod bedlivým dozorem vrchního Hynka Bezouška. Mračna se nad Duřpekovou restaurací stáhla s otevřením nové nádražní budovy,

■ **Interiér Duřpekovy nádražní restaurace**; příborník je nyní vystaven ve vstupním foyer zámku Kinských ve Valašském Meziříčí v expozici Muzejní kavárnička Antonína Duřpeka

■ **Rodinná sešlost při příležitosti osmdesátých narozenin pana Duřpeka**, Květoslava Duřpeková sedí na fotografii první zprava.

Oblíbená i zatracovaná metoda „oral history“

společně pro obě města. Pan Duřpek koncesi pro novou restauraci bohužel nezískal a město tak nenávratně přišlo o jedno z oblíbených míst zastavení místních i přespolních návštěvníků... Když nemohl čišničit, šel pracovat alespoň jako hlídač na stavbách, nebo jezdil za prací až do ostravských restaurací. Nějaký čas poté ještě rodina strávila na Svatém Kopečku u Olomouce, než se definitivně vrátili do Valašského Meziříčí, kde bydleli v domě na Svěrákově ulici.

Přes všechny pozdější peripetie osudu vzpomínka na pana Duřpeka z paměti místních nezmizela – onen na zakázku vyrobený přiborník, který býval chloubou krásenské „nádražky“, věnovala jeho dcera Květoslava meziříčskému muzeu. A určitě si navíc někteří z vás vzpomenu na noblesního pana Duřpeka, procházejícího se městem vždy s kvítkem v klopě kabátu, hůlkou špacírkou a milým úsměvem. Jiní ho vídávali, jak se prohání až do vysokého věku na bruslích kolumbuskách po rozličných ledových plochách ve městě i jeho okolí. Jeho životní pouť se naplnila 3. března 1978 ve Valašském Meziříčí, kde je také pohřben na místním hřbitově.

(Foto z pozůstalosti K. Duřpekové, zapůjčeno p. Přikrylem)

■ Staré krásenské nádraží

■ Antonín Duřpek s manželkou Marií při příležitosti své zlaté svatby

■ Květoslava Duřpeková na fotografii z března 2014

O životních osudech pana Antonína Duřpeka jsme si povídaly s jeho jedinou dcerou Květoslavou (nar. 22. 3. 1921) dne 29. března 2014 v Kongregaci Milosrdných sester sv. Kříže v Kroměříži. Přestože paní Duřpeková, která přijala po svém vstupu do řádu roku 1991 jméno Hedvika, oslavila týden před naším rozhovorem krásné 93. narozeniny, stále se těšila dobrému zdraví a příjemně překvapila úžasnou pamětí a bystrým úsudkem. Přesto, jak už to tak někdy bývá, vzpomínky na nejdávnější léta svého dětství a mládí „sypala z rukávu“, jako by to bylo včera, zatímco události posledních desetiletí přes veškerou snahu se rozpomenout zůstávaly zahaleny závojem času... Ale co naplat, tímto je totiž v nadpise zmíněná metoda „oral history“ (přel. „ústní historie“), pomocí které byl celý tento článek pořízen, více než typická. Badatelé se totiž na ni nemohou nikdy zcela spolehnout a pokud je to alespoň trochu možné, musí zjištěná data ověřovat v jiných pramenech. Dalším specifikem je, že je využívána ke zkoumání historického procesu, jehož svědkové stále žijí – oblast výzkumu pak určuje spektrum osob, s nimiž se chystá historik vést rozhovor a jejich vyprávění naslouchat.

V případě tohoto bádání nám pomohli především zapůjčením historických fotografií manželé Přikrylovi, příbuzní paní Duřpekové, za což jim patří srdečný dík. Ale i kdyby ne – ve vzpomínkách pamětníků jsou přece než letopočty a vzpomínání podložené úředními dokumenty nejkrásnější ony hřejivé vzpomínky na obyčejné, ale o to krásnější věci. Sestře Hedvice také plníme její přání a její životní příběh si, ačkoliv její jméno není rozhodně neznámé, ponecháváme na jindy, pro tentokrát jí alespoň přejeme pevné zdraví!

Ivana Ostránská

„Englička“ - šátek vsetínských měšťanek

Eva Urbachová

S označením „englická šatka s ušima na slechoch“ patřil tento šátek do výbavy vsetínských měšťanek už před polovinou 19. století. Byl to čtvercový šátek z bavlněného plátna v základní barvě červené, na hlavě těsně kryjící vlasy nad čelem a ozdobně stočený u uší. Název „englický“ označuje použití určitého odstínu hnědočervené barvy zvané anglická červeň, dosaženého pálením kyslíčnicku železitého (Fe₂O₃) s kuchyňskou solí.

Všednější šátky byly domácí výroby, jak dokládá šátek i. č. 763 ve sbírkách vsetínského muzea, označený jako *vsetínský šátek všední*, zdobený tištěným vzorem v barvě černé.

Červené plátno se rozšířilo i na ženské oděvní součásti, jak udávají četné zápisy v pozůstalostních spisech vsetínských žen od 2. čtvrtiny 19. století, uložené v Zemském archivu v Opavě. Tak např. soukenická mistrová Rosalia Winklerová, která zemřela v roce 1839 v 27 letech v č. 403, má v pozůstalosti zapsánu „šatku englickou větší a menší, špenzl englický, kordulku englickou a sukni englickou“, při oceňování pozůstalosti celkem nepřilíši ohodnocené.

Na rozšíření tohoto plátna působilo i to, že v roce 1817 koupil vsetínskou panskou barvírnu první pestrobavíř (Schönfärber) Ignác Schindler.¹ V pozůstalosti v roce 1842 zemřelého obchodníka Josefa Schindlera je zapsáno i 53 funtů anglické červeně (Englisch Rot) v ceně 10 zl.

Obvykle však byly „engličky“ nákladnějším výrobkem barvíren a tiskáren v rakouském Vorarlbergu nebo v severních Čechách. Jejich původ býval někdy vyznačen na okraji šátků, například z barvírny a tiskárny firmy Carl Gahn v rakouském Feldkirchu, která vznikla v roce 1843.

Tyto šátky o rozměru nejčastěji cca 95 x 105 cm byly nošeny jako sváteční. V červené ploše je podél okrajů tištěný širší pás barevného rostlinného vzoru.

Úvaz „s ušima na slechoch“ zastihl koncem 19. století u starších vsetínských žen ještě Matouš Václavek.² Mladší ženy prý už úvaz na uších nenosí. Úvaz pamatoval i Jan Misárek-Slavičinský.³ Podle M. Václavka se na tento šátek ještě uvazoval sváteční šátek bílý s vyšívanými „katry“, který se vázal volně pod bradu.

Englická šatka je známa i v širším okolí Vsetína jako „zavíjačka“. Na svatbách při čepení nevěsty nahrazovala někde původní čepec.⁴

Šátek „englička“ byl jednou malou součástí života minulých generací vsetínských žen.

Tímto článkem už dříve připravovaným se loučím s vlastní publikační činností (ve vlastivědné revui Valašsko jsem uveřejnila celkem 20 článků a od č. 1 jsem spolupracovala na korekturách příspěvků). Přěji Valašsku úspěšné pokračování a pozorné čtenáře.

■ Paní Bubelová – choť radního Jana Bubely, 1871 (Fotoarchiv MRV, i. č. 3459)

1 Dříve černobarvíři – Schwarzfärber. Viz URBACHOVÁ, Eva. Vsetínští barvíři. In: *Valašsko – vlastivědná revue*, 2002/2, č. 9, s.14–15.

2 VÁCLAVEK, Matouš. *Moravské Valašsko*. Vsetín: 1894, s. 36.

3 MISÁREK-SLAVIČINSKÝ, Jan. *U Krúpalů*, 2. vydání. Olomouc: 1907, s. 106.

4 URBACHOVÁ, Eva. Zavíjačka. In: *Národopisná revue*, Strážnice, 1996, s. 189–191.

K publikační činnosti etnografky Evy Urbachové

Lidový oděv patřil v dlouholeté odborné činnosti etnografky Evy Urbachové vždy k stěžejním a srdečním tématům.

S textilem odstartovala tato brněnská rodačka svou muzejní kariéru, a to v roce 1949, kdy po studiu lingvistiky a při studiu etnografie nastoupila do Moravského zemského muzea v Brně, kde bylo jejím úkolem právě zpracování sbírky lidového textilu. Ve výzkumu lidového oděvu pokračovala i ve svém novém působišti, jímž se od roku 1955 stal Vsetín a Valašsko. V letech 1958–1959 zde na toto téma prováděla průzkum pořádaný Národopisnou společností československou, od roku 1960 pak nastoupila jako etnografka do vsetínského muzea.

V rámci více než třicetileté muzejní činnosti uchovala pro další generace paměť na mizející staré Valašsko. Ať už prací v terénu, kde písemně, foto-

Ze života žen na valašském venkově

Milada Fohlerová

graficky či sběrem hmotných dokladů dokumentovala nejen lidový oděv, ale i zanikající obory lidové podomácké výroby a vůbec projevy každodenního i svátečního života. Anebo prací v depozitářích, kde povyšovala pro mnohé staré harampádí na cenné sbírkové předměty tím, že je odborně určila a utřídila, čímž vznikly hodnotné etnografické fondy vsetínského, valašskomeziříčského i bývalého kelečského muzea, jež spravuje Muzeum regionu Valašsko.

Výsledky svého poctivého dlouholetého bádání v oblastech jejímu srdci etnografa nejbližších zúročila při tvorbě expozice *Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích*, kterou se v roce 1994 rozloučila s aktivní prací v muzeu.

Její neúnavná činnost ji však neopouští ani dnes. Nejenže doposud pracuje na jazykových a často i věcných korekturách muzeem vydávaného časopisu Valašsko, vlastivědná revue či jiných odborných publikací, ale ve svém věku ještě občas odborně publikuje.

K letošním devadesátinám, které oslavila 2. září, nám paradoxně sama oslavenkyně nadělila dárek v podobě článku o čem jiném, než o lidovém textilu.

Ten byl totiž jedním z hlavních námětů i její plodné publikační činnosti. Všechny příspěvky či samostatné publikace, jichž za více než 60 let sepsala téměř stovku, by se daly charakterizovat rčením: stručně, jasně, výstižně. Její publikační počiny, pro absenci zbytečných akademických rozprav často rozsahem nevelké, totiž vynikají odborností a zároveň srozumitelností a vždy přinášejí nové poznatky.

Většina z nich je založena na obdivuhodné erudici, dokonalém přehledu o dané problematice a především poctivé práci s archivními materiály či jinými prameny.

Podle slov paní Urbachové se tímto příspěvkem s odbornou publikační činností loučí. Doufáme jen, že tomu tak není, protože plody její práce byly a jsou vždy přínosem a obohacením.

(Aktuální soupis publikovaných prací E. Urbachové viz LIDÁK, Petr, Výběrová bibliografie Evy Urbachové. *Národopisný věstník XXX (73)*, 2014, č. 1.)

Milada Fohlerová

■ Eva Urbachová s kolegyní Jitkou Kašparovskou při stěhování etnografických fondů z muzea ve Staré radnici na Horním náměstí ve Vsetíně do zámku (Z archivu E. Urbachové)

„Pod něžnou krajkou čepečku ty sešlé, zažloutlé tváře. Ty oči starých koní, ty oči naplněné únavou dlouhého tahu životní káry, s nákladem kamení na chudých záplatách polí, ve věčném nedostatku a starostech, ve věčném boji s nepohodou, se zastaveními porodů a nemocí na křížové cestě.“ Těmito slovy popsala nelehký úděl „rob“ na valašských pasekách ve svém románu *Chudá přadlena* spisovatelka Jarmila Glazarová, která v našem regionu sbírala materiál pro svou literární tvorbu v letech 1938–1944. Život žen na valašských vesnicích byl totiž po dlouhá staletí začarovaným koloběhem nikdy nekončící práce na poli, v hospodářství a v domácnosti. Dokládá to i vzpomínka na valašské ženičky další spisovatelky Marie Podešvové: *„...skloněné nad brázdou, nad kolébkou, nad putnami, nad neckami, vláčející z lesa otepi dřeva a z chudých vyschlých polí snopky obtížené strzuby s ovsem, horalské roby, prací a starostmi přivázané k chalupe.“*

Svobodné matky

Jedním z mnoha důkazů o obtížném životě našich předků byl nadměrný výskyt svobodných matek. Ty bývaly velkým problémem valašských vesnic až do konce 19. století.

„Závítky“, jak byly tyto ženy na Valašsku nazývány, tvořily velmi vysoké procento žen (v roce 1857 připadlo ve Velkých Karlovicích na 1 dům 1,21 nemanželských dětí a 0,71 svobodných matek, roku 1890 už to bylo „jen“ 0,44 nemanželských dětí a 0,29 „zavíték“, ve Valašské Bystřici patřilo ještě na konci předminulého století až 20% narozených dětí právě svobodným matkám).

Příčinou těchto šokujících čísel byly zákony o nedělitelnosti půdy platné do roku 1866, resp. 1867, které velmi omezovaly ekonomickou soběstačnost a zakládání nových hospodářství. Znamenalo to mimo jiné i nedostatek potencionálních ženichů pro ženy.

Další důvody vedoucí k velkému počtu svobodných matek uvádí Marie Hlinštáková z Bystřičky (narozena 1876): *„Prvěj sa nesměli spolu sbírat, když neměli žádného majetku. Podpory nebyly, každý byl odkázaný na svoje ruky a páni na úřadě nechtěli tím nemajetným povolit, aby sa vzali. Obyčejně nechtěli faráři chudé sezdávat. A tož z toho to potom všecko bylo...“*

Bolestný život zavítky nejlépe dokládá životní příběh jedné z nich, jak jej vyprávěla její vnučka Antonie Malíčková (nar. 1900): *„Tož ty zavítky. Dokad to na nich nebylo vidět, chodily do kostela. Tedová mosela každá cěrka aj dívka chodit do kostela, každú nedělu. Aj naša stařenka, menovala sa Rozína Hurtíková, slúžila u Hurtíkú pod Dušnú a byla zavítkú. Ten istý sa menoval Šťastný a bylo to jakési pacholčisko. Ona měla tedová sedumnást rokú, a to víte, jako takové mladé cěrčisko. Přišiel za ňú enom raz, stařenka spávali u tych Hurtíkú na chlévě. Gazděna nic nevěděla, enom si pozděj všimla dívkú, že jí jaksí přibývá, a uderila na ňu. Stařenka že nic nevíja, lebo jím nigdo nic nepravil, ani její mama, že si majú dat s chasníkem pozor. Ale gazděna na ňu, že budú mět děcko a že jím kúpí čepec. Lebo tenkrát zavítka mosela na posměch všeckým nosit bílý čepec s krajkama, co ho nosily aj vdané. Gazděna jím ten čepec kúpila. (...) V nedělu šli stařenka do kostela a gazděna na ňu, aby si ten čepec vzali. (...) Roby to uhlédly, žduchaly do*

sebe, obracaly sa ke stařence a šeptaly si při kázání. Stařenka sa už nemohli dočkat konca, zebralej sa a utékli. Ale to nájhoršíjich teprú čakalo.

Po dědině sa rozněslo, že Rozína Hurtíková sa dopustila (otěhotněla). Bylo všelijakých šklábu a posměšků, nekeré na ňu ukazovaly prstem, jak stařenka šli přes dědinu. (...)

Stařenka sa neco naplakali. (...) Naštěstí měli dobrou gazděnu. Gdýž přišlo děcko na svět, ujala sa teho jak vlastní mama. Pravila jím, aby děcku neškodili, lebo nekeré zavítky aj děcko zmárnily (zavraždily). Stařenka byli velice rádi, lebo jiné gazděny vyháněly takové dívky ze služby. (...)

Ten šťastný začal zas obchodit' zpozďaleky kolem chalupy. Stařenka byli tak osamělí, a tož ho neodehnali, jak zasluhováł. On velice píl, co vyslúžil, nechál v šenku, aj plat mívál na půl roku dopředu propitý. A tož potom měli spolu ešče dvojčata. (...) Stařenka by si ho aj vzali kvůlivá tým děckom, ale on nepřišel. Děcka jím potom umřely, napřed dvojčata, a za týdeň aj to první. Šťastný sa už neukázal, a stařenka sa za deset roků vdali za nejakého Karolu Pavla.

Tý zavítka tenkrát moc zkusily od lidí. Gazděna stařence vyprávjala, že prv to bývalo ešče horší. Jednúc viděla, jak jedna zavítka stála gdysi v čepci před kostelem (...) a gdýž sa lidé valili do kostela, mosela říct každém: „Vitam vás do kostela, já sem sa dopustila.“ Ešče horší to bývalo při kázání, a gdýž šli lidé z kostela, lecikeré na zavítku aj pluly, aj po ní házaly kameňama, negdy ledvá utékla. Gdýž měla děcko po druhěj, už jí to farář nechtěl pokřtít. Lesti zavítce děcko umřelo, nechtěli v Růždce při pohřbu jeden čas ani zvónit. Gdýž sa zavítka vdala, tož sa jí všeccko odpustilo.“

Na nelehké postavení svobodných matek i jejich dětí vzpomínal Jan Karola (nar. 1900) takto: „Na zavítky sa hledělo tenkrát zle. Ukazovalo sa na ně na veřejnosti, vdané sa jím pošklebovaly, že sa negdy zavítka aj styděla vyjít mezi lidí. Děckom sa pravilo „ukurvenci“. Posmívaly sa jím staré robky - „to je ukurvenec!“ Vzácností nebylo ani to, že sa zavítka i s dětmi živila žebrotou.

Na druhou stranu uvádí tentýž dokonce i úmyslné otěhotnění svobodných matek kvůli výdělku: „Zavítky hleděly negdy k děckom aj úmyslně přijít, lebo nechaly děcka matce a šly potom slúžit do Vídně k velikým pánom, židom. Tým potom kójily děcka. (...) Tam sa měly dobře, dostávaly aj hrubý plat a jezění, co chtěly. Na děcka si platily, aj jídlo posílaly dom. Živily tým negdy aj celú rodinu.“

Toto byl jen jeden z mnoha problémů, jimiž byl život valašských žen obtěžkán. O dalších starostech, jakými bylo třeba praní prádla, pečení chleba či péče o velmi početné rodiny, se můžete dozvědět v malém tisku z Edice Soláň s názvem *Ze života žen na valašském venkově*.

Z popudu redaktora této edice pana PhDr. Dalibora Maliny jsem se tímto drobným dílkem vrátila k tématu, jemuž jsem se věnovala za dob studií. Tehdy byla středem zájmu proměna způsobu života vesnických žen v 2. polovině 20. století na příkladu Halenkova. Ve stejnojmenné diplomové práci jsem se pokusila na příkladu konkrétní lokality nastínit, jaké změny přinesla pro ženy doba vlády komunistické strany.

Ve snaze o populárnější čtivo jsem se však touto velkou publikací posunula v čase ještě o další půl století

■ Vytahování upečených chlebů z pece, Velké Karlovice 1965 (Fotoarchiv MRV, foto Potočný)

■ ■ Matky s dětmi, Huslenky-Kychová (Fotoarchiv MRV)

■ ■ ■ Tlučení hrud, Karolinka-Stanovnice 1977 (Fotoarchiv MRV)

zpátky a na základě odborné i krásné literatury či jinde dochovaných známů jsem sepsala pár střípků z tvrdého života valašských „rob“.

Při zpracovávání nevelkého množství dochovaných životních příběhů valašských žen jsem si opět uvědomila nutnost vzpomínky pamětnic zachycovat, dokud je čas, což je pro mě v profesi muzejního etnografa velkou výzvou.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Sbírka Muzea regionu Valašsko, muzeum ve Vsetíně, podsbírka Etnografický písemný materiál, i. č. E6.

GLAZAROVÁ, Jarmila. *Chudá přadlena*. Praha: 1964.

LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm: 1997.

PODEŠVOVÁ, Marie. *Když slunce září*. Ostrava: 1978.

Ženy na valašském venkově

FOHLEROVÁ, Milada, *Ze života žen na valašském venkově*. Sdružení pro rozvoj Soláně 2014, 34 str., fotografie a reprodukce v textu

Tak jak nás čas vzdaluje od doby největších změn v sociální, ekonomické i společenské situace na venkově po druhé světové válce, vytrácí se také povědomí o životě členů vesnického společenství, zejména žen. O to přínosnější se jeví drobná knížka autorky Milady Fohlerové, která se problematikou života venkovských žen zabývá již od dob studií. Rozsahem nevelká publikace, jejíž texty jsou ilustrovány dokumentačně vynikajícími fotografiemi z archivu vsetínského muzea, přináší zprávu o každodenních radostech i starostech žen na valašském venkově před velkými změnami, jakými prošly vesnice a jejich obyvatelé v padesátých letech 20. století s nástupem kolektivizace a industrializace regionu.

Rozsahem nevelké, ale výstižné texty nás čtivou formou uvádí do světa žen, naplněného každodenní prací na poli, v domácnosti, péčí o děti. Nejsou to texty akademické, ale naopak velmi čtivé, uspořádané tak, aby vhléd do situace, v níž se většina žen nacházela, byla pro čtenáře pochopitelná s uvědoměním nutných souvislostí.

Zvláštní pochvalu si, jak jsem již zmínila, zasluhuje fotografický a výtvarný doprovod, stejně jako citace z krásné literatury, kdy krátké pasáže z románů či povídek navozují situaci přesněji než statistická data a odborné monografie.

Vydáním tohoto drobného tisku by mohlo Sdružení pro rozvoj Soláně otevřít prostor pro další, obdobně šťastné publikace, které by přiblížily i ostatní části každodenního života lidí na Valašsku v dobách, které rozhodně nebyly idylické a na které se tak lehce zapomíná. Je jisté přáním čtenářů, aby se takový záměr podařilo naplnit a obohatit tak regionální knihovnu věnovanou Moravskému Valašsku o podobně zdařilá čtení, jako je to o valašských ženách.

Jiřina Veselská

Miloš Kašlík

(1894–1974)

Radek Bryol

„V posledních letech na něj těžce doléhala samota a silně mu zeslábl zrak. To vše zabránilo Miloši Kašlíkovi, že nemohl dokončit mnohé práce, které po dlouhá léta připravoval. To však nic neubírá na významu jeho celoživotního úsilí v oblasti národopisné, výtvarné a hudební, jehož výsledky, zejména v oblasti národopisu, budou zdrojem pro práci dalších generací.“ Těmito slovy uzavřel před čtyřiceti lety Arnošt Kubeša nekrolog Bohumila (Miloše) Kašlíka. Od té doby se mnohé změnilo, ale jak „pan profesor“ Kubeša téměř před půlstoletím v úvaze o dalších generacích předeslal, tak se také děje. Alespoň v mé praxi etnografa, a věřím, že i při činnosti mnohých dalších se zájmem o náš region a související kulturní dění.

Se jménem Miloše Kašlíka jsem měl možnost se poprvé setkat při svém zájmu o minulost valašskomeziříčského souboru Bača a meziválečné národopisné činnosti v Poličné. Početná rodina Kašlíkova se do této dědiny přistěhovala před 1. světovou válkou z Vidče. Otec Hynek Kašlík sem směřoval za učitelským povoláním a stejně jako v předchozím působišti zařadil se i v Poličné mezi vážené osoby a organizátory kulturního a společenského života. Syn Bohumil vystudoval meziříčské gymnázium a učitelství. Po pedagogických zkušenostech na několika školách na Valašsku našel následně celoživotní zaměstnání v ústavu pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí, kde aktivně rozvíjel vyučování sluchově postižených. Pracoval na tvorbě učebních materiálů a propagoval speciální pedagogiku.

Již v meziválečné době se Miloš Kašlík spolupodílel na činnosti národopisné skupiny v Poličné. Ve 30. letech připravili například dožínky, které měly velký ohlas zvláště po válce i mimo obec. Kašlíkův podíl na jejich organizaci dokládají rukopisné zápisy, v nichž pro dožínkovou slavnost vybral písně z různých míst Valašska. V poválečném období se Kašlík spolu s několika dalšími osobnostmi z Poličné zasloužil o vznik místního valašského krúžku, pozdějšího souboru valašských písní a tanců Bača. V počátcích souboru se účastnil jak organizačního, tak uměleckého vedení, hrával také v muzice. Můžeme potvrdit, že dodnes v souboru čerpáme z jeho práce. Přisnost a autoritu Miloše Kašlíka vzpomenu Zdeněk Skýpala, pamětník z Poličné, při vyprávění o účinkování souboru na dožínkách v Kroměříži: *„My stáli na cestě, průvod sa řadil velký, horko, a chlapi měli slobovicu ti starší, toš vypili. No jo, ale toš jak sa pohl průvod, toš trošku paľantovali a lidi, že to je z horka. Kašlík jich zeřval, šli na stanoviště tam do Květné zahrady, tam byla lúka: „Smradi, lehnúť! Bylo čas na vystoupení oni trochu předřímali a bylo fajň.“*

Z impulzu Valašského folklorního sdružení vznikla ve spolupráci s Valašským muzeem v přírodě před několika lety Rada pro valašský odzemek, kde jsem se spíše z důvodu činnosti ve folklorním souboru než díky dřevitému tanečnímu projevu stal členem. A opět přišlo setkání s činností Miloše Kašlíka. Odborníci i pamětníci mu připisují jisté zásluhy o zachování a rozšíření sólového mužského tance odzemku při rozvíjení folklorního hnutí v polovině 20. století. Miloš Kašlík na základě svých výzkumů a znalostí zrekonstruoval zanikající odzemek a obuškový tanec. Pojednal o nich v člancích doprovázených vlastními kresbami publikovaných v časopise Naše Valašsko.¹ Byl zároveň zdatným tanečníkem, odzemek vyučoval jak ve valašských souborech, tak na celostátní úrovni. Atmosféru folklorismu na konci 40. let

■ Miloš Kašík: skicy k tanci odzemku (Archív VMP)

můžeme pocítit z filmu *Valašské tance*, natočeného právě podle jeho námětu, se scénářem a v režii jeho bratra Václava. I Miloš Kašík sám zatančil ve filmu *Valašský tanec*, který rovněž popsal v *Našem Valašsku*. Můžeme pochybovat o vztahu autenticity a novodobého pódiového podání, založeného na Kašíkových rekonstrukcích tanců. Jistý je však přínos člověka znalého přirozeného prostředí pro jejich dokumentaci i následné prosazení v tanečním folklorismu. Škoda jen, že se v případě odzemku neprosadilo více melodií nápěvů a tanec je založen na velmi efektivním, ale přímo graduujícím provedení. Provázanost činnosti Miloše Kašíka se vztahem k folklorismu je obdivuhodná. Z jeho organizační práce spjaté s prezentací lidové kultury vzpomeňme alespoň podíl na přípravě III. Valašského roku v Rožnově pod Radhoštěm v roce 1947, nebo později na Národopisných slavnostech na Vsetíně a ve Valašském Meziříčí.

Miloši Kašíkovi vděčím za cenné prameny rovněž při svém okouzlení lidovou stavební kulturou. Sepsal článek o štítech valašských chalup² s bohatou kresebnou přílohou, který je již v některých názorech překonán, ale najdeme v něm mnohé materiálové informace. V jeho pozůstalosti objevíme zajímavý soubor dalších kreseb a náčrtů dokumentujících lidové stavitelství Valaška. Přestože se mnohdy jedná o objekty, které byly později zaznamenány fotograficky či stavební plánovou dokumentací, můžeme obdivovat autorův zájem o stavitelství, zejména jeho smysl pro zachycení čtených detailů v nejružnějších lokalitách po celém Valašsku. Vždyť lidové stavby zobrazil již kolem roku 1910. Výtvarné vzdělání získal doplňujícím studiem a absolvováním několika odborných kurzů. Nezabýval se jen uvedenou činností dokumentární, k níž je nutné připočítat ještě soubor pohlednic starých valašských krojů a doprovodné ilustrace k dalším článkům. Knihu *Valašské povědačky*, vydanou vlastním nákladem roku 1934, doprovodil souborem dřevorytů inspirovaných právě místními pověrečnými povídkami.³ Do meziválečného období spadají také jeho návrhy hraček a upomínkových předmětů.

Mezi lety 1922–1954 let pracoval Miloš Kašík ve vedení valašskomeziříčského muzea, kde zdolával i nelehké společenskopolitické proměny. Jeho podíl je patrný také v časopise *Naše Valaško*, kde zastával pozici redaktora

i nakladatele. Zde publikoval mnohé příspěvky, v nichž se, kromě již zmíněných, dotýkal dalších národopisných témat – salašnictví, lidového oděvu, kovářství, keramiky nebo rybářství. Ve svých vzpomínkových statích dokázal vystihnout jak významné osobnosti regionální kultury⁴, tak charakter prostých lidí.⁵ Z lidové kultury čerpal náměty i ve své další činnosti. Kromě čilé spolupráce s ochotnickým divadlem se věnoval také loutkoherectví, sám vyráběl loutky a jeviště, byl autorem her i loutkohercem.

Výročí Miloše Kašíka jsme si během roku 2014 připomněli v komponovaném pořadu *Nad Poličnou je Hájiček* konaném v rožnovském Valašském muzeu, a také při Mezinárodním folklorním festivalu *Babí léto* ve Valašském Meziříčí. Při rožnovském provedení probíhala také projekce výtvarných prací z Kašíkovy pozůstalosti. V programu se představili členové několika skupin valašského souboru písní a tanců *Bača* z Valašského Meziříčí, folklorní taneční soubor *Ostrévka* z Nového Hrozenkova, sólisté valašského souboru písní a tanců *Radhošť* z Rožnova pod Radhoštěm a několik mladých tanečnicků se sólovým tancem *odzemek*. Na Miloše Kašíka jako učitele valašských tanců zavzpomínal pan Miroslav Ekart starší, dlouholetý člen vsetínského souboru *Vsacan*. Hudebně pořad doprovázela cimbálová muzika *Bača*. Diváci se tak měli možnost seznámit nejen s dílem Miloše Kašíka spjatým s folklorismem, ale i s dalšími oblastmi jeho činnosti.

Některé zásluhy mohou znít nadneseně, jiné příliš skromně. Miloš Kašík byl důvěrným znalcem svého regionu. Pedagogické vzdělání, národopisný zájem a vědomosti i umělecký talent dokázal provázat s rozsáhlou činností kulturní a společenskou, jak také zdůraznil ve svém vlastním životopise: *„Veškerá má práce byla diktována nutností odstraniti nedostatky, jež velmi snižovaly úroveň politického, kulturního a hospodářského života nejen města, nýbrž celého kraje. Jedno s druhým těsně souviselo. Má národopisná činnost nebyla samoučelná – národopis pro národopis, nýbrž měla přímý vztah k dnešní době – ať po stránce politické, estetické nebo kulturně-historické.“*

Práce Miloše Kašíka tak zůstává i v současnosti inspirativní.

Použitá literatura a prameny:

- FIALOVÁ, Vlasta. Miloš Kašík a „Naše Valaško“. In: *Valaško*, 1954, 3, s. 62–63.
- FIALOVÁ, Vlasta. Osmdesátka valašského pracovníka. In: *Naše Valaško*, 1941, 7, s. 182–185.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka. Za Milošem Kašíkem. In: *Národopisné aktuality*, 1974, 11, s. 124–125.
- KUBEŠA, Arnošt. Miloš Kašík. In: *Český lid*, 1975, 62, s. 45.
- KUNZ, Ludvík. Šedesát let Miloše Kašíka. In: *Valaško*, 1954, 3, s. 62.
- LANGER, Karel – LONDIN, Oldřich. Trocha vzpomínek na tanečnicka Rudu Londina a hrstka úvah o odzemku vůbec. In: *Valaško*, 2002, 9, s. 45–46.
- rj [JERÁBEK, Richard]: Kašík Miloš. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 3. svazek*. BROUČEK, Stanislav – JERÁBEK, Richard (Eds.), Praha 2007, s. 110.
- Archiv Valašského muzea v přírodě, Pozůstalost, Miloš Kašík, F III 06, F III 09, F III 10.
- KAŠÍK, Miloš. Valašský odzemek. In: *Naše Valaško*, 1929–1930, 1, s. 120–123; KAŠÍK, Miloš. Valašské tance. Obuškový. In: *Naše Valaško*, 1937–1938, 4, s. 77–82; také KAŠÍK, Miloš. Valašský. In: *Naše Valaško*, 1939, 5, s. 107–115; KAŠÍK, Miloš. Metlový. In: *Naše Valaško*, 1939, 5, s. 29–31.
 - KAŠÍK, Miloš. Štity valašských chalup. In: *Naše Valaško*, 1941, 7, s. 158–175.
 - KAŠÍK, Miloš. *Valašské povědačky*. Valašské Meziříčí 1934.
 - Například KAŠÍK, Miloš. Jaké to bývalo u pana ředitele. [Vzpomínka na Františka Táborského]. In: *Naše Valaško*, 1940, 6, s. 121–127; KAŠÍK, Miloš. „Fis – susedkul!“ [Vzpomínky na Metoděje Jahnha]. In: *Naše Valaško*, 1943, 8, s. 53–55.
 - Například KAŠÍK, Miloš. Stařenka Tichánkovi. In: *Naše Valaško*, 1941, 7, s. 140; KAŠÍK, Miloš. O práci nejde. In: *Naše Valaško*, 1941, 7, s. 188.

Jubileum významné, byť nedožitě

K nedožitému 100. výročí narození Ludvíka Kunze

Karel Pavliščík

Nepřipomenout toto jubileum v časopise, který se věnuje lidové kultuře regionu a který hrál v díle jubilanta významnou roli, by bylo těžkým hříchem! Rozsáhlé dílo docenta Ludvíka Kunze, jenž je v mnoha ohledech dodnes evropskou kapacitou v oboru etnologické muzeologie, etnoorganologie a agrární etnografie, obsahuje nejen trvalé hodnoty, ale i výzvu současné generaci k pokračování v jeho díle tam, kde jemu osudem vyměřený čas nedovolil dojít ke konečnému cíli. S vědomím toho, že je jeho vědecký i společenský odkaz v základních obrysech zmapován¹, připomenou jen jeho díla nejzásadnější.

Pro oblast etnografického muzejnictví je to vybudování instituce se zahraničním renomé – Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v moderně rekonstruovaném historickém objektu brněnského Paláce šlechtičen. V něm našla vedle depozitářů, laboratoří, pracoven místo i monumentální, ve své době jedinečná etnografická expozice s názvem Lid pěti generací. Trvalou formou prezentace impozantních sbírek, o jejichž kvalitu i rozsah se Ludvík Kunz zasloužil, je vydání 17 titulů v edici Malé tisky. Prameny Etnografického ústavu Moravského muzea. Vedle příspěvků domácích autorů přineslo příspěvky renomovaných zahraničních autorů, často publikovaných v některém ze světových jazyků, 14 svazků sborníku Ethnographica, který s velkorysostí sobě vlastní L. Kunz rovněž redigoval. K jeho důležitým počínům editorským patří dvacetipětiletá (1958–1984) spoluprádka ročenky Demos (Volkskundliche und Folkloristische Informationen) vydávané v Berlíně, i vydání sedmi ročníků časopisu Valaško (1952–1958), jehož osudy i v následujících letech ovlivňoval.

Významným Kunzovým přínosem ke studiu dějin českého národopisu jsou jeho bibliografické soupisy: *Soupis prací Zibrtova Českého lidu* (Praha 1961) s 2721 anotovanými tituly, *Česká etnografie a folkloristika v letech 1945–1952* (Praha 1954) s 2721 anotovanými tituly, postupně doplňovaná aktuálními soupisy za léta 1953–56 rozšířenými o tituly krásné literatury se vztahem k národopisu, které publikoval v Českém lidu v letech 1954–58, a pro náš region důležitý *Soupis časopiseckých prací z Valaška a Záhvoří* (Brno 1965) s 2589 anotovanými tituly.

Do mezinárodního povědomí uváděl L. Kunz v letech 1954–1972 každoročně výsledky oborové produkce v tehdejší ČSSR prostřednictvím výběrové bibliografie publikované v *International volkskundliche Bibliographie*. Prestižní sborník *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde* (2, 1956. č. 62) otiskl je-

■ PhDr. Doc. Ludvík Kunz na semináři „Lidová výroba, její dokumentace a prezentace v muzeích“, 1. září 1994 (Fototarchiv MRV, foto M. Langer)

ho retrospektivní výběrovou bibliografií s názvem *Eine Übersicht bedeutenderer Arbeiten auf dem Gebiete der tschechischen und slovakischen Volkskunde von 1945–1955*. Anotovaný výběrový soubor padesáti knižních i časopiseckých titulů *Czech Folklore 1950–1959* vybral do přehledu otištěného v časopisu *Historica* (3, 1961).

Z řady studií a statí z oblasti etnoorganologie, jež mají evropský význam, připomínáme souhrnnou studii *Volksinstrumente der Tschechoslowakei I.*, která vyšla v roce 1974 v Lipsku jako 2. svazek *Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, Serie I*. Za Kunzovo erbovní dílo muzeologické v tomto oboru lze považovat expozici *Nástroje lidové hudby v českých zemích*, kterou včetně reprezentativního katalogu vytvořil pro Národní ústav lidové kultury ve Strážnici v roce 1994. Ta dodnes kromě nezapomenutelného zážitku, který poskytuje stovkám návštěvníků strážnického zámku, stává se i prostředím s jedinečnou atmosférou pro komorní pořady Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici.

Z kolekce moravských fajánsů EU MZM, která stála v popředí jeho sběratelských zájmů, vytvořil atraktivní výstavu *Lidová fajáns v Československu*. Stejnomenou studii publikoval jako katalog k této výstavě v edici Malé tisky (Brno 1974). S Josefem Vydrou připravil monografii *Painting on Folk Ceramics*, kterou vydala v roce 1956 ve spolupráci s londýnským nakladatelstvím Spring Book pražská Artia, v témže roce vyšla v německé mutaci s názvem *Malerei auf Volksmajolika*. V časopise Valaško (5, 1956, s. 53–57) je jeho příspěvek k historii polokameniny nazvaný *Rajnochovická keramika*.

Kunzovu zásadnímu přínosu studiu tradičního zemědělství dominuje schopnost vnímání synkretismu jevů v životě a práci rolníka, jeho schopnost žít a pracovat v souladu s přírodními zákony, jež důvěrně znal a respektoval, který – aby zajistil existenci lidského rodu – obdělával půdu s nezdolnou vytrvalostí, důvtipem a zručností. Rolnický stav byl L. Kunzovi základem lidského společenství vytvářejícího nejen hodnoty materiální, ale i hodnoty mravní, jimž dominoval řád, který byl respektován. Dokladem tohoto vni-

Nářeční ukázky ze Lhoty u Vsetína

V roce 2007 vyprávěl Jaroslav Sucháček (1936–2014)

mání role rolníka v civilizačním procesu jsou mimo jiné i studie, které vznikly díky šťastnému spojení životní i profesní dráhy etnografa Ludvíka Kunze a výtvarníka Karla Langra. Tyto studie – *Obilní jámy* (2004), *Rolnický chov ovcí a koz* (2005), *Osedlý rolník* (2006) a *Společenství vesnice* (2007) – s úctyhodnou editorskou péčí Ivetty Eclerové a Radoslava Vlka vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v ediční řadě Rolnictví na východní Moravě od baroka do II. světové války.

Samostatnou a rozsáhlou kapitolou je Kunzova činnost organizátorská. Byl aktivním členem řady domácích i zahraničních vědeckých společností, působil v redakčních radách odborných časopisů, v konzultantských či hodnotících grémiích a reprezentativních institucích. Byl rovněž organizátorem i aktivním účastníkem řady oborových seminářů a konferencí.

Ludvík Kunz byl charismatickou osobností, k jejíž výrazným rysům patřily rozsáhlé odborné vědomosti, pregnantní stylistika písemných prací, excelentní rétorství, jazyková vybavenost a společenská vstřícnost. Škoda, že se pro jeho schopnosti pedagogické, kodifikované docentskou habilitací, jež od počátku životní dráhy významně ovlivňovaly jeho duchovní zrání – jako odborný asistent pracoval po boku prof. Antonína Václavíka na Masarykově univerzitě v Brně – se nenašlo v tomto univerzitním institutu uplatnění i v jeho zralém věku.

Dosud nedocenenou zůstává činnost z jeho iniciativy ustavené Komise etnografů – muzejních pracovníků a v rámci ní organizovaná pracovní setkání jejích členů – etnografů působících v muzeích tehdy Jihomoravského kraje. Jejich účastníci tu získávali přehled o nejnovějších výsledcích práce na muzejních pracovištích, navazovali konkrétní pracovní kontakty, diskutovali o aktuálních problémech etnografického muzejnictví i o problémech spojených s budováním muzejní sítě. Neváhám konstatovat, že Kunzův vliv v této komisi pozitivně ovlivnil profesní vývoj nejednoho z jejích členů.

Veřejného uznání se životnímu dílu L. Kunze dostalo v roce 1968, kdy se stal laureátem prestižní Herderovy ceny, udělením státního vyznamenání Za vynikající práci, stříbrné medaile k 150. výročí založení Moravského muzea a Pamětní medaile, kterou mu v roce 1981 udělila Česká hudební společnost.

Zhodnocení přínosu díla Ludvíka Kunze rozvoji české etnografie a folkloristiky druhé poloviny dvacátého století by rozhodně přispěla jeho komplexní monografie, monografie osobnosti, která výrazně přispěla i ke společenské a odborné prestiži tohoto časopisu.

1 KUNZ, Ludvík. Soupis vědeckých prací a muzejní dílo 1932–1984. In: *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea*, 69 (1984), s. 165–188.

PAVLIŠTÍK, Karel. Bibliografie prací Ludvíka Kunze. Pokračování jeho „Soupisu vědeckých prací a muzejní dílo 1932–1984. *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea* 69 (1984), s. 165–188“. In: *Národopisné aktuality* 26, 1989, č. 23, s. 191–195.

PAVLIŠTÍK, Karel. Soupis prací Ludvíka Kunze za léta 1989–1993. In: *Slovácko* 36, 1994, s. 57–59.

BROUČEK, Stanislav. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, 1. svazek. Mladá fronta Praha, 2007, s. 128–129.

TYLLNER, Lubomír. Publikationen von Ludvík Kunz zur Volksmusik aus den Jahren 1950–1990. Eine Bibliographie. Sammelschrift „Dörfliche Tanzmusik im Westpannonischen Raum“, Wien 1990, č. 314/III, s. 15–22.

Jak sa dělajú brúsky¹

No tag já, dyš sem byl ešče malý ogar, mjel sem možná takych pjed nebo šezd rokú, tag mi zme lámali tady na Veliké, to je tadi za hřbitovem a potom smjerem na vrch, možna viš, de to je. A otec tam delať, lámal ten kameň a delať ti ráški. A moja máti dicki říka: „Sláfkú, tadi máš sfačinu a dones taťinkovi“. Tag ňe dala tom, nejake ty chlebi ze sírem a s tým a čaj, nebo co mu tam dala, nebo kafe a já sem tam za ňím šel do toho lomu. A si spomínám on byl chlap, on bil též zápasník řeckořímský a chľab jag hora, silný a dicki tam stál a do púl pasu vislečený a ti sfaly a tet ti kameňe tam vyťahováť a házáť. A on mňe nadeláť dicki takových šťferců, aj mje to načarál, a ted' ňe říka, tak tahle sa to dela. Ukazal mje to, tak sem vzal kladífkú, tak sem do toho poťukal a to pjekňe potom prasklo, to bil výborny kameň tadi. Takže to byli moje první začátky s kameňem.

No a doma zme to dálávali, tedi třeba aj, byly aj motori, ale jeden čas nebyly motori. Takže to bylo, jag je na žentúr velké kolo, na kerém byla klika, a točilo sa a malé kolo šlo uš potom na tý, na ten brús a ten převot s toho velkého do malého bil do rychla. Takže já sem točil a dicki sem to rostočil a otec chľíľ brúsil a jak to uš přestalo, tag zase zastavil a zas sem to rostočil a toš tag zme ti brúsky dělali. Aj f takovéj kólňi zme to tam mjeli.

Jak prodával otec brúsky

No, a otec, ten to delať tak, že třeba udeľáť, ja nevím, sto brúskú nebo dvjesta brúskú a teť sy posláť, ja nevím, padesad brúskú do Čatce na Slovensko, na dráhu, vydať na papír, kerý tady dostal z dráhi jako na tu, na toho doručovatele. A další si posláť do Žiliny a až do Košic sa dostáť s tým. A tak on sedl na kolo a dáť si po dvaceti pjeti brúskoh do mjecha od zemjákú na púlki, takhľe toto, předeláť a přes štanlu na kole a uš s tým fičáť. A začínáť, začínáť tam na Makovje. Tam sú ty dva kopce, první v Makovje, hneť tadi dúle, a potom přejéť ten další kopec a tam uš f tých vesňicáh a už dojeť do Čatce a už nemjéť aňi brúška. Fšeko mu to vibrali.

A říkáť, že to delať tak, že nejlepší v nedelu přet kostelem, jak šli do kostela, nekupil aňi jeden, poďivali sa na to, jak šli s kostela vykúpili mu to fšeko (smích). Takže tak s tým aj opchodováť a rúžne a potom dodávať nejakému židovi do Košic. To už mjéť, to už tých brúskú aňi tolik nadeláť a musel to vzít tady ot susedú, keři brúsky dělali, ale zaz jih nemohli prodáť, takže on to od ňich vzáť a tam mu to posláť ...

Hana Goláňová

1 Uvedené nářeční ukázky jsou v podstatě přepsány podle zásad stanovených v *Pravidlech pro vědecký přepis dialektologických zápisů českých a slovenských* (1951). Vokály a konsonanty, vyskytující se v nářečních ukázkách, jsou zapsány tak, jak byly skutečně realizovány (týká se to především výslovnosti *i/j, i/š*; zaznamenávám zde *l, l' a l*, což je sice v rozporu s jazykovým systémem, ale je to doklad rozkolísaného úzu; měkké retnice při výzkumu zachyceny nebyly, takže je přepisuji v rozložené formě: *mje, v hubje* apod.).

Zámecké zpívání

Při žádné dobré oslavě nesmí chybět muzika. Někdy oslavný zpěv, jindy bujaré veselí. Proto se chci i já připojit s vínem ke kulatým výročí valašskomeziříčského a vsetínského muzea. A jak jinak vinšovat, než písní. Na oslavách se hrává „vinšvalčík“ *Všeci sa ptajú, komu to hrajú*. Píseň, kterou rád hrával klarinetista Jan Pelár se svou kapelou na Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895. Nejpodstatnější částí byla pasáž: *Šak néni bez gatí, on cosi zaplatí...* Nevím však, jestli je na místě oslavovat výročí starých, vážených a zároveň moderních muzejních institucí zrovna touto písní.

Pokud bychom hledali, co oba oslavence spojuje, tak nás určitě napadne jejich umístění. Obě muzea sídlí v zámku! Tak to by se hodilo nějaké zámecké zpívání. Kupříkladu renesanční oslavné zpěvy s doprovodem cembala, violy da gamba, různých dechových nástrojů a dalších historických nástrojů. Ačkoliv je tato hudba vpravdě veliká a krásná, asi taky nebude to pravé ořechové. Zůstanu raději věrný názvu této rubriky, tedy muzejnímu zpěvníčku valašských písniček. Navrhuji zazpívat si společně písničku, kde se zpívá o těchto panských příbytcích. Ale kterou? Ve zpěvnících jich není mnoho. Může to být ta o tom beránku, co běžel žalovat na zámek. Nebo některá ze zbojnických balad, ve kterých je zámek místem soudu, nebo dokonce už vězením právem či neprávem potrestaných provinilců. Najdeme i několik písní láskyplných, kdy jeden z milenců si stěžuje na utrpení v zámku, nebo dokonce na zámecké pány. Ne, zase není ani jedna z nich ta pravá. Chce to nějakou veselou, při které bude hned každému do tance.

Přesně takovou je durová polková píseň *V tom vsetínském zámku*. Už tím, že začíná rozloženým tonickým kvintakordem, je předurčená k veselosti. Sudým taktem zase k rytmickému tanečnímu pohybu. Je pravda, že dle nápěvu se nejedná o výrazně starou melodii, nicméně já osobně ji mám rád. Především kvůli jejímu textu. Vždyť hned na začátku se zpívá o provozování muziky v zámeckém prostředí a při předstávě poskakujících cérek, o kterých se zpívá, hned cítím tu radostnost události. Další sloky jsou vyložené výchovné. Vedou posluchače k vyplacení zasloužené odměny muzikantům. Matky i dcery jsou nabádány ke slušivé úpravě vlasů „na hladko“, tj. na pěšinku, nebo jak se na Valašsku říká, na „pútec“, s čímž v následující sloce souhlasí i mládenci.

V TOM VSETÍNSKÉM ZÁMKU

Vsetín - Jasenice
ZP. Veronika Košutová * 1885
a Jan Karola * 1871
Sb. K Z květen 1950

Allegro moderato alla polca (♩ = 126)

1. V tom vse-lín-ském zám- ku hra- jú na cym- bál- ku,
vše-cky pan- ny po- ska- ku- jú, pod- me my tam, Jan- ku.
pod- me my tam, Jan- ku!

2. Muziganti, hrajte,
nic sa nestajte,
/: máme míšek od jableček,
ten vy dostanete. :/	5. A vy, paní matko,
držte céru hladko*)
/: od neděle do neděle
jak červené jabko. :/
3. Muziganti, fryško,
neděláte těžko,
/: od neděle do neděle
pijete pivečko. :/	6. A to chlapani rádi,
dyž sa děvča hladí,
/: kerá něni učesaná,
tož ju nechce žádný. :/
Někdy se po 1. sl. zpívá:
Náprv půjde Janek,
za nim Florijánek,
/: bude za ním poskakovat
jak ten tatmánek. :/
4. Muziganti hráli,
všeci tancovali,
/: starodávne gařánečky
očka utíraly. :/	

S jedinou slokou si dovolím mírně nesouhlasit. Málokterý muzikant už v dnešní době pije pivečko od neděle do neděle. Jedna věc zase platí dnes ještě více než v dobách vzniku písně. V muzejních zámcích je muzika jako doma a není žádnou výjimkou zde potkat zapálené hudec v akci. A to je moc dobře.

Abych kompenzoval fakt, že v uváděné písní se zpívá o vsetínském zámku (ačkoliv ortodoxní Mezříčané mohou klidně nahradit místourčující přídavné jméno ad libitum), rád bych zmínil ještě jedno výročí, spojené pro změnu více s oblastí meziříčskou. Muzejní, folkloristická i hudební veřejnost si připomíná ve dnech, kdy vychází toto číslo revue, 120. výročí narození Bohumila Kašíka z významného videčko-poličenského rodu Kašíků. Za touto osobností zůstala velká folkloristická, sběratelská, společenská a pedagogická práce. Proto budiž Bohumil Kašík jedním z mnoha dokladů toho, že výročí muzea je především výročí lidí, kteří s touto institucí a ideou propojili své životy.

Proto pro ně, pro všechny, muzikanti fryško: *Všeci sa ptajú, komu to hrajú... a to hrajú muzejníkom!*

Jaroslav Kneisl

KAŠPAR, Zdeněk, Valašský zpěvník pro školy vsetínského okresu.
Vsetín: Středisko služeb školám 1999.

Jasénka slaví "70"

Vsetínský folklorní soubor Jasénka vznikl v roce 1944. Jeho zakladatelem byl vynikající muzikant a sběratel lidových písní a tanců – pan Zdeněk Kašpar. Post primáše a uměleckého vedoucího zastával 58 let (!) – od založení souboru až do svého úmrtí v roce 2002.

Jasénka patří k nejstarším folklorním souborům na Moravě i v Čechách a prezentuje především valašský folklor, zejména ze středního a jižního Vsetínska a z Karlovicka. Snahou souboru je objevovat a vracet lidem krásu lidového umění, a to nejen v jeho původní podobě, ale i na různých stupních koncertní a scénické stylizace.

Působivost valašského folkloru vyniká zejména v točivých tancích, v táhlých vícehlasých zpěvech žen, v náročném mužském figurálním tanci „odzemku“, ve zbojnických tancích a v kouzlu cimbálové muziky v originálním aranžmá pana Zdeňka Kašpara.

Za dobu svého trvání soubor uskutečnil nespočet vystoupení u nás i v zahraničí. Zúčastnil se řady významných festivalů nejen v Evropě, ale i v Asii, Africe a na severoamerickém kontinentu. K prestižním oceněním patří např. hlavní cena Katalánské vlády na MFF v Cantonigros ve Španělsku a první místo v kategorii lidových muzik v Llangollenu ve Welsu.

Soubor Jasénka letos slaví 70. výročí svého založení. Na tento rok připravil řadu vystoupení a jubilejní oslavy vyvrcholily říjnovým koncertem cimbálové muziky ve vsetínském kině Vatra, „pouliční výstavou“ z historie souboru před DK Vsetín a galaprogramem v Domě kultury Vsetín, kde se představily všechny generace folklorního souboru Jasénka.

Helena Galetková

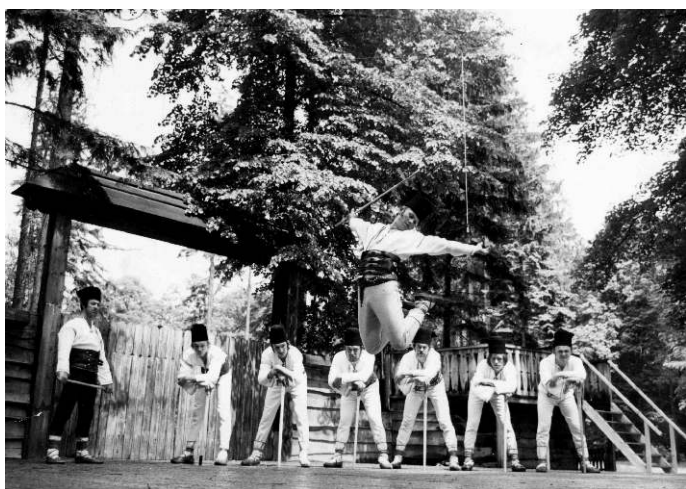
Z minulosti folklorního souboru Jasénka (Fotoarchiv souboru):

■
Panoramatický záběr natáčení filmového dokumentu
„Pohlednice z Moravy“ (1976)

■ ■
Získání 3. místa na strážnickém folklorním festivalu v roce 1951

■ ■ ■
Zakladatel souboru Zdeněk Kašpar

■ Zájezd na Sicílii v roce 1969

■ ■ Z vystoupení v rožnovském skanzenu, 70. léta 20. stol.

■ ■ ■ Zbojnické tance na pódiu v rožnovském skanzenu, 70. léta 20. stol.

■ ■ ■ Z natáčení dokumentárního filmu „Pohlednice z Moravy“ pro Německou spolkovou republiku v roce 1976 – s Jasénkou v něm vystupuje i zpěvák Karel Gott.

■ ■ ■ Cimbalová muzika v roce 1978

■ ■ ■ Stanislav Tomanec (vpravo) se Zdeňkem Kašparem (1958)

Výtvarný vynálezce Karel Jelínek a jeho plastokaustika

Kamila Valoušková

V dějinách výtvarného umění jsou zdůrazňována jména umělců, kteří stáli u zrodu nového výtvarného stylu, výrazně přispěli k jeho proměně, či byli natolik produktivní, že určité stylové období si zkrátka ztotožňujeme s jejich tvorbou. Najdou se ale i takoví tvůrci, jejichž význam se váže spíše k výtvarnému řemeslu, které tak zdokonalili, že jejich jméno zůstalo s danou technikou navždy spojeno. I čeští výtvarníci se zapsali do tohoto proudu dějin umění a asi nejvíce vynikli v oblasti grafických technik: připomeňme třeba Karla Václava Klíče a jeho heliogravuru¹, vynalezenou v roce 1878. Ke Klíčovi a dalším významným osobnostem bychom mohli připojit jméno výtvarníka, jehož inovativní přístup se sice nepromítl do zmiňované oblasti grafiky, ale do jisté míry s ní souvisí. Je jím Karel Jelínek – sochař, který „vynalezl“ techniku leptání dřeva do podoby nízkého reliéfu. Tento specifický výtvarný postup nazval „plastokaustikou“, dal si ji patentovat a svá díla úspěšně představil na mezinárodních uměleckořemeslných výstavách, kde sklídila úspěch. Měl v plánu zavést tuto techniku mezi řemeslníky a využít ji pro zvýšení zaměstnanosti na Valašsku – bohužel se tak nestalo. Pojem „plastokaustika“ zůstává po více než sto letech od jeho vzniku pojmem neznámým a s reliéfním leptáním dřeva se dnes nesetkáme. Plastokaustika zůstala navzdory slibným začátkům „pouze“ velmi originální polohou výtvarné tvorby Karla Jelínka.

Přestože tedy jméno Karla Jelínka nevešlo ve známost podobně jako jméno Klíčovo, stojí za to se s ním i s jeho plastokaustikou blíže seznámit. O Jelínkově soukromém životě moc podrobností nemáme. Narodil se 4. dubna v roce 1871 v Pravčicích nedaleko Hulína a uměleckého vzdělání se mu dostalo ve Vídni.² Svou profesní kariéru odborného učitele uměleckých řemesel zahajoval na C. k. odborné škole sochařsko-kamenické v Hořicích. Sem nastoupil 1. dubna 1895 jako učitel (asistent) dekorativního kreslení.³ Přesně za rok, 1. dubna 1896, však přechází do Valašského Meziříčí na odbornou školu pro zpracování dřeva, aby zde vyučoval kreslení podle sádrových vzorků, základy geometrie a odborné kreslení pro všechny tři na škole vyučované obory: tj. pro truhláře, řezbáře a soustružníky.⁴ Nahradil tak do Plzně přecházejícího Jana Dirlama, který v rámci své dvanáctileté pedagogické praxe ve Valašském Meziříčí sestavil výukové plány, texty a předlohy pro hodiny průmětnictví a nauky o stínu, následně schválené ministerstvem i pro výuku na ostatních školách. Jelínek ve Valašském Meziříčí vyučoval i tento předmět, který bychom dnes zahrnuli pod pojem geometrie. Mladý sochař se intenzivně věnoval svému pedagogickému poslání v denní i večerní škole – k jeho žákům patřil i pozdější architekt Valentin Hrdlička, nebo sochaři (řezbáři) Bohumil Dobeš, Alois Martinů, Josef Hrachovec či František Brumovský, který se později věnoval výrobě hraček. Spolu s dalšími kolegy z učitelského sboru se Jelínek zapojil i do kopírování výtvarných předloh podle Hermanna Herdtleho, zasílaných vídeňskou umělecko-průmyslovou

Karel Jelínek, Pampelišky, plastokaustika, kolem roku 1902; Sbírka Muzea regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí (Foto Milan Ošťádal)

školou. O jeho vlastní sochařské tvorbě z té doby máme jen málo zpráv: v roce 1899 navrhl zařízení sálu pro truhlářskou dílnu a náhrobek pro kamenického mistra.⁵ V dubnu roku 1901 se C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí zúčastnila výstavy umělecko-průmyslových škol ve Vídni, která proběhla v tamním umělecko-průmyslovém muzeu. Na výstavě mohli své práce prezentovat i sami pedagogové, čehož využil i Karel Jelínek a vystavil zde ornamentální a figurální dřevěné reliéfy, zhotovené jím vynalezenou technikou plastického leptání dřeva.⁶ Část výstavy byla poté přenesena do Umělecko-průmyslového muzea v Brně, kde škola dostala možnost svou expozici rozšířit i o další práce. Karel Jelínek pak na konci školního roku 1900/1901 z Valašského Meziříčí odchází a od 1. září 1901 nastupuje opět na sochařsko-kamenickou školu do severočeských Hořic, kde vyučuje následujících 22 let. Na jeho místo na dřevařské škole nastoupil malíř Ladislav Langié, který od roku 1899 učil kreslení právě v Hořicích.⁷ Život a dílo Karla Jelínka se uzavírá v témže městě 6. května 1936.

Jelínek si svou techniku reliéfního leptání dřeva nechal patentovat a pod názvem „plastokaustika“ ji prezentoval na dalších uměleckořemeslných výstavách, teď už však jako učitel odborné školy v Hořicích. Jeho práce se setkala se zaslouženým úspěchem: v roce 1902 získal diplom za zásluhy na První mezinárodní expozici moderního dekorativního umění v italském Turíně. O rok později mu byl udělen čestný diplom s právem ražení zlaté medaile na Hospodářské, průmyslové a umělecké výstavě českého severovýchodu v Hořicích a roce 1904 obdržel ocenění od ruského ministerstva financí za práce vystavené na první mezinárodní umělecko-průmyslové výstavě v Petrohradě. Poněkud netradičním projevem uznání výjimečnosti jeho vynálezu byl i fakt, že v roce 1903 získal zlatou medaili a externí členství v „Académie Parisienne des Inventeurs Industriels et Exposants“ – tedy smyšlené organizaci, která v 90. letech 19. století oslovovala vynálezce napříč celou Evropou, aby od nich podvodným způsobem vylákala peníze.⁸ Autor si v roce 1902 na své plastokaustiky našel i obchodního zástupce ve Vídni, pod jehož značkou (ovšem s Jelínkovým jménem) byly reliéfy dále šířeny.⁹ V rámci svého působení na sochařské škole, kde se pracovalo především s kamenem, Jelínek upravil techniku reliéfního leptání i pro tento materiál – my se však vrátíme zpět ke dřevu.

■ V roce 1902 získal Jelínek za leptané dřevěné reliéfy diplom na Mezinárodní výstavě moderního dekorativního umění v Turíně. Sbíрка Muzea regionu Valaško ve Valašském Meziříčí (Foto Milan Ošťádal)

■ Uznání za plastokaustiku získal Jelínek v roce 1904 i z Petrohradu, z výstavy zaštitěné velkokněžnou Alžbětou Mavrikiěnou. Sbíрка Muzea regionu Valaško ve Valašském Meziříčí (Foto Milan Ošťádal)

■ Dokladem Jelínkova výjimečného objevu je i toto ocenění, které by zároveň mohlo sloužit jako důkazní materiál při trestním řízení. Sbíрка Muzea regionu Valaško ve Valašském Meziříčí (Foto Milan Ošťádal)

Plastokaustika byla vyvinuta ještě ve Valašském Meziříčí a zdá se, že se její autor snažil prosadit techniku do výuky, či vymyslet jinou formu jejího rozšíření mezi řemeslníky.¹⁰ Zřejmě však nenašel pro svou moderní a originální práci pochopení u vedení školy, které prosazovalo klasické řezbářské postupy v návaznosti na zaměření instituce na práce pro kostelní interiéry: důvod už dnes těžko zjistíme. V čem byla Jelínkem objevená technika tak výjimečná?

Leptání dřeva kyselinou se využívá zřídka a většinou je vázáno k jeho povrchové úpravě. V době secese, kdy se umělecké řemeslo navrácí k přírodě, z nábytku ustupuje architektonické členění a s ním spojené dekorativní prvky, se více uplatňují i plošné dekory. Nabízí se technika intarzie aplikovaná na figurativnější náměty, než jen dekorativní pásy a obrazce, a své místo si v novém stylu nacházejí i řezané reliéfy. Obě techniky se vyučovaly i na dřevařské škole ve Valašském Meziříčí, ale jsou časově poměrně náročné, s čímž souvisí i jejich finanční nákladnost pro objednavatele. Plastokaustika je v tomto ohledu efektivnější. Formálně se její nízký reliéf spíše než k reliéfní řezbě či rytině blíží technice do dřeva lisovaného ornamentu, který známe z opěradel a sedacích částí ohybaného nábytku. Termoplastické lisování sedáků a opěradlových dílců bylo firmou Thonet na Vsetíně praktikováno už od druhé poloviny 70. let 19. století.¹¹ Ovšem pro lisování dekorů bylo zapotřebí nákladného zařízení a navíc každý nový dekor vyžadoval i novou kovovou desku. Tím technika pozbývala možnost využít kreativity designéra a byla vhodná pouze pro sériovou výrobu. Shrnutí: plastokaustika vyhovovala soudobým nárokům na moderní a originální interiér v jednotném stylu, reliéfy vznikaly rychleji než při užití klasických technik a měly široké využití jednak jako výplně do nábytku či interiérových předělů, tak i jako v té době oblíbené originální rámy na výtvarná díla či zrcadla.

Otázkou tedy jen zůstává, jak se vlastně taková plastokaustika vytváří. A tady narážíme na zásadní problém: plastokaustika měla jako patentovaná technika možnost svého rozšíření vázanou na svého autora. Zde tedy naše možnosti studia techniky končí. Ovšem nedávno byl ve sbírkách Muzea regionu Valaško nalezen „recept“ na její využití pro dekorování ráků. Díky tomuto unikátně dochovanému dokumentu můžeme rekonstruovat celý postup, který víceméně odpovídá grafické technice leptu, ovšem s tím rozdílem, že lept je záležitostí lineární, kdežto Jelínek pracuje s plochou a využívá hladkých přechodů. Ještě důležitější je však fakt, že se pro leptání dřeva používá jiná kyselina než u klasických grafických technik a celému procesu je uzpůsobeno složení krytu. Na tomto místě ale již popis výroby plastokaustiky ukončíme a necháme laskavému čtenáři možnost si sám zažít dobrodružství objevování tajemného receptu, který zde otiskujeme.

Plastokaustiku Jelínek vyvinul (nebo krátce před) roce 1901, jak dokládá datum uvedené na nalezeném receptu i údaje o její prezentaci na výstavách. Nejstarší známá práce zhotovená touto technikou se dochovala ve sbírkách Moravské galerie v Brně: jsou na ní zobrazeny květy chrpy s obilnými klasy a reliéf je zezadu opatřen štítkem s rukou psaným označením „Karl Jelínek fachlehrer Wal. Meseritz.“ Reliéf tedy jistě patřil k těm, které byly v této instituci vystaveny v roce 1901 a před tím i ve Vídni. Další

■ Karel Jelínek, Kopretina, detail, plastokaustika, kolem roku 1902; Sbíрка Muzea regionu Valaško ve Valašském Meziříčí (Foto Milan Ošťádal)

■ **Vereinigte Reliefholtz-Werke, Meruňky**, leptané dřevo a dýha, 1897–1900; Sbirka Moravské galerie v Brně (Foto Kamila Valoušková)

■ **Karel Jelínek, Ryzce**, plastokaustika, 1902; Sbirka Muzea regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí (Foto Milan Ošťádal)

práce, z nichž některé jsou datovány rokem 1902, nalezneme v téže instituci a pak ve sbírce Muzea regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí a ve sbírkách soukromých. Většinou se jedná o drobnější desky se stylizovanými rostlinami, ale dochovány mezi nimi jsou i dekorativní rámy, pohled na vídeňský dominikánský kostel či reliéf s postavou pastýře.

Co se samotné techniky týče, můžeme Jelínkovy reliéfy srovnat s leptanými dekorativními deskami vyrobenými firmou Vereinigte Reliefholtz-Werke A. G. z Düsseldorfu v letech 1897–1900, které nalezneme rovněž ve sbírce Moravské galerie v Brně. I v případě těchto dekorativních prací bylo využito kyseliny sírové, ovšem jiným způsobem. Jelínkovy práce jsou zhotoveny ze dřeva ovocných stromů či z javoru, kdežto na düsseldorfských dílech je leptáno měkké dřevo smrkové, vyznačující se výraznými rozdíly mezi léty na jeho struktuře.¹² Kyselina pak tento rozdíl zdůrazní a plocha vypadá, jako by byla rozryta jemným rydlem. Struktury pak bylo využito v kombinaci

s dýhami jiných dřevin a plasticita reliéfu je vlastně jen přidanou hodnotou – podstatnější je kontrast materiálů. Jelínek však pracoval s plochou a i následné moření bylo podřízeno plastickému vyznění reliéfu.

Leptaných dřevěných reliéfů zhotovených Jelínkovou technikou se ve veřejných sbírkách dochovalo jen velmi málo, je však možné, že jsou součástí dekorativních výplní nábytku a nebyly doposud rozpoznány. Nevšední technika nechává svého pozorovatele občas na pochybách, jedná-li se skutečně o práci ze dřeva, či není-li nízký reliéf výsledkem lisování napařené desky či nějakou štukatérskou technikou. Každopádně Jelínkovo dílo dokresluje šíři nového přístupu k uměleckému řemeslu, které se po dlouhém období historismů vydalo po roce 1900 na cestu moderního umění. Škoda, že se Jelínkovi nezdařilo rozšíření plastokaustiky mezi umělecké řemeslníky: technika se mohla stát specifíkem českého secesního umění.

1 Heliogravura je grafická technika nahrazující ruční rytí fotochemickým procesem. Jejím zdokonalením K. V. Klíč rozvinul moderní rotační stírací hlubotisk.

2 Jelínkovy kresby z dob vídeňských studií se dochovaly v soukromé sbírce. Podrobnosti o studiu neznáme, ale lze předpokládat, že studoval na Umělecko průmyslové škole při C. k. rakouském muzeu pro umění a průmysl ve Vídni.

3 Přesnou dobu Jelínkova pedagogického působení v Hořicích uvádí MAMINÁKOVÁ, Dana. Střední průmyslová škola sochařská a kamenická v Hořicích v letech 1918–1945. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta pedagogická. Liberec: 2008, s. 39.

4 Dvaadvacátá výroční zpráva c. k. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Brno: 1896, s. 17. Jeho přechod byl doložen výnosem ministerstva kultu a vyučování.

5 C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Dějiny rozvoje c. k. odborné školy 1874–1899. Valašské Meziříčí: 1899, s. 26.

6 C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Zpráva o školním roce 1900–1901. Valašské Meziříčí: 1901, s. 13.

7 TOMAN, Prokop. Nový slovník československých výtvarných umělců. II. díl. Praha: 1950, s. 9.

8 O organizaci a její činnosti blíže např. [HYPERLINK "http://en.wikipedia.org/wiki/Académie_Parisienne_des_Inventeurs"](http://en.wikipedia.org/wiki/Académie_Parisienne_des_Inventeurs) ["http://en.wikipedia.org/wiki/Acad%C3%A9mie_Parisienne_des_Inventeurs"](http://en.wikipedia.org/wiki/Acad%C3%A9mie_Parisienne_des_Inventeurs) [cit. 2014-09-30].

9 Na některých Jelínkových plastokaustikách ze sbírek Muzea regionu Valašsko, Moravské galerie v Brně a ze soukromé sbírky je ze zadu nalepen štítek s označením jak autora, tak prodejce J. Mezníka, s datací do roku 1902.

10 Sběratel Jelínkových prací Mgr. Zdeněk Hršel uvádí, že se Jelínek „...zabýval využitím plastokaustiky pro zvýšení zaměstnanosti na Valašsku“. Dopis pro Muzeum regionu Valašsko z 18. října 2012.

11 ŠIMONÍKOVÁ, Jaromíra. Biegen oder brechen contra Semper sursum. In: Nábytek z ohýbaného dřeva: Ze sbírek Okr. vlastivěd. muzea ve Vsetíně. Vsetín: 1989, s. 17.

12 Za určení dřeva i za upozornění na práce z Düsseldorfu autorka děkuje Janu Hrdinovi, správci sbírky nábytku Moravské galerie v Brně.

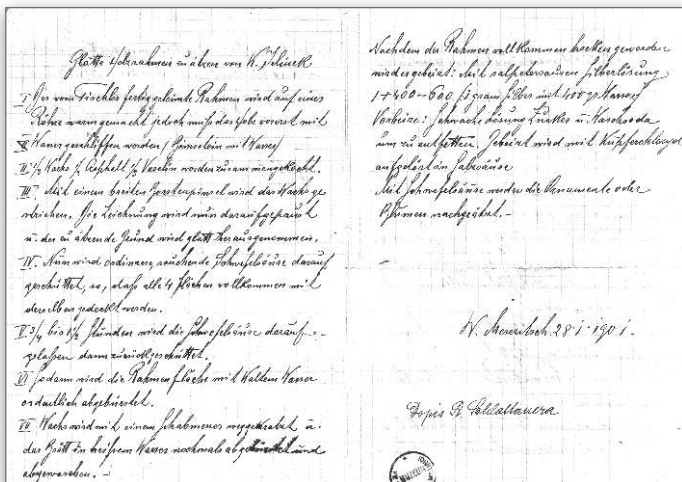
Nahlédnutí do práce muzejního historika umění

Práce historika umění je jako práce detektiva s tím rozdílem, že detektivova činnost je aktivována nálezem mrtvol, kdežto historik umění začíná své dobrodružné pátrání objevem něčeho krásného a jedinečného. Navíc – zatímco v průběhu detektivní práce pak vycházejí najevo věci, které bychom snad ani vědět nechtěli, a pátrající se musí poprat s temnými stranami lidských duší, historik umění má možnost v průběhu svého bádání objevit další skvosty a ušlechtilější bývají i okolnosti jejich vzniku. A pak je důležitý

Pozdní chodec Miloš Šimurda

Tomáš Mikulašík

Nově objevený „recept“ na reliéfní leptání dřeva podle Karla Jelínka je ve sbírce Muzea regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí.

závěr: detektivův zloduch je lapen, společnost cítí zadostiučinění a vrah putuje za mříže. Historik umění finalizuje své bádání článkem, společnost nadále zůstává lhotejná a objevenému umělci se v aukčních síních zvedají kupní ceny za jeho další díla.

V tomto čísle Valašska naleznete článek o Karlu Jelínkovi – nadaném sochaři, který objevil pozoruhodnou výtvarnou techniku, která navzdory mezinárodnímu uznání zůstala zapomenuta. Zůstala by i nadále, kdyby nepřišel historik umění (= detektiv), nebyl uchvácen secesními reliéfy nalezеныmi v depozitáři a nezačal pátrat po jejich původu. Teď by mělo následovat dlouhé líčení cesty vedoucí k odhalení identity umělce. Skutečnost je prostší – stačilo otočit jeden z reliéfů a na druhé straně byl štítek se jménem výtvarníka, techniky i datací. Co však jednoduché nebylo, byla právě ona otázka techniky. Termín „plastocaustique“ jakoby neexistoval. A tak po chvíli neúspěšného bádání přestala v hlavě zmíněné historičky umění existovat i díla jinak neznámého Karla Jelínka, a její profesní zájem směřoval k jiné práci. Až za pár let připravovala ona historička umění výstavu o zakladateli gobelinových dílen Rudolfu Schlattauerovi. Pro dokreslení Schlattauerova významu byly vystaveny i pochvalné dopisy od budoucího prezidenta Masaryka a Schlattauerovy styky s umělci byly doloženy dochovanou korespondencí s Hanušem Schwaigrem. Mezi dopisy byl založen i německy psaný list označený přípisem „dopis R. Schlattauera“. Podle známého hesla „důvěřuj, ale prověřuj“ se zmíněná historička umění ponořila do úhledného, německy psaného textu a tu vidí, že to není dopis, že je to jakýsi návod... Ale na co by Schlattauer potřeboval kyselinu? Moment: datace 28. 1. 1901, jsme v době rodící se secese, dřevěné rámy... není to náhodou...? Tak teď teprve dobrodružství umělecko-historického pátrání skutečně začalo.

Kamila Valoušková

Pokorný poutník krajinami světa i ducha, akademický malíř Miloš Šimurda, dovršil 2. června letošního roku devadesát let. Jubileum ho zastihlo v tvořivé práci a umělec jej oslavil trojicí komorních výstav. První z nich pojmenoval podle obrazu z roku 1968 *Pozdní chodec*. Konala se od 17. 5. do 6. 7. v Památníku A. Strnadla v Novém Hrozenkově a představovala převážně tvorbu z posledních čtyř let. Druhá z výstav se uskutečnila v Památníku bratří Strnadlů a Jana Knebla v Trojanovicích (7. 8. – 9. 9.). Jmenovala se *Spoza Radhošťa* a tematicky se zaměřila na motivy z beskydské přírody. Třetí nazvaná *Pozdravení pokoje* byla otevřena 12. listopadu 2014 v Arcibiskupském paláci v Olomouci a je na ní vystavena zejména duchovně orientovaná tvorba (převážně akvarely doplněné o několik olejomalb a mozaik).

Výstavy představují jen zlomek z rozsáhlé a mnohotvárné, více než sedmdesátileté tvorby tohoto významného československého umělce, který maluje již od dětství (jeho první vážně míněné dílo má vročení 1940). Během let, v čase studií i v následující době hledání a rozvoje uměleckého výrazu, využil takřka všechny malířské postupy a žánry: v jeho tvorbě nalezneme portréty i figurální malbu, abstraktní kompozice i krajiny, skici i kresby definitivní povahy, akvarely z putování krajinou blízkou i vzdálenou, akvarely s duchovní tematikou, grafiku, mozaiky komorní i monumentální, realizace v architektuře a dílčí odbočení do jiných výtvarných technik.

Malíř Miloš Šimurda je takovým osamělým, zdánlivě opožděným chodcem v krajině, putuje městy, je mystickým poutníkem. Nebloudí, je peripatetik a hledá odpovědi na otázky, které kladli už starověcí filosofové i středověcí teologové, zamýšlí se nad etickými principy, které lidstvo znepokojují již několik tisíciletí. Jeho umělecké názory reflektují přínos historického vývoje výtvarného umění i aktuálně prožívané současnosti.

K devadesátinám přejeme Miloši Šimurdovi všechno dobré, zejména zdraví, mnoho radosti z tvorby i z putování světem v duchu a v pravdě.

Výroba sportovních potřeb ve firmě Thonet

Jiří Uhlíř

Na mimořádnou schopnost Thonetů objevit lukrativní sortiment ukazuje sportovní náčiní. Začátek devadesátých let 19. století rozhodně nebylo období, kdy by tato už dávno světová firma nutně potřebovala doplnit výrobní program. Jistě, inovace sedacího nábytku byla už opravdu nezbytná, avšak pouhá designová záležitost nemohla mít zásadní vliv na existenci podniku. Z toho důvodu je rychlá reakce Thonetových synů a vnuků na všeobecný rozvoj tělovýchovy a sportu pozoruhodná.

Sportovní výrobky jsou u Thonetů poprvé zastoupeny v jejich prodejním katalogu pro Itálii z roku 1893 několika tenisovými raketami. V roce 1901 vydala firma už speciální katalog náčiní pro tenis a podobné sporty. O rozsahu výroby sportovního zboží nám podávají svědectví Roční výkazy. Jen několik artiklů z roku 1900: Badmintonových raket se expedovalo 171, lyží 358 párů, sáněk ve dvou modelech 119 kusů a kruhů pro gymnastiku ve dvou velikostech (průměr 19 a 21 cm) celkem 5438 kusů (že by rozvoj Sokola?). Sportovní sortiment se vyráběl v Koryčanech, v Halenkově a ve Vsetíně.

Sportovní sortiment není u jiných firem prokázán. Jen Užhořská továrna na nábytek a. s. ve svém katalogu kolem roku 1900 nabízel jeden druh lyží a podle přezdobeného tvarosloví asi Díelňa na náradie Turčianský svätý Martin jedny sánky.

Letní sporty

Tenis

Tenisové rakety, které se vyráběly od roku 1892¹, získaly na Všeobecné německé sportovní výstavě v Mnichově v roce 1899 zlatou medaili 1899.² V katalogu 1901 jsou nabízeny potřeby i pro jiné sporty, většinu obsahu však zabírá tenis. Není proto divné, že název katalogu je právě a jen *Lawn Tennis*. Obsahuje celkem 16 raket, včetně jedné dětské. K tomu samozřejmě veškeré příslušenství, jako jsou lisy na rakety ve třech typech, obal na raketu, síť, sloupky k upevnění sítě včetně klikového napínače, vidlice na úpravu výšky sítě, síťka pro sběrače míčků a další doplňky, jimiž se ctěnému zákazníkovi vytáhlo z kapsy ještě o trochu víc peněz než bylo nezbytné, např. vygravírované a ve stříbře vyvedené jméno *playera* s korunkou ve spodním klínu rakety³ za 9 marek, což bylo více, než stála poněkud levnější raketa celá (ceny se pohybovaly od 7 do 28 marek).⁴

■ „Vlček“ (Rennwolf) na dobové fotografii

Výroba tenisových raket běžela, ale odbyt klesal. A to dosti rapidně. V roce 1900 se prodalo celkem 3732 kusů v sedmnácti modelech, v roce 1905 už jenom 2546 a v roce 1913 pouhých 323 kusů.⁵ Kromě konkurence nových specializovaných firem zasáhla thonetovskou výrobu sportovního náradí ještě další pohroma. V lednu 1907 v továrně v Koryčanech hořelo a oheň postihl mj. právě výrobu tenisových raket.

Badminton

Firma Thonet nabízel dva prakticky identické modely raket na badminton. Oba byly vyplétány anglickými střívkovými strunami. Lišily se jen povrchovým provedením držadla – bylo buďto hladké leštěné nebo zdrsňené. Obě rakety měly v srdci vyraženu značku *Feather* (peří, pírko). Míčky s pírky byly importovány z Anglie v několika druzích.

Golf

Tento tradiční anglický sport nemohl ve sportovním sortimentu firmy Thonet chybět. Sport to byl natolik známý, že se katalog nezdržoval popisem náčiní ani pravidly hry. Jen opišeme z katalogu, že firma Thonet dodávala 17 modelů golfových holí, „dřeva“ i „železa“, některá „dřeva“ byla dodávána i s mosazným potahem. Bylo možno zakoupit i samostatné hole nebo samostatné úderové části. Samozřejmě s dodáním míčků, vaků na hole a jiných potřeb „za mírné ceny“. Ceny kompletních holí byly jednotné – 5 korun. Židle kat. č. 14 stála tehdy 6 korun.

Zapomenuté sporty

Hildegarde

Z Thonetových prodejních katalogů se dozvídáme o sportech, které se dnes už neprovozují a jejichž pravidla nejsou k nalezení ani ve značně zaprášených odděleních specializovaných knihoven. Například hra *Hildegarde*. Z Thonetova speciálního sportovního katalogu 1901 se dozvíme jedině toto: „*Hildegarda jest svrchovaně doporučeníhodná hra na trávníku, bohatá na změny a veselé příhody. Viz také příručku profesora Lechnera: »14 her na trávě (2. díl k Hrámu pro školy a mládež)«.* Vydalo c. k. Učebnicové nakladatelství.“

Hrálo se tenisovými míčky a velmi jednoduchými dřevěnými pálkami. Součástí této hry byla tyč se špičatým spodním koncem (asi na zapíchnutí do země) a nahoře

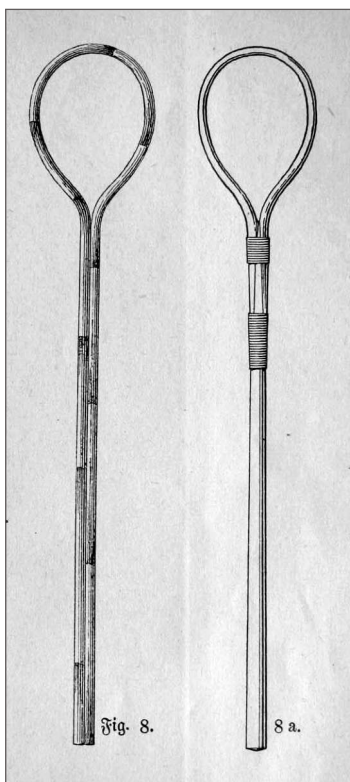

■ **Sportovní katalog Thonet 1901**
– páčka a síťový terč pro hru „Hildegard“

s jakousi sítkou na kruhovém rámu se závažím. Rozměry náčiní ani hřiště v katalogu nejsou.

Ball Goal

Hned na následující stránce je další záhadná hra *Ball-Goal*. Vyobrazena je jakási raketa s dlouhým držadlem, asi čtyřikrát delším než vlastní raketa, ovšem raketa není vyplétaná. Byla nabízena dvě provedení raket, a to ze „španělského rákosu“ za 4,50 marky (katalog byl určen pro Německo, ale tehdy měla marka tutéž hodnotu jako rakouská koruna), nebo levnější z masivního buku za 4 marky. „K tomu míče z kůže za odpovídající ceny“. A znovu odkaz na příručku prof. Lechnera.

Až za několik let, po marném hledání ve specializovaných knihovnách doslova celé Evropy, bylo náhodou zjištěno, že Ludwig Lechner byl profesor tělocviku na Zemském reálném a Vyšším gymnasiu v Badenu u Vídně. Pan komerční rada Fritz Schedlmayer nakonec za shluku kuriosních náhod objevil hledanou příručku nikoliv v knihovně tamějšího gymnasia nebo v městské knihovně, ale v městském archivu v pozůstalosti zapomenutého hudebního skladatele Antona Josefa Karlhofferera. Nález cvičební příručky v pozůstalosti hudebního skladatele je jistě poněkud raritní.

Teprve z této příručky bylo možno se detailněji seznámit s některými dnes už kuriosními spor-

¹⁾ Ball-Goalschläger englischer Construction (Fig. 8) sind bei Frank Bryan in London zu haben (per Stück sammt Fracht und Zoll 3 fl. 30 kr.). Auf dem Continente erzeugt sie unseres Wissens nur Thonet in Wien (in etwas abgeänderter Form; Fig. 8 a, Preis per Stück 2 fl. 25 kr.).

■ **Páčky na Ball Goal z Lechnerovy příručky** – vlevo anglická, asi z bambusu, vpravo Thonetova z bukového dřeva

■ **Ludwig Lechner: Čtrnáct her na trávě**, poznámka pod čarou o výrobcích pálek: „Páčky pro Ball-Goal anglické konstrukce /.../ jsou k dostání u Franka Bryana v Londýně (kus včetně dopravy a cla 3 zl. 30 krejcarů). Na kontinentu je vyrábí podle našich vědomostí pouze Thonet ve Vídni (v poněkud pozměněné formě /.../ cena 2 zl., 25 Kr.).“

ty. Pro thonetology jsou z ní zajímavé jen dvě hry – *Hildegard* a *Ball-Goal*. V pravidlech těchto sportovních her jsou uvedeni také výrobci náčiní k jejich provozování – Frank Bryan v Londýně a Michael Thonet „ve Vídni“.

Na základě letopočtů příručky profesora Lechnera a inzerátů ve vídeňských novinách můžeme umístit začátky výroby thonetovských sportovních potřeb s jistotou do časově velmi malého prostoru. Jen dnešní technolog v oddělení přípravy výroby čehokoliv je schopen ocenit takovou pohotovost a organizační dokonalost. Nic na tom nemění skutečnost, že obě tyto hry nakonec upadly v zapomnění.

Pohodlnější sporty

Podobně jako příručka profesora Lechnera, tak i specializovaný prodejní katalog THONET obsahuje i lov a turistiku, pro něž se nabízely vycházkové hole, včetně takových, jimž se po zapíchnutí do země rozevřela jejich vrchní část a vytvořila nouzovou sedačku. Na čekanou byly určeny skládací lovecké stoličky několika druhů. Pro odpočinek a spánek po turistické výpravě sloužily spací visuté sítě, zvané *hamaka*.

Zimní sporty

Zapomenuté zimní sporty

Firma vyráběla i potřeby pro sporty zimní a také pro tento sortiment vydala odpovídající katalog.⁶ Kromě lyží, sáněk nebo sněžnic tam najdeme i zvláštní druh sportovního nářadí, v německém originále zvaného *Renwolf*. Není-li německý název pro české jazykové cítění příliš zřetelný, nepomůže názorosti ani krkonošský výraz „vlček“. V Krkonošském muzeu v Jilemnici najdeme těchto „vlčků“ několik od různých výrobců. Jde o jakousi kombinaci sáněk a koloběžky. Sportovec stojí na jejich zadní části, přesněji na jejich prodloužených sanicích. Přidrží se vysokého držadla a na rovině se odráží jako na koloběžce.

Pro zdatnější sportovce nabízel Thonetův katalog pro zimní sporty *Schneeschneder*. Byl to přechod mezi „vlčkem“ a lyžemi a dnes ho chápeme jako jakousi předčasnou nedokonalou kombinaci skibobu a snowboardu.

Dnes už málo používané náčiní pro pohyb na sněhu jsou sněžnice. Thonetův katalog popisuje dva typy sněžnic – kruhové (*Steyrische Fassung*) a oválné (*Algäuer Fassung*). Na severu Evropy se používaly další typy sněžnic, které se však u nás příliš neujaly a ani Thonetova firma je ve svém katalogu nenabízela.

Lyže

Lyže byly vyráběny v továrně v Koryčanech ze dvou materiálů – jasanu a buku – ve třech délkách – 175, 200 a 220 cm – a s třemi druhy vázání. Brzy se však prodávaly lyže výhradně jasanové. Firma se pyšnila nejvyšším oceněním na Sportovní výstavě v Müzzuschlag už v roce 1893.

Kdy lyže v sériové výrobě skončily, nevíme zcela přesně. Ještě zimní katalog 1904 je vede. Pokud si vezmeme na pomoc jiné prameny, můžeme se domnívat přibližně toto: Po prvním vzepětí tělovýchovy a sportu, kdy sportovní pomůcky začal vyrábět kde kdo, nastala doba specialistů. Sláva některých přetrvává dodnes, například firma Slazenger a její tenisové rakety. Podnikavým, leč ne specializovaným výrobcům to však přinášelo problémy. Movitější sportovci kupovali dražší výrobky specialistů. Nebyli to však jen bohatí amatéři. V tenisu, lyžování nebo golfu se rozjízďely nejruznější souťeže a závody na vrcholné úrovni, jejichž účastníci už s průměrnými lyžemi nebo tenisovými raketami neměli šanci. Situace se ještě zhoršila, když i specialisté začali vyrábět cenově alespoň průměrné, tedy cenově dostupné zboží. Vidíme to i v thonetovské produkci, z níž se prodávaly mnohem lépe právě levnější modely. Špičkový tenista už tehdy dlouho nepřemýšlel, zda koupí výrobek značky Slazenger nebo cenově srovnatelný se značkou Thonet. Přičemž dnes už nerozhodneme, zda vůbec a jaký zde byl kvalitativní

■ Thonetovy lyže z prvních let 20. století v Krkonošském muzeu v Jilemnici

rozdíl. A to ještě nebereme v úvahu jistý druh exhibicionismu sportovců, kteří si vzájemně kritizují tu lyže, tu bicykl nebo tenisovou raketu. Kvalitativně i cenově průměrné a podprůměrné výrobky už nestačily „uživit“ nespécializované výrobce, a tak se sportovní náradí nakonec nestalo ekonomicky výrazným úspěchem firmy.

Sáňky

Sáňky měly zcela jiný charakter než lyže nebo rakety. Zde nepřicházeli v úvahu špičkoví sportovci se svými mezinárodními závody. Děčka sáňkovala

■ I některé konkurenční firmy vyráběly sportovní sortiment. Také zde se projevil onen zásadní rozdíl mezi Thonetem a ostatními – nefunkční přezdobenost. Sáňky s největší pravděpodobností vyrobila Dieffen a náradie Turč. sv. Martin. Sbírká Jacobsen.

Beiblatt zum Gebrüder Thonet'schen Zentral-Anzeiger Nr. 8.
Annexe au No. 8.

Seite 7. Wien, am 31. Mai 1904. — Vienne, le 31 Mai 1904. Page 7.

Erzeugende Fabrik: **Bistritz.**

Bruttogewicht in Stroh 2 6 Kg.

36 Cm.

Fabriqué par **Bistritz.**

Poids brut emballé en paille 2 6 kilos.

Kinder-Klosettfauteuil Nr. 16, Preis inklusive Kübel. — Fauteuil-closet pour enfant No. 16, prix y compris le vase.

Wien.....	K 6 50	Vienne.....	K 6 50
Reichsdeutsche Lager.....	Mk 6 50	Succursales en Allemagne.....	Mk 6 50
Amsterdam.....	Hfl. fl. 3 75	Amsterdam.....	Hfl. fl. 3 75
Belgien und Frankreich.....	Fr. 9 50	Belgique et France.....	Fr. 9 50
Spanien.....	Ptas 9 50	Espagne.....	Ptas 9 50
Italien.....	L. 8 50	Italie.....	L. 8 50
London.....	Sh. 8 —	Londres.....	Sh. 8 —

Erzeugende Fabrik: **Bistritz.**

Bruttogewicht in Stroh mit Lattenverpreisung 3 6 Kg.

32 Cm.

Fabriqué par **Bistritz.**

Poids brut emballé en paille 3 6 kilos.

Kindergehschule Nr. 2 mit Spielbrett. — Chariot à roulettes No. 2 avec bord pour y poser les joujoux.

Wien.....	K 13 50	Vienne.....	K 13 50
Reichsdeutsche Lager.....	Mk 13 50	Succursales en Allemagne.....	Mk 13 50
Amsterdam.....	Hfl. fl. 8 —	Amsterdam.....	Hfl. fl. 8 —
Belgien und Frankreich.....	Fr. 20 —	Belgique et France.....	Fr. 20 —
Spanien.....	Ptas 20 —	Espagne.....	Ptas 20 —
Italien.....	L. 20 —	Italie.....	L. 20 —
London.....	Sh. 17 —	Londres.....	Sh. 17 —

Erzeugende Fabrik: **Wsetin.**

Bruttogewicht in Stroh 8 2 Kg.

110 Cm.

Fabriqué par **Wsetin.**

Poids brut emballé en paille 8 2 kilos.

Rodschlitten Nr. 1 aus Eschenholz mit Gartenbespannung. — Traineau No. 1 en bois de frêne avec siège à angles.

Wien.....	K 30 —	Vienne.....	K 30 —
Reichsdeutsche Lager.....	Mk 30 —	Succursales en Allemagne.....	Mk 30 —
Amsterdam.....	Hfl. fl. 16 75	Amsterdam.....	Hfl. fl. 16 75
Belgien und Frankreich.....	Fr. 31 50	Belgique et France.....	Fr. 31 50
Spanien.....	Ptas 31 50	Espagne.....	Ptas 31 50
Italien.....	L. 31 50	Italie.....	L. 31 50
London.....	Sh. 25 6	Londres.....	Sh. 25 6

Erzeugende Fabrik: **Wsetin.**

Bruttogewicht in Stroh 8 2 Kg.

110 Cm.

Fabriqué par **Wsetin.**

Poids brut emballé en paille 8 2 kilos.

Rodschlitten Nr. 2 aus Buchenholz mit Holzplanenbespannung. — Traineau No. 2 en bois de hêtre avec siège en bois treuil.

Wien.....	K 10 —	Vienne.....	K 10 —
Reichsdeutsche Lager.....	Mk 10 —	Succursales en Allemagne.....	Mk 10 —
Amsterdam.....	Hfl. fl. 6 75	Amsterdam.....	Hfl. fl. 6 75
Belgien und Frankreich.....	Fr. 16 50	Belgique et France.....	Fr. 16 50
Spanien.....	Ptas 16 50	Espagne.....	Ptas 16 50
Italien.....	L. 16 50	Italie.....	L. 16 50
London.....	Sh. 13 6	Londres.....	Sh. 13 6

■ Dvoje sáňky-rohačky v Zentral-Anzeiger č. 8 z 31. května 1904

za Rakouska i po něm, hlavně aby byl sníž. Proto se jich nějaký sarajevský atentát vůbec nedotkl. Tedy alespoň pokud se týče radovánek na sněhu.

Výroba sáňek byla soustředěna do továrny ve Vsetíně. Firma nabízela, jak bylo u ní obvyklé, několik variant, aby mohl být uspokojen každý zákazník. Základní rozdíl byl v materiálu – levnější bukové dřevo se sedátkem z dřevěných pásků a dražší dřevo jasanové se sedátkem z popruhů. K tomu si mohl zákazník zvolit druh povrchové úpravy.

Základní model byly rohačky (*Rodelschlitten*) ve dvou materiálových provedeních. Z bukového dřeva stály v prvních letech 20. století 10 korun, z jasanového dřeva byly citelně dražší – 30 korun.⁷ Třetím modelem byly obvyčejné sáňky s nepřeložitelným německým názvem *Rutschschlitten*. Přední části jejich sanic jsou obloukem vytaženy jen do úrovně sedátka. Ve třech provedeních se vyráběly i dětské sáňky dlouhé jen 70 centimetrů.

Situace mezi válkami

Složitost poválečné politické a hospodářské situace se nevyhnula ani nové Československé republice. Proti sousedním státům ve střední Evropě byl však tento nový stát výkladní skříň klidu a prosperity. Samozřejmě nešlo všechno „jak po másle“; hospodářská konsolidace si někdy vyžadovala i dosti tvrdé metody, které narážely na válkou zbláznělé dělnictvo. Vše však šlo správným směrem a desetileté výročí nové republiky mohlo být oslaveno opravdu okázale. V oboru ohýbaného nábytku to však stálo silné zásahy do sortimentu, který už nemohl být tak široký jako před válkou. Sport započal svou cestu efektnosti a zájmu o diváka, čímž ztrácel charakter tělovýchovný ve prospěch podívané, lépe řečeno „show“. Náčin k takovému pojetí sportu už ovšem produkovali výhradně specializovaní výrobci, což nábytkový obr Thonet-Mundus nebyl. Jeho sportovní výrobky tedy nutně musely být určeny amatérským sportovcům, kteří stále ještě akceptovali onu tělovýchovně-zdravotní složku sportu. Známa hesla „sportem ku zdraví“ nebo „paže tuž,

vlasti služ, která se dnes používají už téměř výhradně v ironickém smyslu, byla tehdy brána opravdu vážně.

Tenis

Po válce se tenisové rakety z prodejních katalogů nejprve vytratil úplně. Jen poslední katalog samostatné firmy Thonet z roku 1923 nabízel jedinou tenisovou raketu označenou jako *C. J. M.* Racionální manager Leopold Pilzer zřejmě nehodlal vyrábět riskantní sortiment. Přes ohromnou konkurenci specializovaných firem se však tenisové rakety firmy Thonet znovu prosadily. Už v roce 1929 nabízí katalog Thonet-Mundus jednu raketu *Star Special*. Jeden z nejozřejmějších katalogů meziválečné doby z roku 1930 na předposlední stránce nabízel znovu speciální katalogy nabytku zahradního, kan-

celářského nebo divadelního a také sportovních potřeb. Reklamu na tenisové rakety firmy Thonet můžeme najít i v odborném časopisu *Tennis a golf* z roku 1928.

Stolní tenis

V kartotéce z přelomu dvacátých a třicátých let byl objeven stůl na stolní tenis. Poněkud překvapivý náález, protože v dostupných poválečných kataložích do roku 1931 nebyl nalezen a podle koncernového a evidenčního čísla nebyl vyráběn v samostatné firmě Thonet. Ze sériové výroby byl vyrazen koncem roku 1930.⁸

Stany

Pokud budeme turistiku považovat za sport, můžeme do sportovních potřeb zařadit i stany. Je však nutno zdůraznit, že tato výroba nebyla záležitostí firmy Thonet-Mundus. Několika reorganizacemi a regulacemi se dostala halenkovská továrna na okraj zájmu managementu Thonet-Mundus. Proto nebyl problém, aby tam Viktor Thonet se svým bratrem Richardem a synovcem Augustem Erwinem založili firmu na výrobu dřevěných domů *V. Thonet a spol., dřevozávody a podnikatelství staveb, Halenkov.*⁹ V separovaném podnikání brzy pokračoval Ing. Hugo Michael Thonet Drechsel (druhé příjmení získal sňatkem s baronkou Lisou Drechsel) a založil také vlastní firmu *Ing. Thonet-*

Beiblatt zum Gebrüder Thonet'schen Zentral-Anzeiger Nr. 15.
Annexe au No. 15.
Seite 7. Wien, am 31. Juli 1905. — Vienne, le 31 juillet 1905. Page 7.
Erzeugende Fabrik: Koritschan. — Fabrique par Koritschan.
Racket Nr. 21b. — Raquette No. 21b.

„Standard.“
Gewicht 13-16 Unzen.
Kontrollmarke „XXI“.

Poids 13-16 onces.
Marque de controle „XXI“.

Même forme que le No. XX avec cordes à boyas japonaises de première qualité sans renforcement à l'épaulement.

Form genau wie No. XX mit Prima-Japanseiden geflochten; ohne Schulterwicklung.

Wien	K 16.—	Vienne	K 16.—
Reichsdeutsche Lager	Mk. 16.—	Succursale en Allemagne	Mk. 16.—
Amsterdam	Ml. fl. 8.50	Amsterdam	Ml. fl. 8.50
Belgien und Frankreich	Fr. 20.—	Belgique et France	Fr. 20.—
Spanien	Pas 24.—	Espagne	Pas 24.—
Italien	L. 20.—	Italie	L. 20.—
London	Sh. 18.—	Londres	Sh. 18.—

Erzeugende Fabrik: Koritschan.
Racket Nr. 22b.

„L a d y.“
Gewicht 13-16 Unzen.
Kontrollmarke „XXII“.

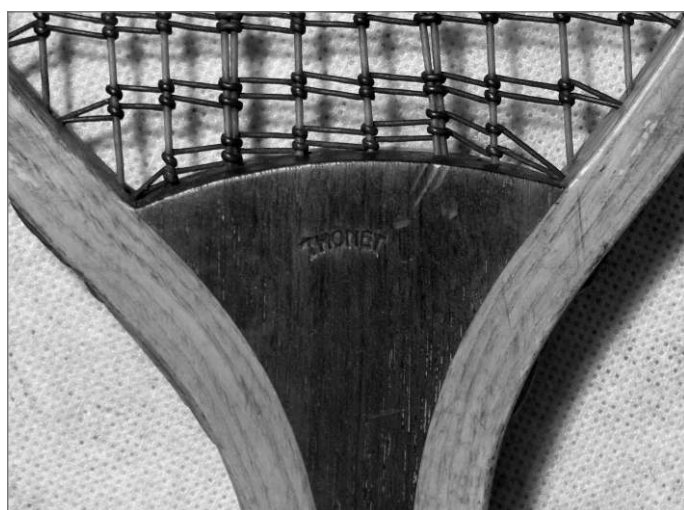
Fabrique par Koritschan.
Raquette No. 22b.

„L a d y.“
Poids 13-16 onces.
Marque de controle „XXII“.

Même forme que le No. XXI b et-dessus, avec cordes à boyas japonaises de première qualité sans renforcement à l'épaulement.

Form genau wie obenstehendes Racket Nr. XXI b mit Prima-Japanseiden geflochten; ohne Schulterwicklung.

Wien	K 16.—	Vienne	K 16.—
Reichsdeutsche Lager	Mk. 16.—	Succursale en Allemagne	Mk. 16.—
Amsterdam	Ml. fl. 8.50	Amsterdam	Ml. fl. 8.50
Belgien und Frankreich	Fr. 20.—	Belgique et France	Fr. 20.—
Spanien	Pas 24.—	Espagne	Pas 24.—
Italien	L. 20.—	Italie	L. 20.—
London	Sh. 18.—	Londres	Sh. 18.—

List z věstníku Gebrüder Thonet'scher Zentral-Anzeiger č. 15 z roku 1905 se dvěma novými tenisovými raketami
Firemní značka na tenisové raketě Thonetovy výroby; v katalogu poprvé v roce 1901

V CESTOVNÍM STANU
CELÝM SVĚTEM!

Průřez zařazeným stanem

- Vezmi s sebou na cesty svůj STAN AUTO-CAMPING a budeš o 70% levněji cestovat, o 100% užiješ více přírody
- a krásných krajín.

Pohled z předu s verandou, Campingový nábytek a stanové lížko

Zabalený stan na auto

Thonetův stan Auto-Camping
Ing. Thonet-Drechsel
stavba stanů
Vsetín (Morava)
Č. S. R.

K patentu přihlášen: U. S. A., Anglie, Francie, Německo, Švédsko, Norsko, Č. S. R., Rakousko.

Stan pro auto-camping Hugo Thoneta

Drechsel, stavba stanů, Vsetín, Morava. Je to zcela nový poznatek, získaný nálezem torza firemního archivu při likvidaci halenkovské továrny po několika nezdařených privatizacích. Ten mimo jiné obsahuje několik reklamních letáků, korespondenci a inzerci ve dvou časopisech turistického zaměření. Stanů bylo vyráběno několik druhů a velikostí. Nejreprezentativnější byl *Auto-Camping Tent*.

Tyto aktivity jsou sice zajímavé, dokládají podnikatelský talent potomků Michaela Thoneta, ale návaznost na firmu Thonet-Mundus neměly žádnou a týkaly se výhradně finančního zabezpečení dvou rodin.

Namísto doslovu si jen zopakujme to, co bylo napsáno už na začátku. Je úžasné, jak se firma, která původně se sportem měla pramálo společného, dokázala vrhnout do oboru, v němž neměla nic jistého. Přitom nemusela; vždyť to bylo v době, o níž se dá bez rozpaků mluvit jako o zlaté době podniku. Ještě úžasnější na tom je, že část tohoto sortimentu vydržela v sériové produkci dobrých čtyřicet let.

1 Předmluva ke specializovanému katalogu *Gebrüder Thonet Lawn-Tennis* z roku 1901.

2 Reklama vlastní firmy na poslední stránce katalogu *Gebrüder Thonet Wintersport* z roku 1904.

3 Odborná terminologie pro tuto část rakety, kde se stýká rukojeť s vypleteným oválem, je „srdce rakety“. Vypletená část je „hlava rakety“.

4 Katalog *Lawn-Tennis* z roku 1901 (pozn. 184). Tentýž vyšel v ruštině v roce 1905.

5 *Jahresausweise* z dotyčných let.

6 Katalog *Winter-Sport (Schneesuh, Rennwolf und Kinderschlitten)* z roku 1899 a další z roku 1904 (pozn. 185).

7 *Gebrüder Thonet'scher Zentral-Anzeiger* z 31. 5. 1904.

8 *Thonet-Mundus Zentralanzeiger* č. 105 z ledna 1931.

9 Archiv TON.

Spolupráce se sběratelem

Přední evropský „thonetolog“ Jiří Uhlíř (*1935 v Brně) je renomovaný sběratel nábytku z ohýbaného dřeva a vyhledávaný znalec, který se věnuje popularizaci problematiky ohýbaného nábytku. Jeho dílem jsou publikace: *Thonet / Porýní - Vídeň - Morava* (2001), *SEMPER SURSUM*. Jacob & Josef Kohn / První rakouská akciová společnost na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva / *Mistři secese a moderny* (2005, německá verze 2009) a *THONET-MUNDUS a ti druzí / Ohýbaný nábytek mezi dvěma válkami* (2011).

Jednou z předností Jiřího Uhlíře je vstřícnost, s jakou přistupuje ke spolupráci s muzei a galeriemi, kde se např. podílí na odborném zpracování sbírkových předmětů – ohýbaného nábytku, na organizování výstav a konferencí atd.

Jiří Uhlíř byl jedním z iniciátorů prestižní mezinárodní výstavy *Princip Thonet* (1990–1991), jejíž putování po Československu bylo zahájeno v Okresním vlastivědném muzeu ve Vsetíně (31. 3. – 24. 6. 1990). Aktivně se účastnil symposia *Téma židle* (17. – 18. října 1996), které pořádalo vsetínské muzeum a na konferenci pozvalo význačné „thonetology“ i z Německa a Rakouska. Spolupracoval na katalogu, který byl vydán ke stejnojmenné výstavě, na niž zapůjčil několik exemplářů ze své sbírky. Svými články o historii výroby ohýbaného nábytku opakovaně přispíval do vlastivědné revue *Valaško* a stále je vítaným dopisovatelem muzejního periodika.

Zásluhou J. Uhlíře byla v letech 2001–2006 významně rozšířena profilová sbírka ohýbaného nábytku vsetínského muzea. Nákupy i dary z Uhlí-

řovy brněnské soukromé kolekce získalo muzeum celkem 53 ks předmětů, které do skladby dosavadní muzejní sbírky vnesly typologickou rozmanitost a posílily v ní zastoupení nábytku se specifickou funkcí.

Nové přírůstky ze soukromé sbírky J. Uhlíře byly už v roce 2002 představeny na výstavě *Ohýbaný nábytek – souhra technologie a designu*, kterou tehdejší kurátorka sbírky vsetínského muzea, historička Hana Jabůrková spolu se sběratelem J. Uhlířem, připravila ve spolupráci s Muzeem umění Olomouc. V následujících letech mnohé z nich byly zapůjčeny na výstavy dalších moravských muzeí, které se konaly v Šumperku (2002), Ostravě (2005), Příboře (2005) a Karvině-Fryštátu (2006). Reprezentovaly Muzeum regionu Valaško i na jeho vlastních výstavách na Slovensku, ve Staré Ľubovni (2007) a v Považské Bystrici (2008/09), a výběr z nich byl také vystaven v postupně obnovovaných muzejních expozicích na zámku ve Vsetíně (2002, 2010). V současnosti některé z nich byly představeny na výstavě v Prievdzi (v rámci slovensko-českého projektu) a v příštím roce budou vystaveny i v expozici o fenoménu ohýbaného nábytku, která bude ve vsetínském zámku zpřístupněna po rekonstrukci zámeckých interiérů.

Muzejní sbírka historického ohýbaného nábytku náleží k reprezentativním a významným fondům vsetínského muzea a v současnosti obsahuje více než 160 ks sbírkových předmětů. Stěžejní složkou fondu je sedací nábytek – židle, křesla, stoličky a pohovky (86 %), zbývající položky představují další typy mobiliáře z ohýbaného dřeva: stoly, věšáky, stojany, postele, garnýže, zrcadlo a lustr. (Z výrobního sortimentu nejsou v muzejním fondu zastoupeny např. sportovní potřeby z ohýbaného dřeva.)

Jádro vsetínské muzejní sbírky tvoří předměty pocházející z unikátní kolekce firmy *Gebrüder Thonet* (její základ byl v 90. letech 19. století soustředěn „v malém muzeu“ přímo ve vsetínském zámku, který byl v letech 1891–1938 ve vlastnictví rodiny Thonetů, a jednalo se o soubor prvních výrobků a pokusných modelů zhotovených Michaelem Thonetem v Boppardu nad Rýnem, který se rozhodli jeho potomci uchovat nejen pro jejich kvalitu – „originalitu, pevnost a lehkost“, ale i jako „doklad vývoje“ technologických postupů). Z firemní kolekce jsou ve vsetínské muzejní sbírce zastoupeny také výrobky z vídeňské malosériové výroby, jedinečné výstavní kusy sloužící k prezentaci firmy na mezinárodních přehlídkách (Londýn 1851, Paříž 1867, Vídeň 1873) a experimentální modely a prototypy datované do 2. poloviny 19. století.

Sbírkotvorná činnost vsetínského muzea tak navázala na sběratelskou tradici založenou v 90. letech 19. století v regionu samými Thonetými. Muzejní akvizice se od 50. let 20. století uskutečňovaly převážně formou nákupů (71%) a darů (19%), ale i převodem a sběrem (10%). Sbírkové předměty pocházely převážně od soukromých osob (a to hlavně ze Vsetína a okolí) (36,5%) a také ze soukromé sbírky J. Uhlíře (32%); méně např. ze sortimentu bystrického závodu TON (11%) či z majetku bývalého n. p. Thonet (8%).

Spolupráce vsetínského muzea s odborníkem Jiřím Uhlířem přispěla na počátku milénia k rozmnožení specifického muzejního fondu a umožnila jeho intenzivnější vystavování a účinnější popularizaci. Muzejní kurátoři našli v panu Uhlířovi znalce, který je vždy ochotný poskytnout podnětné připomínky a cenné rady a podělit se tak o plody svého letitými zkušenostmi vytrbeného znalectví.

Olga Mehešová

Dvacetileté jubileum firmy ROBE

Ivana Ostránská

Valašskomeziříčské sídlo firmy ROBE na ulici Palackého (Z fotoarchivu ROBE) ■

V letošním roce si své dvacáté výročí založení připomíná významná valašskomeziříčská firma ROBE, která se již od svých počátků zabývá výrobou inteligentní osvětlovací techniky pro architekturu či scénické osvětlení. Za zmíněné dvě desetky let se dokázala vypracovat na pozici světové špičky v oboru, kdy se bez ní neobejdou například takové události, jakými bylo udělování cen MTV, Eurovision Song Contest nebo Grammy Awards, Zimní olympijské hry v Turíně či fotbalové mistrovství světa v JAR. Dceřiná firma Anolis se naopak zabývá výrobou osvětlovací techniky pro architekturu. Počátky firmy ROBE však byly více než skromné; jeden z jejích nynějších majitelů se ještě před jejím vznikem zabýval dovozem u nás takřka nedostupné osvětlovací techniky z Německa, a odtud byl již jen krůček k založení vlastního výrobního podniku. Ten začínal jen s několika zaměstnanci na Prostřední Bečvě, ale již rok po svém vzniku zaměstnával přes dvě desetky pracovníků a přesídlil do sousedního Rožnova pod Radhoštěm. Přestože se ROBE svou produkcí orientuje na zahraniční trh, a to v celosvětovém měřítku, kde nachází drtivou většinu odběratelů, nepřestávají její majitelé být hrdí na fakt, že se jedná o ryze českou firmu. Vždyť i sám název, ač tak na „první poslech“ nezní, odkazuje k rodnému kraji – písmena názvu jsou zkratkou sousloví ROžnovská BEČva.

Vývojové oddělení firmy zaměstnává navíc na tři desetky špičkových odborníků věnujících se progresivnímu vývoji, jejichž zásluhou firma produkuje kvalitní a spolehlivé výrobky s promyšleným softwarem, kdy dokáže přijít každý rok na trh s nějakou novinkou. Ve výčtu úspěchů či především konkrétních produktů by se dalo pokračovat dlouze, a zvědavé čtenáře proto odkážeme spíše na odbornou literaturu. Úspěchy, které zde byly jen okrajově nastíněny, jsou však více než chvályhodné. Hrdé meziříčské patriotky navíc určitě hřeje v srdce příjemný pocit, že – ač v docela jiné podobě – ve Valašském Meziříčí pokračuje výroba související se všeprostupujícím světlem, jejíž tradici založily hluboko v 19. století dnes již neexistující krásenské sklárny.

Ke gratulaci k letošnímu dvacetiletému výročí se připojuje proto i naše muzeum, které, jak už na stránkách tohoto speciálního narozeninového čísla několikrát zaznělo, letos také slaví kulatiny. Firma ROBE už mu přitom svůj dárek ke 130. narozeninám předala – také s pomocí jejího sponzorského daru byl totiž zrekonstruován přednáškový sál v zámku Kinských, který se ve-

řejnosti oficiálně představí v rámci oslav výročí založení muzea, které proběhne 13. prosince 2014. Děkujeme a za muzeum firmě ROBE přejeme, ať si může jednou také připomínat podobné výročí, jako letos my.

(Veškeré informace a fotografie použité v tomto článku byly zapůjčeny Ing. Jiřím Barošem, marketingovým ředitelem firmy ROBE.)

Sál v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí po rekonstrukci dle návrhu Ing. arch. Jana Chláпка (Foto Kamila Valoušková) ■

Naše přeshraniční spolupráce

Lukáš Spitzer
Ivana Ostránská

V roce 2014 se Muzeu regionu Valašsko podařilo obnovit svou aktivitu na poli dříve intenzivní česko-slovenské muzejní spolupráce. Již na podzim roku 2013 nás oslovili čtyři slovenští partneři, se kterými jsme společně (a také za spolupráce s Městem Valašské Meziříčí a Mikroregionem Valašskomeziříčsko-Kelečsko) nakonec připravili tři projekty. Posuzovatelé těchto projektů v rámci Fondu mikroprojektů Programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Česká republika a Operačního programu cezhraničnej spolupráce 2007–2013 „Spoločne bez hraníc“ dali projektům ve všech třech případech zelenou a muzeum se tak na začátku roku 2014 mohlo směle pustit do jejich realizace.

Společně s Hornonitrianským múzeem v Prievidzi ze slovenské strany hranice jsme realizovali projekt „Múzejné križovatky 2“. Jednalo se o projekt financovaný z Operačního programu cezhraničnej spolupráce 2007–2013 „Spoločne bez hraníc“. Záměrem projektu bylo prohloubit kolegiální partnerství českých a slovenských muzejníků a rozvinout vzájemnou odbornou spolupráci. Snahou bylo též podpořit informovanost široké veřejnosti o muzejních institucích a jejich fondech a přispět tak k zatraktivnění obou partnerských regionů – Trenčínského a Zlínského kraje.

Hlavním výstupem tohoto projektu se stala společná výstava „Stolička číslo 14 (a jiné kúsky od Thoneta)“, k níž byl vydán barevný katalog, a k projektu byl připraven i společný propagační materiál. Nedílnou součástí projektu bylo i vytvoření interaktivního softwaru na téma výroby ohýbaného nábytku, který bude po znovuootevření vsetínského zámku v září roku 2015 představen i návštěvníkům ve Vsetíně.

Výstava „Stolička číslo 14 (a jiné kúsky od Thoneta)“ probíhala v Hornonitrianském muzeu v Prievidzi od 15. května do 8. září 2014. Obě vlastivědná muzea na výstavě představila reprezentativní výběr ze svých sbírek historického ohýbaného nábytku (pro slovenské muzeum to byla vůbec první prezentace ohýbaného nábytku pocházejícího z vlastní sbírky). Více než 40 ks exponátů poskytlo vhled jak do poměrně rozsáhlé, rozmanité a dlouhodobě utvářené kolekce Muzea regionu Valašsko, které svou sbírku buduje od 50. let 20. století, tak i do rodící se sbírky slovenského muzea, která vzniká od roku 2007.

S dalším partnerem, Vlastivedným múzeem v Považské Bystrici, jsme pracovali na projektu financovaném z prostředků Fondu mikroprojektů Programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Česká republika. Tento projekt nesl název „Samostatne a pritom spoločne“ a byl zaměřen na posílení a provázání odborné činnosti pracovníků obou muzeí, které vyústilo v přípravu a realizaci společné výstavy doplněné sbírkovými předměty a interaktivními prvky. Výstava se zaměřovala na život, lidi a přírodu v kontextu

■ Z výstavy „Samostatne a pritom spoločne“ v Lapidáriu Trojice ve Valašském Meziříčí 9. července 2014. (Fotoarchiv MRV)

■ Druhou z přednášek pořádaných v rámci projektu „Vzpomínky zmizelé v čase“ hostil 18. 6. 2014 kostelík sv. Trojice. (Fotoarchiv MRV)

■ Poslední ze společných aktivit byla návštěva partnerského města Čadce na sklonku měsíce září, spojená s prohlídkou města v doprovodu dr. Geráta. (Fotoarchiv MRV)

**Pozvánka na výstavu „Stolička číslo 14 (a jiné kusky od Thoneta)“
v Hornonitranském muzeu v Prievidzi (Fotoarchiv MRV)**

společné historie obou sousedících regionů, které ve svých dějinách prošly velmi podobným vývojem, kdy si byly v historii někdy blíže a někdy zase oddělené hraniční čarou. Výstava se však zabývala historickými hledisky vývoje krajiny a osídlení příhraničních hor a odrazem tohoto společného dědictví v současnosti – současnosti, kdy se již oba dva vyvíjejí opět v různých státech.

Výstava nesoucí stejný název jako celý projekt – „Samostane a pritom spoločne“ – byla zpřístupněna v Muzeu regionu Valašsko v objektu kostela sv. Trojice ve Valašském Meziříčí v létě 2014. Dále pak putovala k návštěvníkům zámku v Bohunicích (okres Ilava) a prezentovala česko-slovenskou sounáležitost ve školách v Povážské Bystrici a okolí.

Posledním z projektů, na jehož úspěšné realizaci se podíleli pracovníci Muzea regionu Valašsko, jsou „Vzpomínky zmizelé v čase – historická paměť měst Valašské Meziříčí a Čadca ve starých fotografiích“. Ten se zaměřil na širokou veřejnost všech věkových skupin, s důrazem kladeným na spolupráci se seniory. Hlavním cílem projektu totiž bylo zachytit mizející, nebo častěji již jen ve vzpomínkách pamětníků známou podobu měst Valašské Meziříčí a Čadca. Důležitým dokladem dobové paměti měst a míst jsou přitom již takřka dvě století dobové fotografie, dokládající každodenní realitu života v prostředí měnícím se v čase. Právě fotografie se tedy staly hlavním předmětem zájmu autorského kolektivu, který je v jarních měsících roku 2014 shromažďoval a ty nejzajímavější poté představil v rámci putovní výstavy. Pro zjištění okolností života v obou městech v dobách vymezených především 1. polovinou 20. století byl kladen důraz především na soupis vzpomínek pamětníků, konkrétní poznání však již často limitoval jejich věk. Na druhou stranu jsou tyto střípky o to cennější, když si uvědomíme, že právě s odchodem pamětníků ony vzpomínky na drobné každodenní radosti i starosti často nenávratně mizí. Za nejrepresentativnější výstup projektu můžeme ale považovat téměř osmdesátistránkovou brožuru, sumarizující ty nejzajímavější zjištěné poznatky doprovázené vybranými historickými snímky.

Na slavnostní vernisáži výstavy vzešlé z projektu se ve čtvrtek 7. srpna v meziříčském zámku Kinských sešli jak zástupci obou partnerských měst, tak široká veřejnost. Počátkem září se poté výstava přesunula do partnerského města Čadca, kam si ji meziříčští občané měli možnost jet prohlédnout v rámci exkurze pořádané Klubem důchodců dne 25. září a vedené panem Jindřichem Zetěm, kterému tímto za příjemnou spolupráci v rámci celého trvání projektu ještě jednou děkujeme. Po ukončení výstavy se v příštích letech předpokládá její využití na základních i středních školách v obou zainteresovaných oblastech.

Jak ve Valašském Meziříčí, tak v Čadci se v průběhu realizace projektu konalo několik tematických besed – našim čtenářům bude jistě bližší připomenutí těch meziříčských: v měsíci dubnu nás pan Jindřich Zeť seznámil s proměnami Valašského Meziříčí a sousedního Krásna prostřednictvím své sbírky historických fotografií, počátkem června pak proběhla ve zřeřelých prostorách kostelíka sv. Trojice přednáška Nad kronikou Leopolda Christa.

Ale tím nejcennějším jsou již navždycky zachycené vzpomínky málem zmizelé v čase, které píší s odstupem času onu velkou historii lidského pokolení. Snad i vy jste se tedy měli příležitost začíst do vzpomínek našich pamětníků a ponořit se s nimi do starých dobrých časů...

Přestože nás realizace těchto projektů stála hodně sil, jsme hrdi na to, co jsme v rámci nich společně s našimi partnery vytvořili. Doufáme, že znovu nastolená spolupráce se slovenskými partnery vyústí již v roce 2015 v další společné aktivity, jejichž výsledky Vám budeme také moci v našich objektech prezentovat a nabídnout k užívání.

Vyhodnocení čtenářské soutěže

Redakce Valašska – vlastivědné revue při příležitosti letošních muzejních jubileí (130-90-50) připravila v 32. čísle pro čtenáře „narozeninovou soutěž“. Vzhledem k nízkému počtu zúčastněných soutěžících se na redakční radě 20. října 2014 losovalo ze správných odpovědí pouze 12 výherců, kteří získali 1. ceny za správné zodpovězení 12 soutěžních otázek. Ceny pro 2. a 3. místo (předplatné pro 33.–35. číslo revue) nebyly uděleny.

Seznam výherců: 1. Jarmila Pittnerová (Valašské Meziříčí) vyhrála publikaci *Sidonie* od P. Mašláně a L. Plevové; 2. Zdeněk Vaněk (Praha) vyhrál publikaci *Hukvaldy Leoše Janáčka na dobových fotografiích 1890–1928*; 3. Martin Hostaša (Opatovice) vyhrál publikaci *Valašské louky a pastviny – dědictví našich předků* od J. Tkáčikové, J. Husáka a L. Spitzra; 4. Karolína Švecová vyhrála film na DVD ... *to jsou těžké vzpomínky* a 2 volné vstupenky do Muzea romské kultury v Brně; 5. Iveta Škapová (Pražmo) vyhrála publikaci *Romské cesty* od fotografa R. Goláně; 6. Andrea Straková (Praha) vyhrála prvotinu spisovatelky V. Klimecké *Poturčenec*; 7. David Bouda (Ostrava) vyhrál publikaci k výročí založení C. k. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí; 8. Jan Matyáš (Zašová) vyhrál album kapely Žamboši *Pól nedostupnosti*; 9. Andrea Straková (Praha) vyhrála těžítka - výrobek žáků valašskomeziříčské SUPŠ sklářské; 10. Zdeňka Štecová (Hustopeče nad Beč.) vyhrála upomínkové předměty města Karolinka; 11. Martin Maliňák (Vsetín) vyhrál publikaci *Tajemství skla* od K. Valouškové s kresbami Youryho a 2 volné vstupenky do muzejní expozice skla v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí; 12. Milan Minarčík (Vsetín) vyhrál knihu *Písňe lásky v úní dále* od Jaroslavy Ševčíkové.

Všem vítězům gratulujeme a doufáme, že je ceny, které do soutěže věnovali sami autoři, popř. zainteresované organizace, potěší a zpříjemní jim dlouhé zimní podvečery.

Olga Mehešová

Pravěk Valašska

ČERMÁKOVÁ, Eva, *Pravěk Valašska*. Muzeum regionu Valašsko, Vsetín 2014, 70 s., 4 kreslené tabulky a 32 fotografií v textu, 1 mapa.

V letošním roce se čtenáři dočkali prvního souhrnu nejstaršího osídlení území vsetínského okresu. Populárněji pojatého pojednání o pravěkém a časně historickém osídlení valašského regionu se zhostila archeoložka a kulturní antropoložka Eva Čermáková, jež dva roky zastávala pozici archeologa v Muzeu regionu Valašsko.

Autorka svou práci strukturovala tradičně chronologicky, od nejstarších dokladů přítomnosti člověka na Valašsku (mladý paleolit), přes období prvních zemědělců mladší a pozdní doby kamenné (neolit, eneolit), dobu bronzovou, železnou, římskou, až po raný středověk (dobu hradištní). Jednotlivá období jsou uvozena obecnou historickou charakteristikou, popř. doplněna postřehy kulturního antropologa. Poté jsou v rámci sledu přítomných archeologických kultur probírány na Valašsku doložené archeologické památky nemovitě (sídlíště, pohřebiště) i movité nálezy.

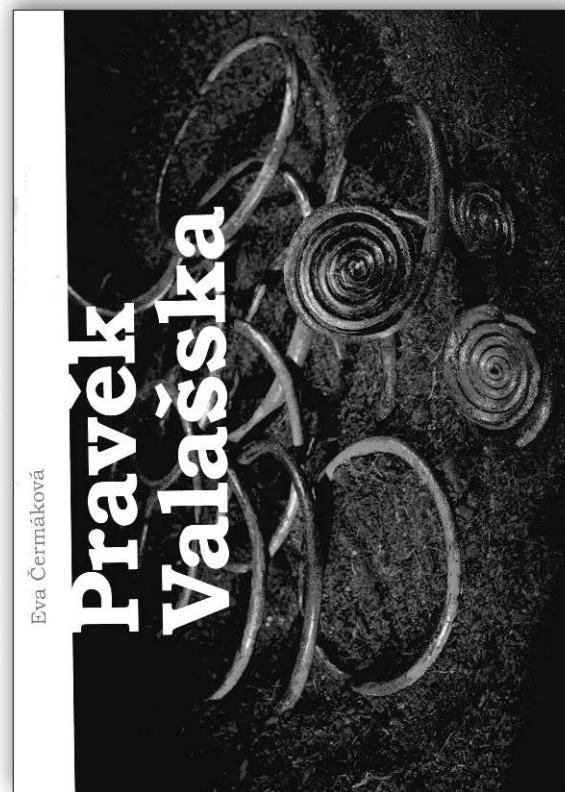
Malebný východomoravský region, jehož povrch z větší části vyplňují jižní hřebeny Moravskoslezských Beskyd a Hostýnsko-vsetínská hornatina, rozčleněný údolními Rožnovské a Vsetínské Bečvy, bývá občas považován za jedno z „bílých“ míst na archeologické mapě Moravy. Tento neblahý stav byl jen pozvolna napravován úsilím minulých i současných badatelských generací, jak akcentuje badatelka v úvodních kapitolách knihy, věnovaných základní geografické charakteristice regionu a stavu jeho archeologického poznání. Vzpomenuti jsou nejvýznamnější archeologové, kteří měli s Valaškem co do činění, od průkopníků (E. Domluvil, F. Příkrýl, kelečský J. Očenášek a další) po profesionální i neprofesionální archeology a alespoň zčásti vyplňují mezery v poznání tohoto zatím stále málo probádaného východomoravského území.

Dle autorky mělo v kontextu pravěkého osídlení našich zemí území Valašska spíše tranzitní význam, s čímž lze vcelku souhlasit. Snad bych jen na tomto místě očekával upozornění na odlišnější charakter osídlení severozápadní oblasti vsetínského okresu – Kelečska, mikroregionu s podstatně intenzivnějším pravěkým i časně historickým osídlením proti zbytku sledovaného území, neboť se jedná o výběžek či enklávu tzv. starého sídelního území, zasahující sem z Hornomoravského úvalu, byť i prehistorické osídlení širšího okolí Kelče nejspíš determinovala jeho poloha na trasách předpokládaných dálkových komunikací.

Stať věnovaná paleolitu shrnuje spíše ojedinělé nálezy štípaných kamenných nástrojů, naznačujících přítomnost loveckých komunit mladopaleolitického období, poněvíc z oblasti Kelčské pahorkatiny. Na Vsetínsku však dle autorky zatím nelze jmenovat jednoznačné paleolitické lokality.

Archeologických lokalit v regionu přibývá s nástupem mladší doby kamenné. Stopy sídlíšť neolitických zemědělců zaznamenáváme poněvíc v okolí Kelče. Moderní povrchové prospekce, prováděné jak profesionálními institucemi, tak i neprofesionálními zájemci, ovšem doložily zemědělská sídlíště v několika polohách i na Valašskomeziříčsku, nehledě na starší, často obtížně lokalizovatelné nálezy broušených kamenných nástrojů. Osídlení pokračuje i v pozdní době kamenné, přičemž fenoménem závěru tohoto období jsou mohylníky, částečně dochované v lesních porostech na Kelčské pahorkatině.

Další významnou etapu pravěkého osídlení Valašska – stejně tak i okolních regionů – psal řadu staletí lid kultury lužických popelnicových polí. V rámci „valašského“ pravěku jsou památky na jeho pobyt od počátku mladší doby bronzové do konce starší doby železné nejčetnější a tvoří také nejvýznamnější položku pravěkého fondu Muzea regionu Valašsko. Fenoménem, jak již název zmíněné kultury napovídá, jsou pohřebiště se žárovými hroby uloženými v keramických popelnicích. Nejvíce jich zaznamenáváme opět na Kelečsku, osídleno ovšem bylo i Valašskomeziříčsko (pohřebiště na vrchu Helštýn) a po-

vodím Bečvy osídlení proniká nyní mj. i na Vsetínsko. Pozornost věnuje autorka i dalším kategoriím památek tohoto období. Tou nejatraktivnější jsou jistě „poklady“ bronzových předmětů, z nichž některé taktéž poukazují na přítomnost lužického lidu hluboko ve valašských horských údolích (např. Hovězí-Kychová nebo vzácné bronzové meče z Horní Lidče), přičemž se autorka věnuje i možným důvodům jejich ukládání do země.

Nositelé lužické kultury v období pozdní bronzové doby a ve starší době železné osidlovali a opevňovali dominantní výšinné polohy, a činili tak i na Valašsku (např. dvě hradiška u Lidečka). Bez povšimnutí lidu popelnicových polí v hornatém kraji nezůstalo ani několik skalnatých, přirozeně opevněných lokalit (Pulčínské skály nebo Klenov u Bystřičky). O poznání méně poznatků máme o běžných nížinných sídlíštích této epochy.

V posledních dvou staletích starého letopočtu pronikal ze slovenského Pováží na východní Moravu lid tzv. púčovské kultury, která měla mnoho společných znaků s laténskou kulturou mladší doby železné, kulturně dominující střeoevropskému teritoriu, jejímiž nositeli byli historičtí Keltové. Zřejmě etnický smíšená púčovská kultura se však přece jen v některých ohledech od laténské projevu odlišuje a někteří archeologové za její nositele považují kmen Kotinů. Púčovské kultuře připisuje E. Čermáková několik výšinných opevněných lokalit ve sledovaném regionu, přičemž k lepšímu poznání jedné z nich (Lešná-Jasenice na Valašskomeziříčsku) sama přispěla. V příslušné stati jsem nepostřehl náznak horní časové hranice púčovského osídlení na Moravě, kterou by laický čtenář asi uvítal. Konec púčovského osídlení na Moravě a tedy i na Valašsku autorka vidí v souladu se soudobými poznatky v období kolem zlomu letopočtu.

Dalších několik staletí nového letopočtu jsou osudy území vsetínského okresu posud obestřeny temnotou, jíž probleskují pouze ojedinělé nálezy římských mincí, které mohou nazna-

čovat roli sledovaného území v dálkovém obchodu. Sama autorka knihy měla možnost podílet se na zhodnocení pozoruhodného mincovního nálezu, učiněného v podhůří Hostýnských vrchů (Loučka), který lze vřadit snad na přelom 4. a 5. století našeho letopočtu.

V závěrečné kapitole týkající se raně středověkého osídlení okresu je v publikaci právem vyzvednut význam území Kelečska v této epoše. Středověké písemné prameny jmenují sídliště v oblasti Kelče již pro první polovinu 12. století, pravděpodobně však existující již delší čas předtím. Komunikační úlohu zmíněného prostoru dokládá ovšem v našich končinách nepříliš obvyklý poklad zlomkového stříbra na vrchu Strážné u Kelče, jenž byl uložen do země snad na samém počátku 11. století.

Knihu doplňuje černobílá mapka osídlení vsetínského okresu v pravěkém období, vhodně provázaná s přehlednou tabulkou lokalit prehistorických a časně historických etap osídlení Valašska.

Brožovaná publikace je doprovázena množstvím kvalitních barevných fotografií vybraných artefaktů a významných archeologických lokalit v regionu a také čtyřmi kreslenými tabulkami nálezů. Text doplňují odkazy na nejdůležitější literaturu, uvedenou v seznamu na konci knihy. V publikaci jsem shledal jen několik méně podstatných přehlédnutí a překlepů. Recenzovaná kniha jako příslovečná „první vlaštovka“ jistě přispěje k lepšímu poznání počátků regionu, jemuž archeologie dosud zůstává dosti dlužna. Lze ji doporučit každému zájemci jako úvod do problematiky nejstaršího osídlení Valašska, nezachycených písemnými prameny.

Aleš Drechsler

Sidonie

Pavel Mašláň, Lenka Plevová: Sidonie. Historie a příroda sklářské osady. Muzeum regionu Valašsko, Vsetín 2014, 120 str.

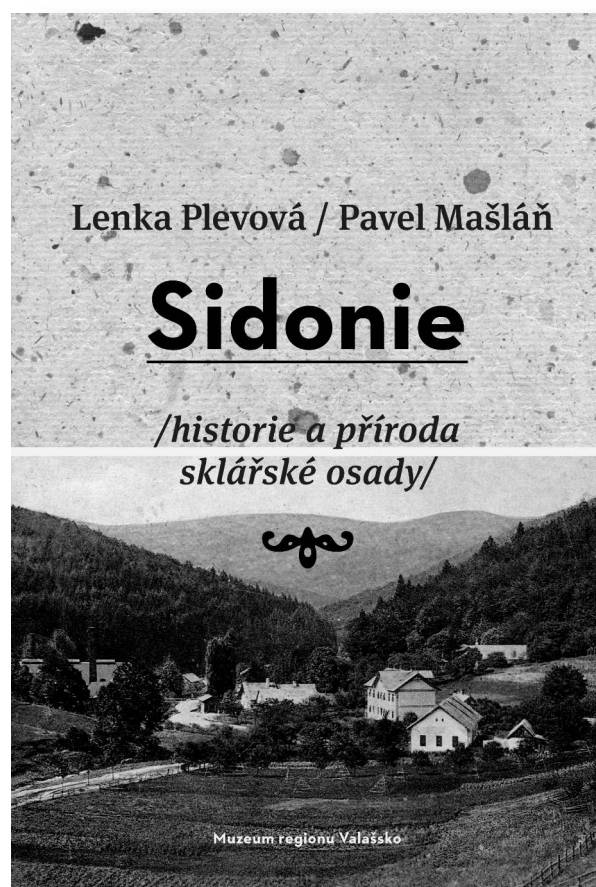
Vsetínské muzeum vydalo v roce 2014 monografii o osadě Sidonie, která je dnes součástí města Brumov-Bylnice. Publikací počín je to záslužný, protože asi není možné očekávat, že by podobná aktivita vzešla z Brumova. Vždyť ten sám na něco podobného čeká: dvě knížky věnující se historii města Brumov nesou dataci 1878 a 1982.

Sidonie je z širšího pohledu zajímavá jednak někdejší sklářskou výrobou, jednak svou přírodou, což ostatně knížka věrně reflektuje. Oba tyto tematické okruhy byly mapovány – samostatně nebo jako součást většího celku – poměrně dlouhou řadou prací, historii osady se dokonce věnují samostatné publikace, ovšem úrovně poněkud amatérské: *Sklář objevil Vlár* Františka Sáby z roku 2001 a čtyřdílná práce Ivana Moravčíka *My, Sidonští* z let 2004–2011, vydávaná/rozмноžovaná vlastním nákladem autora. První jmenovaná knížka se věnuje i Svatému Štěpánu, tato osada už ale jinou publikaci nemá – a podobně tristní je to i v případě další části města, Bylnice. V době, kdy ještě stále doznívá obrovská vlna obecních monografií, je to stav překvapující.

Historické části knížky se ujal místní patriot a pracovník vsetínského muzea Pavel Mašláň. Autor se opřel především o existující literaturu, kterou doplnil (pohříchu jen velmi výběrově) vlastním studiem archivního materiálu, a to především kronik. Svůj text začíná už v pravěku (radiolarit z Vlárského průmysku je znám z nejednoho naleziště v Pováží a na Moravě; popelnicové pohřebiště z mladoluzické a slezské fáze popelnicových polí; sídliště púchovské kultury), ale jádro práce leží ve zmapování sklářské výroby od roku 1788, kdy huť pojmenovanou podle patronky své ženy v lesnaté krajině Vlárského průmysku založil Jan Křtitel Iléšházy, do roku 1932, kdy zdejší sklářská výroba definitivně skončila. Ve stručnosti je pak dějinný příběh doveden až do současnosti.

Co lze především ocenit, je bohatá obrazová příloha, shromážděná z archivů a fotoarchivů několika institucí i soukromých sbírek. Co naopak nemohu nevytknout, jsou

některé nejisté kroky v práci historika. Například zavádějící formulaci, že se brumovský hrad „časem (...) stal soukromým šlechtickým majetkem a zároveň centrem panství“ (s. 13), chybné konstatování, že se během 18. století stali jedinými vlastníky brumovského panství Iléšházyové (s. 15), na téže straně mylné vnímání úřadu župana, opakované tvrzení, že „všechny příbytky v údolí patřily sklárnám, pozemky zase panství, jenom některé louky vlastnili samotní skláři“ (s. 18, přičemž na této straně můžeme také číst, že „každý, kdo se na stavbě huti podílel, dostal necelých pět měřic půdy“, přitom k přesnějším formulacím vede už jen interpretace indikační skici Bylnice z roku 1828, jejíž některé části jsou reprodukovány na s. 54–57), nebo nepřesné označování osady jako vesnice (například s. 32). Škoda, že nebyl věnován prostor i dnešní podobě památkově chráněných objektů (včetně chlebové pece), ale třeba také reprezentativnímu hrobu Schreiberů na brumovském hřbitově, který je dnes ovšem bohužel ve smutném stavu.

Autorkou druhé části, věnované přírodě, je Lenka Plevová, která mohla vycházet i ze své čerstvě obhájené diplomové práce postavené na floristickém výzkumu této partie Vlárského průmysku. Plevová se postupně zabývá geologií, botanikou a zoologií, kratší kapitolku pak ještě věnovala jelenářské oblasti Vlára. Text působí čtivě, a to i díky zajímavostem, které jsou k informacím o výskytu některých rostlin a živočichů připojovány. Takové zajímavosti ostatně vhodně zpestřují i popisky doprovodných fotografií. K těm bych si ale dovolil drobnou připomínku: měly by být pořizovány v daných lokalitách. Chápu, že pořídít snímek vzácného a kriticky ohroženého sekavčíka horského (s. 96) je mimořádně těžký úkol. Ale vydra? Nebo modranka karpatská?

A neodpustím si ještě jednu poznámku k textu. Plevová opakovaně upozorňuje na nevhodné současné postupy a situace, v důsledku ohrožující flóru a faunu regionu. Takovou dikci vítám. Ale

Edice Soláň

– příspěvek k portrétům Valašska a Kysuc

Dalibor Malina

jen těžko mohu přijmout nekonfliktní hodnocení někdejší péče o krajinu. Na s. 72 čteme: „*I přesto, že byly v minulosti lesy dlouhodobě obhospodařovány, zachovaly si více méně původní složení stromových porostů.*“ S. 88: „*Krajinný ráz Sidonie se od založení skláren příliš nezměnil, ale v současnosti můžeme pozorovat proměnu biodiverzity v oblasti, která souvisí s úpadkem tradičního zemědělství.*“ Nejvýrazněji pak zní takový tón v závěru (s. 114): „*Po příchodu prvních usedlíků do osady se její biota postupně obohatila o další rostlinné a živočišné druhy. Z přírodního dědictví, které nám zde zanechali naši předchůdci, bychom se mohli my i naše pokolení těšit po další stovky let.*“ Kdy a kde končí nedotknutelnost jaksi romanticky idealizovaného světa „našich předků“? Roční spotřeba bukového dřeva pro tavení skla dosáhla v polovině 19. století asi 4600 m³ ročně, píše Pavel Mašláň. To je samozřejmě jen část někdejšího lesního managementu, řečeno dnešním slovníkem, vzpomenout můžeme i masivní „ústup“ jedle. Jak by tehdejší péči o les, průvodní jev provozu skláren, ekologové hodnotili, kdyby se s ní setkali dnes? – Ostatně, když autorka vstupuje do minulosti, zmáhají ji neadekvátní zobecnění. Například na s. 67 vykáčené plochy lesa nechává využívat „*kopaničáři jako pole, vznikly z nich louky, pastviny, zahrádky či plochy pro stavbu nových příbytků*“. Nebo na s. 88: „*Při rozmachu skláren ve Sv. Sidonii v 19. století vlastnila každá rodina malé pole pro pěstování zemědělských plodin, každý sedlák měl nějakou tu kravku, kozu či pár koní. Dobytek spásal na pastvinách trávu, louky se kosily ručně (...).*“

Co čtenář bude jistě postrádat, je alespoň jednoduchá mapa osady s vyznačením základního místopisu: komunikací, toku Vlárky a míst, kde byla stará huť, kde jsou Kopanice, Bočky, Kobyílí hlava, území přírodní památky Sidonie či bývalý lom. Vhod by přišla i jakási vizitka, která by například zpřehlednila vývoj názvu osady nebo její správní postavení.

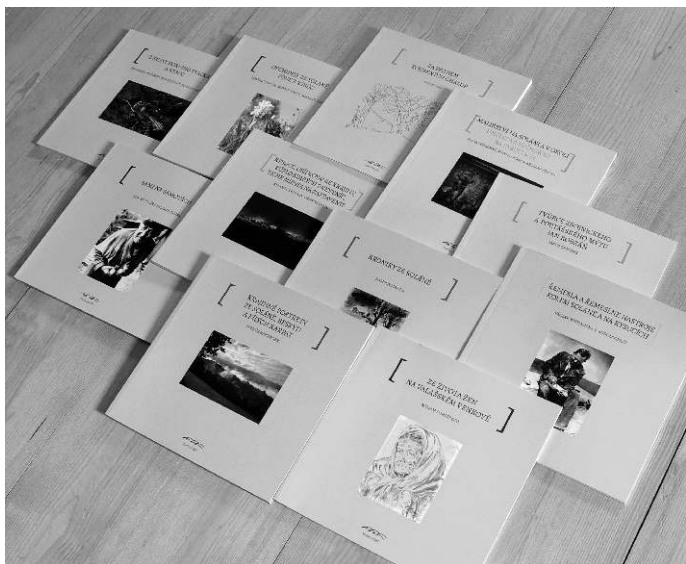
Lze také litovat, že kniha neměla pečlivější redakci. V textu zůstalo poměrně dost chybiček, ať už to jsou překlepy, nedůslednosti v podobě užívání jména „*Jan Baptista Illsházy*“ vedle Jan Křtitel (s. 15), opakované jmenování firmy „*J. Schreiber a Neffen*“ (nejde přece o příjmení, takže buď píšou & či und, nebo překládám J. Schreiber a synovci) nebo poklesky pravopisné (zvláště velká písmena a interpunkce, ale také i/y), gramatické (skloňování, ale na straně 19 i shoda přísudku s podmětem) a stylistické.

Petr Odehnal

Jedno ze zastavení letošních 15. Malířských cest kolem Soláně, na Zvonici, patřilo publikační činnosti – uvedení realizace projektu Edice Soláň, jedenácti sborníků, tematicky se vztahujících k historii a současnosti Soláně a jeho okolí, oblasti Kysuc a životu obyvatel v těchto oblastech. Patnáct autorů (Rudolf Gerát, Robert Goláň, Milada Fohlerová, Zdeněk Hartinger, Jakub Chrobák, Jaroslav Jurčák, Pavel Kotrla, Jiří Langer, Dalibor Malina, Václav Michalička, Milan Mazúr, Jan Pavelka, Karel Pavelka, Alena Podzemná, Jaroslav Velička) v nerozsáhlých, graficky jednoduše a vkusně řešených sbornících o 40–80 stranách (Pavel Kotrla) rozpracovalo témata přibližující charakter krajiny, architekturu oblastí a způsob života a práce lidí, kteří je obývali, zaznamenali události a paměť míst, připomněli uměleckou, zejména malířskou reflexi krajiny, zvyků a tradic a zachytili stručně jejich flóru a faunu. Projekt, podpořený evropským grantem a realizovaný ve spolupráci s řadou organizací a institucí, se tentokrát nesoustředil pouze na území Valašska, ale otevřel prostor k sousednímu Slovensku, do krajiny, obcí a měst na Kysucích, kde je v mnoha směrech patrná vzájemná blízkost a příbuznost kulturních projevů jak materiálních, tak duchovních.

Vcelku střídmě textově vybavené sborníky doplňuje bohatý obrazový materiál v podobě historických dokumentů, dobových fotografií, uměleckých reprodukcí, ale i autorových kreseb, jak je tomu například v publikaci nazvané *Za prahem roubených chalup*, jejímž autorem je známý etnograf, a jak se ukazuje, i talentovaný kreslíř Jiří Langer. Autoři jiného ze svazků – *Sami na samotách* – Robert Goláň a Dalibor Malina se pokoušejí vybočit z hranic faktografie, historických směrů a orientací k zachycení atmosféry starého Valašska. Golánovy sugestivní fotografie osamocených Valachů na usedlostech, s nimiž je dodnes možné potkat se v krajině, doplňují lyrické texty Malinovy a posouvají tak autorské vidění za hranice informativního sdělování k ambicím umělecky zachytit svět minulosti a jeho trvalých, pozitivních hodnot. Jakub Chrobák ožívuje ve sborníku *Tvůrce zbojnického a portátského mýtu Jan Kobzáň* obraz zbojnického Valašska a s respektem a porozuměním básnický interpretuje umělecké vidění Kobzáňovo, tvořící přitažlivou a sugestivní vrstvu nad všední a mnohdy tvrdou a krutou realitou. Cenné a bohaté informace o malířství a umění přináší historička umění Alena Podzemná ve sborníku *Malířství na Soláni a v okolí*, který má ve druhé části této publikace slovenský ekvivalent s názvem *Umelecká súčasnosť na Kysuciach*, jehož autory jsou Rudolf Gerát a fotograf Jaroslav Velička (mimořadně autor nejkrásnější slovenské knihy za rok 2010 – Kysuce). Umělecká témata doplňuje sborník *Kroniky ze Soláně* (z kronik na Čartáku a kronik malíře a spisovatelky Podešvových). Preciznost práce uváděných autorů je téhož rodu jako přístup k přírodovědným tématům, jejichž zpracování je dílem Jaroslava Jurčáka (*Orchideje ze Soláně, Vône z Kysúc* – autoři slovenské části, obdobně jako u dalších částí projektu, jsou R. Gerát s J. Veličkou) a Jana a Karla Pavelkových (*Z fauny Horního Vsacka a Kysuc*). Blízko k životu lidí v minulosti má poutavě vyprávěné téma Milady Fohlerové (*Ze života žen na valašském venkově*), Václava Michaličky a Rudolfa Geráta (*Řemesla a řemeslné nástroje kolem Soláně a na Kysucích*). Do slovenského kraje, na Kysuce, nás zavádí samostatný sborník *Kysuce, osídľovanie krajiny, kúzlo starých dreveníc, tiché miesta na zastavenie* autorů Rudolfa Geráta a Jaroslava Veličky. *Krajinné portréty ze Soláně, Beskyd a Bílých Karpat*, textově uvedené Pavlem Kotrlou, připomínají obrazově nejkrásnější místa s pohledy na panoramata kopců a hor těchto turisticky přitažlivých oblastí.

Práce na sbornících Edice Soláň, která navazuje na reprezentativní publikaci *Kulturní dědictví Soláně*, která vyšla v roce 2012, ukázala, že Valašsko má, a to i mezi mladými lidmi, řadu zaujatých autorů a odborníků zajímajících se o jeho minulost, autory, kteří se specializují na konkrétní témata z jeho historie, na jeho tradice a folklor. Pro budoucnost to znamená mnoho. Odkrývá se zde bohatství generačních východisek pro konfrontaci se

■ **Edice Soláň** – jedenáct sborníků, tematicky se vztahujících k historii a současnosti Soláně a jeho okolí, oblasti Kysuc a životu obyvatel v těchto oblastech. (Foto P. Kotrla, 2014)

současností, postupně a stále zřetelněji se zde vyznačuje a potvrzuje materiální a duchovní rastr utvářející originální charakteristiku obrazu světa, ve kterém žijeme a který je nám tak blízký. Objevujeme jeho přesah na východ ke Slovákům a na jih k Bílým Karpatům, do míst, kde se sice vzdáleněji, ale přesto stále slyšitelně ozývají fráze valašské lidové písně a v pracovním rytmu i tanci se ohlašují pohyby a gesta vytěžená z dávné minulosti.

ohlédnutí

Patnáct let Malířských cest kolem Soláně

Dalibor Malina

Někdy na počátku léta roku 2000 jsme se sešli pod lípou na zahradě Hofmanova ateliéru na Soláni. Bylo nás kolem dvaceti. A byly to necelé dva roky od úmrtí malíře Karla Hofmana, který toto místo pod mohutným stromem s pohledem na velkou borovici před vchodem do domu miloval. Tehdy jsme tu seděli v jakési novodobé pietě, v síti proplétajících se hlasů, a vzpomínali na malíře ze Soláně, na čas, kdy každá z návštěv tohoto kopce nad Karlovicemi byla jaksi sytější a barvitější než každá jiná poté, kdy už nebylo možné setkat se s malířem a jeho přáteli na živo, ve vzpětí a prožitku mimořádných chvil. A možná proto, že jsme všechno kolem takto cítili, rozhodli jsme se založit Kruh přátel Karla Hofmana. Vzpětí přišel nápad konkretizovat tyto pocity a léty vybudované vztahy k dílu soláňských mistrů (náš obdiv vedle Karla Hofmana patřil také Františku Podešvovi, Janu Kobzáňovi a Aloisu Schneiderkovi) v každoročních návratech k jejich obrazům, ale i zdrojům a inspiracím, ze kterých vzešly, z často velmi niterných vazeb k přátelům a prostředí, s nimiž se pojily. Nápad každoročně podnikat v jednom odpodledni cestu do hor za vcelku ojedinelým cílem: potkávat se s metaforami

a prožitky často ryze intimními, vedle toho kontrastně za scelujícími, sjednocujícími pohledy na život, realitu, za hledáním smyslu, který začíná někde v jádru stále ztajeného, navzdory sebevědomí moderního člověka doposud nevykřičeného světa. Nazvali jsme toto v zásadě nejednoduché putování Malířskými cestami kolem Soláně. Letos měly Malířské cesty své půljiubilium, poslední červnový víkend proběhl už jejich 15. ročník.

Toto dění na Soláni, ano, dění, nikoliv akce, která začne, skončí a brzy odezní, toto svým obsahem velkolepé lidské svědectví se mělo stát a stále chce být osobitým prorůstáním časem, naší novodobou historií, jeho trvalou a odvažují se říci nezbytnou komponentou jeho plynutí. Za léta existence Malířských cest jsme uspořádali na 50 výstav, mezi nimiž měly místo i výstavy konfrontační, setkání s četnými valašskými nebo Valašku blízkými autory, srovnávací pohledy generací na svět a místo člověka v něm, pohledy žánrově rozmanité, odkazující k širokému kontextu, jehož rozpětí a prostor soláňské inspirace vyznačují. A prostor je to, jak věříme, stále bohatší a hodný obdivu.

Setkávání na Soláni bylo brzy obohaceno o sochařská sympozia, která v prvních letech měla charakter tvůrčích dílen, později pak ve spojení s programem Zvonice na Soláni otevírala možnosti propojení sochařského umění s tvorbou a dotvářením prostředí na Soláni, posílení poznávacích a naukových cílů. Potkalo se zde za uplynulá léta více než sto umělců, nepočítaje v to ty, kteří se podnětně účastnili těchto setkání jako návštěvníci, hodnotitelé a kritici soláňských kulturních událostí. Podařilo se nám dát knižní podobu významným valašským umělcům v monografii Iliji Hartingera, knize o Karlu Hofmanovi, zdrojích jeho tvorby a rodinném zázemí, vsetínském moderním sochaři Miroslavu Machalovi a v plánu jsou publikace další, například o bratřích malířích Schneiderkových. Sdružení pro rozvoj Soláně už na letošních cestách představilo další z edičních iniciativ, která nepochybně přispěje k rozpoznávání hodnot a impulsů, jež jsou latentně přítomny na tomto ne-rozsáhlém kousku země, kterým je Soláň a jeho okolí.

Výtvarné umění, a ukazuje se, že také publikační činnost, vstoupily jako výrazné akcenty do oživení atmosféry na Soláni i v oblastech tradičně s kulturou a zábavou spojených, do aktualizace událostí tzv. valašského roku, a to mnohdy s funkcí korekce stereotypně a dlouhodobě interpretované valašské kultury jako idylického rozmaru předchozích generací. To všechno se samozřejmě dělo a děje za přítomnosti zaujatých a oddaných lidí, z nichž bych rád připomněl práci akademické sochařky Marcely Vajceové-Hofmanové pro Památník malíře Karla Hofmana a Ateliér U Hofmanů, který provozuje, činnost Sdružení pro rozvoj Soláně a neobyčejnou, až zázračnou schopnost jeho předsedy, architekta Jiřího Kotáska, materiálně zajistit činnosti Zvonice, kterou architektonicky navrhl a podílil se rozhodujícím způsobem na její činnosti. S uznáním je třeba připomenout spolupráci s Karlovským muzeem a zejména někdejšíms horským hotelem Biocel, později Koh-i-noorem, a jeho dlouholetým nájemcem panem Karlem Růčkou. A s nimi i s okruhem sympatizantů a pomocníků, vystupujících umělců a souborů na jednotlivých kulturních akcích.

Po 15 letech kulturní činnosti na horách víme, jak obtížné je probouzet vše, co kdysi mělo ve svém základu sílu osobního prožitku, všeobecně uznávaný společenský kredit. A co tu žije s námi jako vzácné dědictví čekající na aktualizaci v klimatu nepředpojatého porozumění, v přehlednosti tendencí a živých teoretických interpretací.

V dnešním zrychleném běhu světa čtrnáct let a patnáct nepřehlédnutelných kulturních událostí, pořádaných v této době, zakládají už jistou tradici. Vzrůstající zájem účastníků cest za výtvarným uměním do kopců, do míst, která zjitřila duši uměleckých osobností, které zde žily nebo sem za inspirací přijížděly, ukazuje na trvalou potřebu člověka dotýkat se světa umění, být v kontaktu s věcmi probouzejícími intenzivně a mnohdy i provo-

■ Marcela Vajceová-Hofmanová a Dalibor Malina v amfiteátru Ateliéru u Hofmanů před zahájením 15. Malířských cest (Z fotoarchivu autora příspěvku)

kativně naše vnímání, povzbuzují naše uvažování o jejich smyslu, odkrývají ony těžce definovatelné obsahy našeho vědomí, které nás zahlcují, zaplavují obdivem a přivádějí k branám duchovního vytržení.

Naše soustředění na umění Soláně a kolem Soláně, i cesty, které s ním podnikáme, nám přinesly novou zkušenost v pohledu na biografie umělců, kteří zde tvořili, ale i na jejich současné pokračovatele, na jejich tvorbu, umělecký vývoj, jeho proměny a vlivy, peripetie nabízející tematická obohacení i formální pestrost. Byly to, věřím, také Malířské cesty, které nabídly komplexnější pohled na dílo, zejména pak uzavřené dílo čtyř malířů ze Soláně – Františka Podešvy, Aloise Schneiderky, Jana Kobzáně a Karla Hofmana, kteří od konce třicátých let do konce devadesátých let minulého století sytili prostředí, které nás obklopuje, uměleckými významy a atmosférou jisté velikosti a vznešenosti. Otevřely se jejich pozůstalosti, odkryly vztahy a vazby k přátelům a okolí, dostaly se na světlo doklady a dokumenty o jejich uměleckém uvažování, o jejich postojích, dříve vědomě, programově či nevědomě přehlížených společenských a politických souvislostech spojených s jejich dílem.

Je přínosem Malířských cest, že rozšiřováním a myšlenkovým otevřením přístupu k umění čtyř malířů ze Soláně, a nepochybně tomu tak bude i u jejich následovníků, došlo k odklonu od strnulé, statické věrnosti někdejší zakonzervované podoby takzvaného „života a díla valašských umělců“, která je vtěsnává do nelichotivých poloh provinciálního, takzvaného regionálního umění. Posílení novými zkušenostmi z kontaktů s díly Valachů, která nám představují v ostřejším světle i Malířské cesty, spatřujeme jejich umělecký projev i odkaz, a to s hrdoostí, v daleko širším dějinném kontextu.

Když se Karel Hofman díval z okna jídelny svého domu na svůj nejkrásnější obraz, linii Javorníků a plastickou barevnost hmot lesů, stálo to za to. Stálo to za to vyjít tomuto světu vstříc, žít a tvořit na Soláni a vydržet to čtyři desítky let. Obraz tohoto vytržení přežíval v jeho nitru po celý tento čas. Lze si jen přát, aby hodnota tohoto obrazu měla v našem světě své trvalé místo, aby v síle prožitku, který dokáže zprostředkovávat jen umění, dokázala zpřítomňovat povědomí o cestách, které prošlapávaly v krásném prostředí valašských kopců celé generace.

Valašské Vánoce voní dřevem

Ivana Ostránská

O tom, že tomu tak skutečně je, snad málokdo pochybuje – řezbáři dlouhé měsíce před nejkrásnějšími svátky v roce berou do rukou dláta, aby ve figurkách darovníků, Svaté rodiny i zvířat oživilo v rozličných betlémských krajínách příběh o narození Páně, vdechli jim život a zpřítomnili kouzlo oné dávne Svaté noci.

Ulivem rekatolizace nacházely již v první půli 17. století betlémy své místo v řadě našich kostelů, až zákaz císaře Josefa II. vystavovat jesličky v kostelech se stal naopak impulsem pro jejich rozšíření mezi prostý lid. Za otce jesliček je považován sv. František z Assisi (1182–1226), který Léta Páně 1223 vysluhoval půlnoční mši v italském Grecciu v jeskynní kapli před instalovanou scénou Narození Páně, kde nechyběla ani živá zvířata. V českých zemích se první jesličky objevují společně s jezuitou v 16. století, a sice při kostele sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Z velkých chrámů do českých domácností byly vytlačeny josefínskými reformami, kdy je císař zakázal stavět v kostelech, neboť v nich viděl nedůstojné dětské hračky. Vánoční oslavy se díky tomu až do rozvoje obliby stavění vánočního stro-

■ Betlém Romana Mikuše na nádvoří vsetínského zámku
(Foto M. Fohlerová, 2013)

Krás v dřevě ukrytá

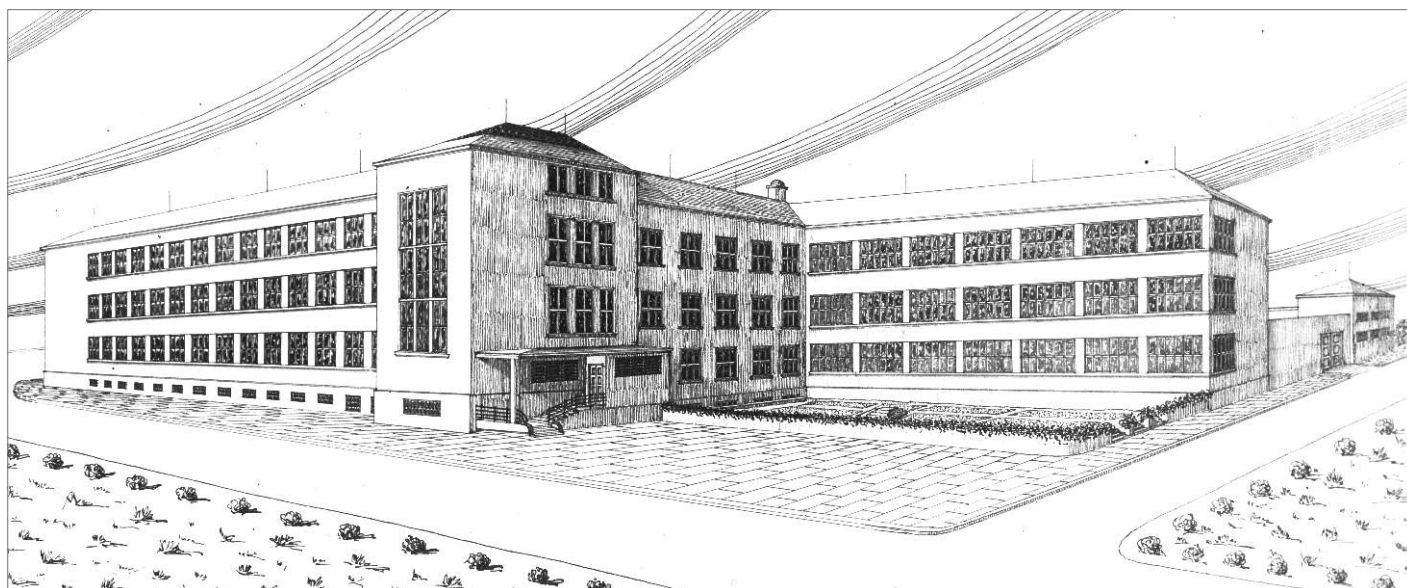
Ivana Ostřanská

mečku soustředily kolem velkých betlémů i skromných malých jesliček, ať už z rukou profesionálů, tak i neškolených samouků. Na výrobě se často podíleli všichni členové rodiny, kteří však Ježíšovo rodiště nikdy nenavštívili, a v českých jesličkách se tak snoubí fantazijní svět pohádkových krajín s obrazy Sváté rodiny, Tří králů, pastýřů i darovníků, kteří na sebe často berou podobu tvůrcových současníků.

No a vzhledem k tomu, že náš časopis držíte v rukou pravděpodobně v adventním čase, na co jiného Vás do muzea pozvat, než na vánoční výstavu? Vůni starých časů k nám můžete přijít nasát od 1. adventní neděle až do 11. ledna 2015. Hned ve vstupních prostorách zámku se můžete těšit na největší exponát – dřevěný betlém od pana řezbáře Romana Mikuše ze Vsetína. Vystaveného betléma se mohou návštěvníci nejen dotýkat a procházet jím, ale na všudypřítomných dřevěných zvířátkách se mohou děti také „povožit“. Jeho výslednou podobu však v doprovodné fotografii nehledejte, neboť snímek pochází z loňských Vánoc na vsetínském zámku. Jak však bude vypadat betlém meziříčský, který se v době vzniku tohoto časopisu také teprve rodí pod šikovnými rukama pana Mikuše, je i pro nás zatím tajemstvím. Přijdete se podívat?

Letošní zimu bude zámek Kinských ve Valašském Meziříčí vonět dřevem, a to doslova. Kromě monumentálního vyřezávaného betlému ve vstupním foyer se návštěvníci mohou kochat již od 6. listopadu ve výstavních sálech v 1. patře i jinými exponáty. K připomenutí 140. výročí založení „Odborné školy pro rýsování a vzorkování spojené s učebními dílnami pro stolářství, dřevořezbářství a soustružnictví C. k. ministerstva obchodu ve Valašském Meziříčí“ zde totiž bude až do 15. února 2015 k vidění to nejkrásnější, co tato instituce, známější pod označením dřevařská škola, dala za celou dobu své existence nejen našemu městu, ale i kultuře a výtvarnému umění. Nečekejte od ní proto žádná strohá historická data, ale spíše oslavu jejího významu jako nositelky výtvarné tradice a kultury Valaška. Také připomíná, že škola zde nevznikla roku 1874 z náhlého popudu obyvatel Valašského Meziříčí, jak bývá občas prezentováno, ale byla nedílnou součástí promyšlené koncepce vznikajícího odborného školství v Rakousku-Uhersku. V rámci výstavy se tedy můžete těšit například na nejvýznamnější dochované realizace pedagogů i absolventů školy včetně bohatého fondu učebních pomůcek, které se dochovaly ve sbírkách našeho muzea. K nejcennějším vystaveným exponátům patří například nábytkové vybavení budovy dřevařské školy z 30. let 20. století, navržené architekty, kteří tehdy na škole působili, a vyrobené v dílnách dřevařské školy. Národní památkový ústav v současné době připravuje prohlášení tohoto nábytkového souboru za kulturní památku.

Sami návštěvníci se mohou snadno vžít i do role dávných studentů dřevařské školy a usednout do školních lavic v "učebně" plné dřevěných a sádrových předloh, vyzkoušet si práci sochaře i posoudit řeholi studentů řezbářského oddělení, se kterými proniknou do tajů jednotlivých fází zrodu sochy. Všudypřítomné školní pomůcky a předlohy, zasílané na školu z C. k. uměleckoprůmyslového muzea ve Vídni, pak dokreslí atmosféru této před 140 lety vzniklé instituce, jejíž tradice je ve Valašském Meziříčí díky své pokračovatelce, Střední průmyslové škole stavební, stále živá.

Na sklonku 20. let 20. století se dřevařská škola po dlouhých letech konečně stěhovala do vlastní budovy, navržené arch. M. Lamlem. Zde po transformaci na Střední průmyslovou školu stavební sídlí s hrdostí dodnes. (Fotoarchiv MRV)

Muzejní edukace v praxi aneb Učení hrou

Jitka Slezáková – Bohdana Orlová

Dnes již pro naplnění poslání muzea nestačí jen instalovat výstavy a expozice. Jedním z dnešních hlavních úkolů je mimo jiné jejich začlenění do vzdělávací soustavy. Muzea mohou odpovědět na měnící se potřeby lidí právě tím, že naleznou své místo v učící se společnosti 21. století, v níž se vzdělání a informace stávají klíčovým kapitálem. Dnešní muzeum se proto stalo jednou z nejvýznamnějších edukačních institucí, jejíž výchovně-vzdělávací funkce se dostává oprávněně stále více do popředí zájmu. Toto poslání naplňuje také Muzeum regionu Valašsko, které se snaží optimálně propojit vztah mezi učením a kulturou. Letitou prací s dětmi a mládeží prokázalo, že klasické muzejní expozice by měly být vždy provázeny vzdělávacími aktivitami, přizpůsobenými různým učebním stylům i věkovým skupinám návštěvníků. Zapomínat proto nesmíme ani na návštěvníky, kteří již školním lavicím dávno odrostli. Také ti navštěvují výukové programy, což je jeden z mnoha střípků, kterým se muzeum zapojuje do celoživotního vzdělávání.

Výukové programy

Nutností moderního muzea je realizace výukových programů, které se zaměřují na výchovu a vzdělávání v oblastech stěžejních pro danou instituci. Naše muzeum se tak v plné míře věnuje regionálním přírodovědným a společenským tématům, která vždy zasazuje do širšího kontextu dané problematiky. Pro návštěvníky všech věkových kategorií realizuje výukové programy, jejichž cílem je představit nový model vzdělávání ve specifickém muzejním prostředí. Jejich jedinečnost je nezastupitelná – spočívá v bezprostředním setkání s autentickými sbírkovými předměty, se kterými se návštěvník jinde nesetká, nemůže si je tak osahat, procítit jejich osud a nechat zaznít jejich příběh. To všechno v zámeckém prostředí poboček ve Vsetíně, Valašském Meziříčí, Lešně u Valašského Meziříčí a také v Hvězdárně Vsetín. Muzeum se snaží vytvářet optimální materiální a sociální prostředí zejména pro dětské učení. Programy často probíhají přímo ve výstavách a expozicích, k dispozici jsou navíc ve všech objektech prostory zaměřené přímo na edukaci. Některé programy probíhají i v terénu – například v zámeckých parcích, které jednotlivé pobočky obklopují.

Žáci tak mají jedinečnou příležitost vyrazit za brány školy a vzdělávat se v novém, inovativním prostředí. Společným jmenovatelem aktivit, jež by měly probíhat ve škole i v muzeu, je poznávání – vždyť do muzea děti zveme, aby poznávaly a učily se. Základem přípravy jakéhokoliv lektorského programu je proto využitelnost daného tématu k rozšíření výuky. Při práci v expozici nechybí rozvaha nad obsahem výstavy a způsobem interakce s expo-

náty. Na rozdíl od učebnic a školních pomůcek jsou právě muzejní exponáty smyslově živějším značením skutečnosti, na niž odkazují. V neposlední řadě přitahují také svým atraktivním vzhledem. Díky nim se mohou návštěvníci během programu lépe seznámit s danou skutečností, čímž dochází k lepší fixaci vjemu. Snažíme se především o to, aby byly expozice co nejvíce živé. Slova jako nesahat, nevstupovat, nesedat již dávno neplatí. Výstavy jsou naopak doplněny o řadu interaktivních herních prvků pro děti i dospělé.

Lektorské programy všech čtyř poboček Muzea regionu Valašsko jsou určeny především žákům mateřských, základních i středních škol, ale i dalším návštěvníkům z řad veřejnosti, jako jsou například rodiny s dětmi nebo senioři. Rozšiřují a zpestřují jejich poznatky z přírodovědných, společenských a uměleckých oborů. Využívají muzejních výstav a expozic, interaktivních herních prvků a moderních výukových metod. Jsou vytvořeny v návaznosti na Rámcový vzdělávací program, podporují rozvoj klíčových kompetencí a naplnění průřezových témat.

Popularita výukových programů muzea pro potěchu všech neustále stoupá – nyní tvoří již čtvrtinu veškeré návštěvnosti. Nabídka lektorských programů je výsledkem spolupráce s pedagogy místních škol založené na oboustranné profesionalitě a vstřícnosti a na vytváření nové strategie vzájemné spolupráce. Nejen že tak programy dovedou zohlednit specifické potřeby a nároky návštěvníků muzea, důležitá je rovněž využitelnost daného tématu k rozšíření výuky. Programy pak přinášejí překvapující, zajímavé informace a zkušenosti, baví a přitom provokují k přemýšlení a pochopení historických i přírodních dějů, jejich příčin, souvislostí i důsledků.

Pozice muzejního lektora

Snahou Muzea regionu Valašsko je zapojit dětského návštěvníka co nejvíce do děje, zprostředkovat mu ojedinělý zážitek a zkušenost, na základě kterých si osvojí nové poznatky, utřídí vědomosti a upevní hodnotové orientace. Jelikož se jedná o regionální muzeum, je jeho snahou rovněž probudit v dítěti zájem o místo, ve kterém vyrůstá, posílit v něm pocit sounáležitosti s rodným regionem, kulturní, historické i ekologické povědomí, které je třeba neustále zvyšovat.

K plnění edukačního cíle muzea slouží v neposlední řadě také pozice muzejního lektora, který má za úkol děti danou problematikou provést. Měl by umět dobře a rychle zanalyzovat míru znalostí u návštěvníka a přizpůsobit tomu svůj výklad. Při tvorbě výstav a programů je nezbytné, aby bral zřetel na věkovou kategorii návštěvníků, jejich zájmy, poznatky i sociální postavení ve skupině. Neméně podstatný je kladný vztah k dětem a ochota učit se neustále něčemu novému.

Práce muzejního lektora by měla být pokud možno co nejpřístupnější a nejjasnější pro všechny skupiny návštěvníků, jelikož muzea se mají stát institucí, kterou bude ráda navštěvovat odborná i laická veřejnost. Všechny muzejní aktivity musí být na odborné úrovni, mít předem promyšlený průběh a cíl programu, postupovat podle didaktických zásad a nesmějí obsahovat faktografické chyby.

Příklady z praxe

Prostory pro edukaci v objektech Muzea regionu Valašsko mají různou podobu – v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí je zámecká herna a nově rozšířené environmentální středisko Modrásek. Věž vsetínského zámku nabízí kromě výhledu i expozici Příroda hrou, která je obohacena o mnohé exponáty přírodnin a zvířat, z nichž nejslavnější je Míša z Brodské. Součástí výstavy jsou populárně-vědecké filmy, naučné počítačové hry a digitální

■
**Tradiční Den Země probíhající
 v parku u zámku Kinských
 ve Valašském Meziříčí**
(Foto T. Kašpar, 2013)

■ ■
**Pohádková prohlídka
 zámku Lešná
 v sálu s barokní podlahou**
(Foto J. Slezáková, 2013)

■ ■ ■
**Kutí kosa si děti měly možnost
 vyzkoušet na výukovém
 programu Od zrnka ke chlebu.**
(Foto B. Orlová, 2014)

projekce. Od roku 2005 tu funguje také tvůrčí dílna Pastelka. Na děti se pamatovalo i při rekonstrukci zámku Lešná u Valašského Meziříčí. V expozicích mají k dispozici interaktivní panely a naučné hry, ať už klasické nebo počítačové. Nejvíce času tráví ve vybavené přírodovědné herně, nabízející speciální výukové materiály a pomůcky. Ve všech objektech muzea působí environmentální středisko Modrásek.

Přibližme si, jak vypadá například program o stromech. V herně zkoumáme stromy prostřednictvím řezu třístaleté jedle. Tvary listů poznáváme hmatem pomocí vyřezaných vzorků, pupeny pod lupou. Kůru si osaháme při výtvarné činnosti – technikou frotáže si každý vytvoří svůj vlastní kůrtisk. Pojem potravní pyramida si procvičíme na magnetické tabuli s obrázky. Množství malých dvířek v modelu dubu skrývá život pod kůrou. Některé procesy a zákonitosti si znázorníme hrou. Nejlépe venku, pokud počasí dovolí. Závody okřídlených semínek, buď pevný jako strom, boj o živiny, fotosyntéza v praxi nebo vstávej, semínko – to jsou jen některé z nabízených aktivit. Vzhledem k rozsáhlosti tématu stromů je program sezónně rozlišen na chladné a teplé roční období.

Tak jako se přírodovědné programy o stromech rozšiřují z herny do zámeckého parku, obohacují se programy tematického okruhu člověk a jeho svět o nahlédnutí do zámeckých pokojů. Původní mobiliář, obrazy a vybavení poskytují dostatek podnětů pro dětskou mysl. Patří mezi ně i drobné doplňky, vytvářející dojem zabydlenosti. V zámku Lešná nenajdete mnoho muzejních vitrín. Komnaty vypadají, jako by si zámecký pán jen na chvilku někam odskočil. A jeho roli snadno přebírá lektor. Může i mírně manipulovat s exponáty, čímž upoutá pozornost právě na to, co potřebuje.

Program o dřevu například začíná v dámském salonku, kde je intarzovaný barokní sekretář a šperkovnice. Skupinu vede lektorka v roli hraběnky Kinské. Děti jí radí, kam si má uložit své šperky, dopisy a další rekvizity. Jenže paní hraběnka je zapomnětlivá. Nepamatuje si, kam které věci dala. Zorientuje se teprve s pomocí dětí a obrazců ve dřevě. Děti detaily zaujmou, prohlédnou si je zblízka a z dřevěné skládačky vytvoří intarzované obrazce. Nejdříve podle šablony, následně dle vlastní fantazie. Teprve poté se děti seznámí s vlastnostmi a zpracováním dřeva v přírodovědné expozici.

Mezi nejoblíbenější programy patří kostýmované prohlídky zámeckých pokojů. Pro malé děti pohádkové, pro velké oživlá historie. Děti jsou vnímavé, dovedou žasnout a všimají si jiných věcí než dospělí. Programy pro školy tyto schopnosti zohledňují a využívají. Některé exponáty k tomu přímo vybízejí. Jak nejlépe poznat nástrojný obraz? Dospělí při běžné prohlídce zvednou hlavu a vyslechnou vyprávění průvodce. Děti si během lektorského programu pohodlně lehnou na záda, aby viděly obraz ze stejné perspektivy jako jeho tvůrce. Popisují postavy a samy rozvíjejí jejich příběh. Lektor má funkci moderátora.

K odkazu Josefa Sousedíka

O muzejní edukaci, aneb když škola a muzeum jsou partneři

Dříve bylo zvykem doplňovat programy pro školy pracovními listy. Žáci měli po skončení, nebo dokonce v průběhu prohlídky zodpovědět otázky podle výkladu průvodce. Taková praxe se podobá školnímu vyučování. Návštěva muzea nebo kulturní památky zprostředkuje poznání jinak. Pracovní listy proto dnes tvoří jen doplněk programu. Děti si místo popsaného papíru odnášejí zážitky, osobní zkušenost a motivaci k dalšímu poznávání přírody, historie a světa kolem sebe.

Programy Muzea regionu Valašsko nabízejí příjemné, přátelské prostředí, zajímavý zážitek i zábavu. Neváhejte proto a přijďte je vyzkoušet na vlastní kůži!

Jak se „vaří lektorák“

Lektorský program neboli „lektorák“ je neustálý proces. Základní suroviny tvoří muzejní sbírky, Rámcový vzdělávací program pro školy, věk a složení dané skupiny, odbornost, osobnost a zkušenosti lektora a v neposlední řadě rozpočet. Vše smícháme dohromady podle požadovaného tématu. Polotovary dáme ochutnat kolegům a blízkým. Zapracujeme připomínky a hotový produkt naservírujeme první skupině. Zjistíme nedostatky. Poučíme se, provedeme úpravy. Rušivé přísady odebereme a okořeníme jinými. Předložíme další skupině a sledujeme účinnost změn. V obměnách pokračujeme podle potřeby.

Nejméně změn je třeba v lektorských programech, které jsou v dlouhodobé nabídce instituce. Obvykle souvisí se stálými expozicemi a jsou prověřeny několikerým opakováním. Do této kategorie patří i programy k výročním obyčejům, jako jsou Velikonoce nebo Vánoce, které prochází změnami pouze v návaznosti na konkrétní dané téma výstavy. Základ tradic je však už z jejich povahy neměnný.

Do druhé skupiny patří programy k aktuálním krátkodobým výstavám. Kostra doprovodných programů sice zůstává podobná, na lektora jsou však kladeny nároky poměrně rychlého střídání odbornosti. Ze znalce historických kostýmů se druhý rok stane loutkář, který se následně promění v cukráře nebo hodináře.

Co se v pozici lektora asi nemění, je tedy ochota se neustále učit a v neposlední řadě také velká míra hravosti a kreativity. Těmi nahrazuje chybějící a cenově nedostupné přísady. Úplně z vody se ale vařit nedá. Proto patří dík osvětleným milovníkům kultury a partnerům.

Jitka Slezáková – Bohdana Orlová

Nad šálky čaje a kávy: diskuse PhDr. Jaroslavy Ševčíkové (učitelky dějepisu) a Mgr. Pavla Mašláně (muzejního kurátora a historika) o inspirativní osobnosti Josefa Sousedíka.

Učitelka: Josef Sousedík je poměrně významná osobnost moderních dějin. Dočetla jsem se, že se mu přezdívalo „Edison z Moravy“ a byl ve své době považován za geniálního vynálezce a podnikatele, továrníka formátu Tomáše Bati; bylo mu uznáno přes dvě stovky světově platných patentů v oblasti elektrických pohonných strojů. Navíc poté, co jsem se seznámila s jeho životopisem, se domnívám, že to byl také velký vlastenec a bojovník za svobodu v době 2. světové války; v roce 1944 byl při brutálním výslechu na gestapu zabit.

Řekněte mi, proč se o něm do roku 1989 na Vsetíně vůbec nemluvílo a proč se o něm dodnes tak málo ví?

Muzejník: Nemluvílo se o něm proto, že byl nepohodlný za minulého režimu. Nezapadal totiž do „komunistického černobílého vidění světa“, kde kapitalista a továrník byl bezskrupulózní nelida, co pouze tyje z dřiny svých dělníků, a nejde mu o nic jiného než o zisk. Sousedík, člověk vysokých morálních kvalit, vybudoval továrnu vlastní pílí a šikovností, se svými zaměstnanci jednal dobře a pomáhal jim, což se pro komunistickou propagandu ukazující podnikatele jako největší zlosyny nehodilo. Navíc po převzetí moci začali komunisté překrucovat dějiny a tvrdit, že protinacistický odboj vedla hlavně strana, takže osoba aktivního odbojáře Sousedíka nepasovala do jejich prezentovaného pohledu na dějiny. Mimo to, že se na Josefa Sousedíka mělo zapomenout, byla perzekvována i jeho rodina: byla donucena k vystěhování z vily, kterou dal Sousedík postavit, jeho děti nemohly kvůli nevhodnému třídnímu původu studovat.

Učitelka: Vidím, že Sousedík měl osud opravdu pohnutý; a nakonec i jeho rodina. Zaujalo mě, že Muzeum regionu Valašsko vydalo komiks s názvem „Když mě brali za vojáčka – Vsetín 1939-1945“ a v něm vystupuje jako kreslená postava i Josef Sousedík právě jako osobnost, která se nacistům postavila. Nakonec za to zaplatil svým životem. Ale není to tak trochu svatokrádežné – taková osobnost a v komiksu?

Muzejník: V první řadě komiks je v současnosti populární médium, ve kterém se objevuje řada historických osobností, a to ve vážné i nevážné podobě, což je dle mého názoru jen dobře, protože pokud se z osobnosti vytvoří nedotknutelná modla, ztrácí její odkaz smysl, jelikož se o ní nemůže vést konstruktivní debata. (Viz nekritické adorování některých historických osobností jak komunisty, tak i v současnosti.) Tento komiks navíc zachycuje skutečné historické události, které jsou zajímavé samy o sobě, nesnažili jsme si vymyslet nějaký fabulovaný akční příběh. Za druhé komiks považujeme za jednu z nejlepších možností, jak Sousedíka přiblížit mladým lidem, protože, přiznejme si, málokdo z „náctiletých“ bude číst rozsáhlou odbornou publikaci, ale sáhne spíše po komiksu.

Učitelka: V tom s Vámi zcela souhlasím. Mohu potvrdit, že děti tento komiks oslovil. Víte, chtěla bych ještě více využít odkazu Josefa Sousedíka při výuce dějepisu, nějak ho přiblížit žákům na 2. stupni ZŠ, ukázat jim, že dějiny světa i naší republiky se nepíš jen někde daleko, ale kráčely i Vsetínem právě díky takovým osobnostem, jako byl Josef Sousedík. Co bych měla žákům na Sousedíka prozradit, abych posílila jejich regionální hrdost?

Muzejník: Častým problémem osobností naší země je jejich regionálnost, to znamená, že tady jsou oslavováni, zatímco za humny o nich nikdo neví, natož aby po nich alespoň štkl pes... Ovšem u Sousedíka je to jiná, už za svého života byl uznáván jako odborník na elektrotechniku nejen v Československu, ale i v Evropě a Americe. V zahraničí dal patentovat desítky svých vynálezů. Během hospodářské krize dokonce dostal lukrativní nabídky na vysoké pracovní pozice v Anglii a Americe, obě ale jako hrdý patriot odmítl. Zároveň byl Sousedík člověk, který dokázal vlastní pílí a umem vybudovat z ničeho továrnu a stát se uznávanou kapacitou v oboru. Mimo vynalézání a podnikání se angažoval i ve veřejném životě: několikrát byl zvolen starostou Vsetína, ve své funkci se zasadil mimo jiné i o pobočku Zbrojovky Brno ve městě. Přitom nezpochl, zachovával si zdravý úsudek a byl věren svým zásadám i ideálům humanismu, za které neváhal položit obět nejvyšší. I proto, že v minulosti ani v současnosti není takových lidí mnoho, mohou být žáci na místního rodáka hrdi.

Učitelka: Myslím, že jste mě inspiroval bohatě. Jen si musím při výuce dát pozor, aby mé nadšení pro jeho činy i osobnost nezavánělo nějakým vynuceným oslavováním Sousedíka. Je vůbec něco, co ho zlidštuje a dělá z něj i chybujícího člověka?

Muzejník: Jako každý, i Sousedík, ve svém životě chyboval. Například když odmítl nabídku Tomáše Bati na začlenění vlastní vsetínské továrny do Baťova průmyslového impéria. Sousedík chtěl zůstat nezávislý, ale během hospodářské krize byl nakonec donucen kvůli poklesu odbytu a hrozcícímu krachu kývnout na nabídku koncernu Ringhoffer a začlenit továrnu pod jeho křídla. Také produkce továrny zaměřená na Sousedíkovy patenty nedosahovala takové efektivity, jako jiné podniky vyrábějící jednodušší elektroniku. Takže nebyl v žádném případě dokonalý, ovšem ze svých chyb a neúspěchů se snažil poučit, aby se jich příště mohl vyvarovat.

Učitelka: Víme o Sousedíkovi i, jaký to byl člověk, syn, manžel a rodič? Takové informace vždy pomohou žákům významné osobnosti přiblížit.

Muzejník: V práci byl člověk přísný, protože se snažil, aby jeho pracovníci odváděli pro firmu maximum stejně jako on. Ovšem přísnost u něho nebyla samoúčelná, zároveň se svými zaměstnanci jednal jako se sobě rovnými, třeba lidé v továrně ho oslovovali familiérně „Jožko“. Zároveň byl milujícím manželem a otcem, zaopatřoval z dnešního pohledu velkou rodinu: se svojí manželkou Zdenkou měl čtyři děti, z nich prvorozený syn Josef bohužel zemřel několik měsíců po narození. Dcery a syn Josefa Sousedíka na svého otce dodnes s láskou vzpomínají, i když od jeho tragické smrti uběhlo už 70 let.

Učitelka: Máte na Sousedíkův profesní nebo i soukromý život nějaké hmotné vzpomínky ve svých sbírkách v Muzeu regionu Valašsko?

Muzejník: Ano, i když předmětů bohužel není mnoho, v muzeu se jich několik dochovalo. Jedná se například o různé typy elektromotorů, reklamní letáky Sousedíkovy firmy, či dobové fotografie zachycující Josefa Sousedíka v práci či v rodinném kruhu. Samotného mne mrzí, že na Vsetíně toho nemáme více o člověku, který tak výrazně ovlivnil osudy města, ale snad se nám časem podaří jeho pozůstalost rozšířit.

Učitelka: Ve Vsetíně je Střední odborná škola Josefa Sousedíka, předpokládám, že uchovává odkaz tohoto významného člověka, rodáka ze Vsetína, spolupracujete s ní nějak?

Muzejník: V tomto roce jsme se SOŠ Josefa Sousedíka navázali spoluprací vzhledem k výročí vynálezceva narození i úmrtí. Společnými silami jsme zrealizovali na vsetínském zámku malou výstavu o jeho životě a v dubnu uspořádali „Sousedíkovo zábavné odpoledne“ pro veřejnost. Během akce se představily různé kroužky probíhající na SOŠ – žáci předváděli své dovednosti a přesvědčili návštěvníky o tom, že zaujetí pro techniku nadále přetrvává i mezi dnešní mládeží. Osobně považuji uskutečnění této akce za zdařilé a přínosné a budu jen rád, když bude spolupráce muzea a SOŠ nadále pokračovat.

Přijíme si na odkaz Josefa Sousedíka z pohárků červeného vína, neboť, jak praví klasik: „Ve víně je pravda“. Děkuju za podnětný kolegiální rozhovor a spoustu námětů pro výuku.

Jaroslava Ševčíková

Z komiksu „Když mě brali za vojáčka“ (Grafika Petr Stodůlka)

Jabůčko - malovaný dar podzimu

Bohdana Orlová

Podzim byl pro naše předky od nepaměti symbolem sklizně. Od brzkého jara hbité ruce starostlivě pečovaly o svou půdu, aby se na podzim dostavil kýžený výsledek v podobě bohaté a zdravé úrody, která zabezpečila rodinu na dlouhou a třeskutou valašskou zimu.

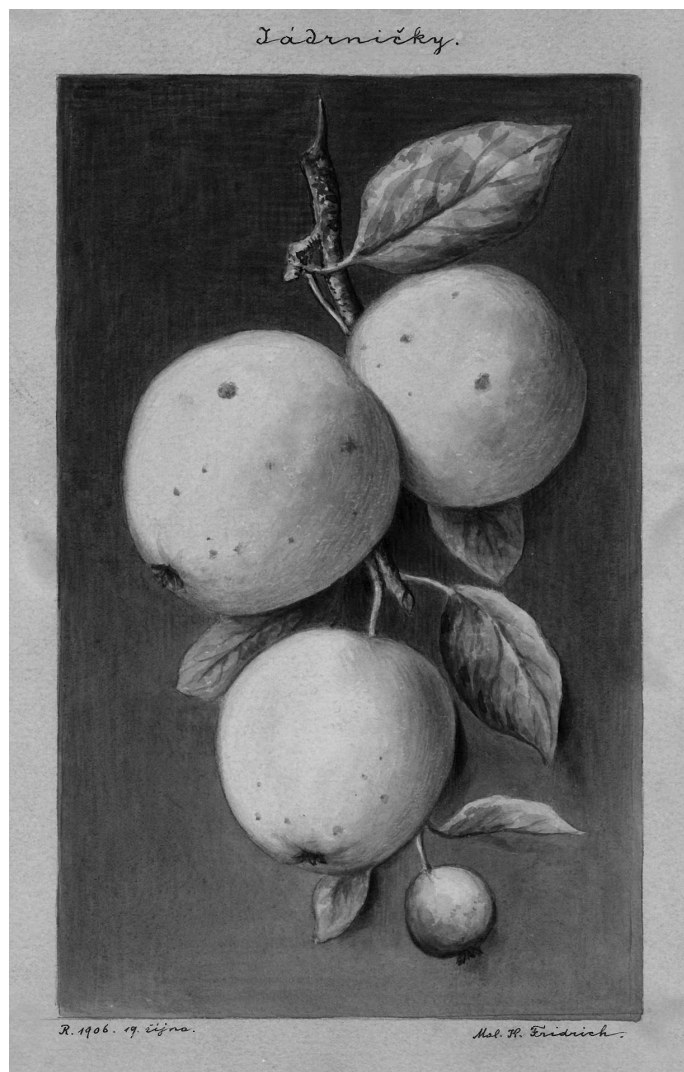
K dobré sklizni přispívala také řada magických praktik a vázal se k ní i nespočet pranostik. Například na Bílou sobotu se ovocný strom měl pokropit svěcenou vodou, aby dobře obrodil, hojnou úrodu mělo přinést i třesení stromem v tento den. Jedna z pranostik praví: „*Na ostatky lužky, budou jabka, hrušky.*”

Při svých podzimních toulkách Valašskem můžete stále ještě narazit na letité ovocné stromy – typické krajové odrůdy. Nejčastěji se můžete ve starých zahradách a sadech setkat s některými druhy jabloní – jaderničkami, kožuchy, panenským či strýmkou. Jsou dokonale přizpůsobeny podmínkám na Valašsku a rozhodně by neměly upadnout v zapomnění. Vždyť právě jejich chuť, vzhled a úrodnost daly vzniknout tomu, že zdobily snad každou zahrádku, záhumenek či ovocný sad. Jednou z neznámějších a nejrozšířenějších z nich je jadernička moravská. Její oblibu dokládá i na třicet místních názvů, jako například jadernička valašská, vinné jablko, citronka, chocholka či chroupě kravašské. Má slámově žlutá či žlutozelená jablíčka s hladkou, pololesklou mírně mastnou slupkou a růžovým líčkem, a mají výraznou kořeněnou chuť.

Spíše než do sklepa se jablka ve starých chalupách na zimu ukládala do slámy na půdu či do stodoly. Otlaky vzniklé při setřásání z vysokých stromů zde snáze zasychaly a korkovatěly a sláma chránila jablka před zmrznutím. Dobře uskladněná pak vydrží i do dubna.

Úroda valašských jabůček se zpracovávala hned několika způsoby. Nic nenahradí jejich šťavnatou chuť bezprostředně po utržení ze stromu, posloužila však také jako zásoba na dlouhou zimu. Nasekaná na menší kousky se vkládala do lisu, aby z každičké buňky vytekl jantarový mošt, který se pro delší uchování ještě zavařil nebo posloužil k výrobě burčáku. Ten byl velmi oblíbeným nápojem zejména při podzimních pracích na poli. Výborná jsou rovněž jablečná povidla, která se vaří několik hodin v kotli s použitím míchadla – kotulky. Řada z Vás jistě zavzpomíná, jak doma vařili povidla a chodili „na lízačku”. V zimě pak přišla k duhu také například jablíčka nakládána do kysaného zelí, které zrábalo v každé chalupě. V oblíbě byl osvěžující kompot, kdy se jablka svařila ve velkém hrnci se skořicí a badyánem. Jedl se pak teplý i studený. Někteří v těchto dnech jistě zavzpomínají také na krásné vánoční stromečky zdobené malovanými podzimními jablíčky, která visela za stopky z voňavých větví. Nesmíme však opomenout, že jelikož je Valašsko krajem, kde se většina ovocných produktů zkapanlí do podoby pálenky, nejinak je tomu i v případě jablek, které se v pálení přemění na jiskrnou „jabkovicu”.

Oblíbené bylo také sušení jablečných křížal, k němuž se vybíralo čisté a dobře vyzrálé ovoce. Jablka se nesoušila vcelku jako hrušky či švestky, krájela se na poloviny, větší pak na čtvrtiny nebo plátky. Ty se pokládaly na proutěné

■ **Jaderničky** (1906) – autor akvarelu Karel Fridrich, učitel kreslení na gymnáziu ve Valašském Meziříčí (*Ze sbírek MRV*)

lísky a sušily na slunci či v peci. Větší úroda se pak na voze svezla do sušírny, kde se v období sklizně ovoce scházela snad celá dědina. Vůně linoucí se okolím lákala zejména děti, které s velkou radostí chutnaly jeden z nejlepších pamlsků – rozpečené ovoce. Křížaly se sušily do zásoby i na několik let, bylo proto nutné je i náležitě uschovat – nejčastěji se vkládaly do plátěných pytlíků, které se zavěšovaly na půdu.

Nejvíce pojmenování mají právě sušená jablka. Označovala se jako „šči-palky”, „sucháry” či „suchárky”. Sušeným ovocem se také zdobil vánoční stromeček a o svátku svatého Mikuláše se jím obdarovávaly děti. Křížaly tak sloužily jako náhrada sladkostí, které známe dnes. V zimě se z povařených křížal vařil i lahodný ovocný čaj.

Nesmíme však zapomenout také na řadu hlavních jídel, která se z uskladněných křížal na Valašsku vařila. Jedním z nich je výtečná ovocná omáčka – „bryja”.

Recept na „bryju”

Do hrnce s vodou vložíme hrst jablečných křížal a hrst sušených hrušek. Ze smetany a mouky připravíme záklechtku a zahustíme s ní rozvařené ovoce. Dochutíme solí a strouhaným perníkem, krátce povaříme a je hotovo. Bryju podáváme nejlépe s vařenými brambory.

Jitka Skočková

(Foto Vladimír Skýpala)

Malířka MgA. Jitka SKOČKOVÁ (*1977) pochází z Valašského Meziříčí, své výtvarné vzdělání získala na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti, kde studovala užitou grafiku, a na Fakultě výtvarných umění při VUT v Brně v malířském ateliéru profesora Jiřího Načeradského. Po studiích a stáži v polské Poznani se věnovala grafické tvorbě pro neziskové organizace a malbě keramiky. V letech 2006–2011 pracovala jako kurátorka v Muzeu regionu Valašsko, v současnosti vede ateliér užité malby na Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské ve Valašském Meziříčí.

Výtvarná tvorba Jitky Skočkové hýří barvami a pozitivní energií a díky svým na první pohled příběhovým námětům je srozumitelná i osobám, které se nezabývají uměleckou kritikou. Autorka ve svých malbách propojuje události, osoby a místa ze svého pestrého reálného života s nepředmětným světem svého života vnitřního. V námětech se prolínají jak kresebné studie, tak otázky východních náboženství a filosofie včetně jógy, které se Jitka dodnes aktivně věnuje.

Z Tvých obrazů se na pozorovatele snáší vždy něco pozitivního, obrazy jsou veselé, příběhové. Necítíš se ve společenství soudobých tvůrců trochu osamělá? Žádné násilí, sexuální podtext ani zmar doby... Čím by měl podle Tebe být obraz, co by měl lidem přinášet?

Osaměle si nepřipadám, vybočuji ze současných oblíbených depresivních námětů už od vysoké školy a nijak mě to nestresuje. Nemám potřebu řešit v obrazech své či obecné problémy. Ani mě obrazy s těmito náměty nenapadají. Někteří umí namalovat obrazy, které upozorňují na nešvary společnosti a jsou výborné, ale to není můj případ. Já mám menší cíle. Stačí mi, když můj obraz diváka barevně, motivem či jinak zaujme a je s ním v jedné místnosti rád, případně si dovede představit, že si ho pořídí domů. Nebo si ho opravdu pořídí domů.

Zastáváš klasické rozdělení výtvarné tvorby? Malířství, grafika, sochařství – zkrátka vše, co vyžaduje bravurní znalost řemesla a techniky? Nebo si ceníš i současných konceptuálních tvůrců a výtvarného umění, jehož výsledkem je něco nehmotného?

Klasické dělení nepovažuji až za tak důležité. Mnozí umělci se dnes i v minulosti vyjadřovali i několika médii zároveň. Nevyhýbám se ani současným uměleckým trendům, když mají co říct. Konceptuální umění může být velmi silné a podnětné. V poslední době mě například zaujaly projekty francouzského umělce Clauda Lévêquea, jehož světelná instalace je právě k vidění v pařížském Louvru.

Poslední tři roky se věnuješ pedagogické práci a vyučuješ budoucí malíře. Co myslíš, že je pro ně nejdůležitější? Bez čeho se současný výtvarník neobejde?

Podle mě se neobejde bez zvládnutí řemesla a znalostí historických souvislostí. Samozřejmě je také důležité rozvíjet u žáků jejich vlastní kreativitu a snažit se o to, aby na konci studia měli přehled o současné české a světové umělecké scéně. Na naší škole mají skvělé možnosti vyzkoušet si všechny malířské techniky a dokonce i některé sklářské. A pokud mají zájem a pracují na sobě, mají velkou šanci se po maturitě dostat na vysokou školu dle vlastního výběru.

V tomto roce jsme měli možnost vidět Tvé obrazy ve Valašském Meziříčí v Café Tucan, v zámku Kinských, ve vegetariánské restauraci Tílak ve Střílkách a v zámecké galerii v Uherském Ostrohu. Kde se s Tvými obrazy budeme moci setkat příští rok? Na čem zrovna pracuješ?

Chystám výstavu ve zlínském divadle, která bude k vidění od 2. do 30. ledna 2015. Přizvala jsem ještě své spolužačky z FaVU ze Skupiny 001 a svého kolegu z práce, sklářského výtvarníka Josefa Divína. Pravděpodobně se tam objeví několik mých nových Óm krajín, které mě poslední dobou dost baví. Dále mě v srpnu příštího roku čeká výstava ve Vsetíně, v Galerii Stará radnice. Všechny srdečně zvu.

Takže příští rok nám na výtvarné scéně začne ve svěžích barvách. Děkuji za rozhovor a přeji hodně radosti z práce.

Kamila Valoušková

■ **Óm bludiště**, 2014, akryl na plátně, 130x170 cm (Foto J. Skočková)

■■ **Valmez Ufo II.**, 2014, akryl na plátně, 80x60 cm (Foto K. Valoušková)

■■■ **Valmez Ufo III.**, 2014, akryl na plátně, 80x60 cm (Foto K. Valoušková)

■■■■ **Procházka**, 2012, akryl na plátně, 120x120 cm (Foto J. Skočková)

